

1981/82:53

Onsdagen den 16 december fm.

Kl. 09.00

1 § Justerades protokollet för den 8 innevarande månad.

2 § Större debatter våren 1982, m. m.

Anf. 1 TALMANNEN:

Under våren 1982 anordnas en allmänpolitisk debatt med början onsdagen den 3 februari, en finansdebatt onsdagen den 10 mars, en utrikesdebatt onsdagen den 17 mars och en handelspolitisk debatt onsdagen den 24 mars.

Till kammarens ledamöter har utdelats en preliminär plan för kammarens sammanträden den 11 januari–den 7 mars 1982.

3 § Föredrogs men bordlades åter

Utbildningsutskottets betänkande 1981/82:8

Näringsutskottets betänkanden 1981/82:18–20

4 § Gymnasieskolans utformning m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1981/82:5 om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. (prop. 1981/82:14).

Anf. 2 Statsrådet ULLA TILLANDER:

Herr talman! Det betänkande från utbildningsutskottet om förändringar av gymnasieskolans utformning m. m. som vi i dag skall diskutera är det första av tre utskottsbetänkanden denna vecka som rör viktiga förändringar på skolans område. De behandlar i sin tur tre propositioner, den första om besparingar och effektiviseringar inom gymnasieskolan, den andra om studie- och yrkesorienteringen och den tredje slutligen om utveckling och vissa förändringar när det gäller läromedelshanteringen. Gemensamt för alla dessa tre propositioner är att de ger uttryck för tre viktiga utgångspunkter för

den utveckling som f. n. pågår i skolan.

En av de utgångspunkterna är vikten av en god hushållning med samhällets resurser, också inom skolans område. Vi vet att statens kassakistor långt ifrån är ousinliga. Nödvändigheten av att vi utnyttjar de ekonomiska resurser vi har så effektivt som möjligt har upprepats så många gånger, att det kan tyckas uttjat. Ändå märker man när man tar del av debatten kring regeringens förslag att insikten om detta inte tycks ha trängt fram på alla håll. Men vi måste acceptera som ett faktum att vi inte i längden kan bedriva samhällelig verksamhet med hjälp av stora lån och att vi inte heller drastiskt kan höja skatterna på det sätt som skulle behövas, om vi den vägen skulle betala allt det vi kostar på oss över statsbudgeten.

Den logiska och ofrånkomliga slutsatsen är att vi måste spara, och helst då spara genom att utnyttja våra resurser på ett effektivare sätt – få mera gjort för pengarna. Vi skall inte tro att detta sparande kan genomföras utan att det påverkar också angelägna arbetsområden. Det finns inte så mycket onödig samhällelig verksamhet att ta bort. Vi får alltså acceptera att det ställs hushållningskrav också på de områden där vi helst skulle vilja slippa. För oss som sysslar med skolpolitik innebär det följaktligen att vi också måste acceptera ekonomiska åtstramningar på skolans område. Det här är en krass verklighet, som naturligtvis har satt sin prägel i första hand på den proposition och det utskottsbetänkande som vi nu behandlar.

Den andra utgångspunkten är en decentralisering av beslutsfattandet. I stor utsträckning handlar det om vad vi på skolspråk kallar för friare resursanvändning. Kommuner och enskilda skolor måste bättre själva råda över de ekonomiska och personella resurser som står till skolans förfogande. Det är viktigt ur en allmän demokratisk synpunkt. Åtminstone är det min och regeringens uppfattning att demokratin förbättras ju närmare de berörda människorna besluten fattas. Ett decentraliserat beslutsfattande ger också bättre förutsättningar för medansvar, engagemang och trivsel bland dem som lokalt är verksamma ute på skolorna. På det sättet är detta nog ett av de mest effektiva medlen i våra strävanden att skaffa en bättre och mera kreativ skolmiljö. Till sist finns det anledning att räkna med att ett decentraliserat beslutsfattande också skapar en effektivare användning av resurserna. Det är de människor som är verksamma ute i kommunerna och de enskilda skolorna som bäst vet var resurserna behövs och var de får sin viktigaste användning. En friare, decentraliserad resursanvändning blir än viktigare, då resurserna blir knappa.

Den tredje viktiga utgångspunkten är öppenheten mot omvärlden. Det är en påtaglig strävan, som regeringen helhjärtat står bakom, att skolorna så mycket som möjligt öppnar sig mot det närsamhälle där de finns och verkar. Det här kommer till uttryck framför allt i den proposition om studie- och yrkesorientering i grundskolan och gymnasieskolan som kommer att behandlas senare i dag. Den handlar just om hur kontakten mellan skolan och arbetslivet skall kunna förbättras inom syo-verksamhetens ram. Det finns också tidigare exempel på samma strävanden. Jag tänker på de insatser som har gjorts för att flytta ut en del av skolutbildningen på arbetsplatserna.

inom företagsförlagd utbildning, genom yrkesintroduktion och en ökad satsning på lärlingsutbildning. Också SIA-skolan är ett viktigt medel för att öka den här utåtriktade kontakten. Detta med en öppnare skola kan innebära ett bättre resursutnyttjande, genom att verkligheten blir ett läromedel. Vi får en större realism i den utbildning som ges. Det skapas ett ömsesidigt utbyte mellan skolan och närsamhället som kan bli en stimulans och ge nya impulser för bägge parter.

Bakgrunden till den proposition som jag har lagt fram och som nu behandlas, är som alla väl vet det sparmål för gymnasieskolan om i huvudsak 180 milj. kr. som riksdagen beslutade om under hösten 1980. Jag har försökt utforma de besparingsinsatser som är nödvändiga på ett sådant sätt, att de leder till en ytterligare decentralisering av beslutsfattandet. Skolstyrelser och skolor får möjlighet att koncentrera sina resurser där de bäst behövs. Som bekant innehöll propositionen följande sparmöjligheter:

En friare resursanvändning, där, mycket enkelt uttryckt, halvklasstimmar kan göras om till helklasstimmar.

En begränsad del av arbetet får ske som självstudier med lärarhandledning inom den friare resursanvändningens ram, om skolorna så önskar.

Möjligheterna att sammanföra elever från 3- och 4-åriga linjer förbättras, varigenom färre grupper kan bildas.

Inga undervisningsgrupper skall ha färre än åtta elever, men vissa timreduktioner görs i mycket små grupper.

Vikarier behöver inte tillsättas om den ordinarie läraren är tillfälligt frånvarande.

Med erfarenhet av hur besparingsförslag i allmänhet blir bemötta, speciellt när det gäller den grupp som man själv tillhör, kan man konstatera att detta förslag har blivit ganska väl mottaget, både i den allmänna debatten och vid utskottsbehandlingen. Att det har förekommit en del kritik är alltså naturligt. Framför allt har kritiken koncentrerats kring förslaget om självstudier. Det är också på den punkten som utskottet inte har kunnat enas. Där finns dessutom den största skillnaden mellan utskottsmajoritetens förslag och propositionen.

Jag är naturligtvis helt på det klara med att en förändring av detta slag inte är helt utan problem. Delvis är det en ny och för många kanske litet ovan arbetsform inom gymnasieskolan. Men självständigt arbete är egentligen inte någonting nytt. Redan i Läroplan för gymnasiet 70 betonas vikten av träning till ökad självständighet i studierna.

Vi vet att bristande vana vid självstudier är en belastning för gymnasieelever som går vidare till högre utbildning. Ett sätt att råda bot på detta problem är att införa ett ökat mått av självstudier på gymnasieskolan. Enligt min uppfattning hade vi måst vidta åtgärder i den riktningen även om inte de ekonomiska motiven drivit på utvecklingen.

Det är också viktigt att vi är på det klara med vad självstudier egentligen skall innebära. Tanken har aldrig varit att läraren oförberedd skulle lämna klassen åt sitt öde. Tvärtom måste självstudierna vara väl planerade och innefatta konkreta arbetsuppgifter för eleverna som kan utföras antingen

individuellt eller i grupp. Lärarna har en viktig uppgift i att förbereda och handleda självstudierna. Därför föreslås också i propositionen en resurs för handledning av självstudierna motsvarande 40 % av självstudietimmarna. Den resursen är också tänkt att skapa möjlighet att särskilt stödja elever som av olika skäl riskerar att hamna utanför arbetet.

Det har heller aldrig varit avsikten att antalet lärarledda lektioner schablonmässigt skulle minskas med samma procentenhet för alla linjer och specialkurser. Naturligtvis måste hänsyn tas till utbildningsinnehåll, olika riskmoment inom utbildningen osv.

Trots att man kan hävda att självstudier på gymnasiet i den ytterst begränsade omfattning det här är fråga om faktiskt har ett visst pedagogiskt värde som en förberedelse för de självständiga studier som möter eleverna på högskolenivå, är det självklart att varje lokal skolledning bäst kan bedöma i vad mån självstudier utgör ett positivt inslag eller utgör något negativt som man vill minska ner så mycket som möjligt. Den möjligheten föreligger också, den friheten erbjuder systemet.

Självstudier kan samlas till en viss del av arbetsveckan. Den frigjorda timplanetiden bör läggas ut som elevtimmar på schemat och som sammanhängande pass. Skolledningen kan då förlägga koncentrationsdagar, skrivningar, studiebesök och friluftstimmar på den frigjorda tiden och utanför den återstående lektionstiden. På det sättet kan flera lärarledda lektioner bevaras ograverade, om man så vill.

Antalet timmar enligt schema är i dag långt ifrån detsamma som antalet lärarledda lektioner. Bortfallet kan på vissa linjer ibland uppgå till 25 %. Det här är ett faktum som gör att konsekvenserna av den föreslagna självstudietiden kan bli betydligt mindre än vad man har föreställt sig på sina håll, som jag sade tidigare.

På de skolor där man i dag tillämpar koncentrationsläsning och försöksverksamhet med fri resursanvändning är eleverna positiva till ett friare arbetssätt, där man får ta ansvar för en uppgift, enskilt eller i grupp, och inom en planerad tidsram redovisa resultatet.

Förutsättningarna att genomföra självstudier på ett framgångsrikt sätt kan naturligtvis variera från skola till skola. De kan t. ex. bero på elevernas bakgrund och skolans lokalsituation. Därför är det också ett mycket viktigt inslag i både propositionen och utskottsmajoritetens förslag, att avgörandet om man vill tillämpa självstudier, och i så fall i vilken utsträckning, ligger på de lokala skolmyndigheterna. Det är lokalt man bäst vet hur man bör använda sina resurser, det vill jag återigen understryka.

Utskottet har godtagit principen om självstudier men vill fördela dem på annat sätt. I stället för ett successivt införande, med en blygsam början i första årskursen på gymnasieskolan, vill utskottet begränsa självstudierna till den sista årskursen. Samtidigt tar man bort den av mig föreslagna handledarresursen. På det sättet uppnås samma nettobesparings effekt som enligt propositionsförslaget. Jag tänker inte gå i debatt med utskottet om vilket system som är det bästa. Erfarenheten får sedan visa om det är lämpligt att koncentrera självstudierna till sista årskursen eller om man i framtiden bör

pröva den modell som propositionen föreslog, med ett successivt införande och en rejäl handledarresurs.

I övrigt kan jag konstatera att utskottet i huvudsak och i stor enighet har godtagit propositionens förslag. Vissa förändringar har vidtagits då det gäller timplanerna. Jag har inga väsentliga invändningar mot den uppläggning som utskottet har valt. Jag tycker att det är glädjande med den breda uppslutning som huvuddelen av förslagen har fått. Det visar att alla är medvetna om att det är viktigt med ett effektivare utnyttjande av skolans resurser och att det är rätt att försöka åstadkomma det genom ett mer decentraliserat beslutsfattande i skolan.

Det går att spara i gymnasieskolan utan att försämra undervisningens kvalitet. Genom den ökade lokala självbestämmanderätt som regeringen har föreslagit, och som utskottet nu har ställt sig bakom, blir det möjligt att se till att pengar och lärarresurser används på ett vettigt sätt. Det ligger naturligtvis i allas intresse att stödja en sådan utveckling.

Anf. 3 LENA HJELM-WALLÉN (s):

Herr talman! Skolministern påstår att hennes proposition har blivit väl emottagen och att det föreligger en bred enighet i utskottet. Jag tror att både vi i utskottet och folk ute i skolsamhället finner hennes yttrande totalt obegripligt. Man skall ha mycket låga anspråk på vad som är väl emottaget och vad som är enigt i så fall.

Det verkar som om skolministern inte har läst eller hört talas om alla omdömen om den borgerliga regeringens sätt att hantera gymnasieskolan. Jag tänker på uttalanden som "oförskämt", "nonchalant", "inkompetent", "härresande" och "utan kunskap om skolverkligheten".

Det har i en strid ström kommit in protester till oss riksdagsledamöter från mängder av skolor, lärargrupper, elever och föräldrar. Det har det gjort därför att den borgerliga regeringen har lagt ytterligare ett förslag om resursnedskärningar i gymnasieskolan, som verkligen går ut över kvaliteten i skolan. Detta förslag spår ytterligare på de beslut om minskade resurser till skolan som den borgerliga riksdagsmajoriteten tidigare drivit igenom. Nu är det alltså dags igen.

Allt tycks för de borgerliga företrädarna så välbeställt i skolan att man utan vidare kan minska resurserna. Vi socialdemokrater ställer oss mycket frågande inför en sådan politik. Och inte nog med att den borgerliga regeringen med lätta penndrag kraftigt minskar skolornas resurser. Till allas stora förvåning får man också höra att skolministern anser att dessa resursminskningar utgör en pedagogisk reform.

Regeringens mest långtgående förslag är de s. k. självstudietimmarna, dvs. lärarlösa lektioner. Att påstå att lärarlösa lektioner skulle innebära "en reform" är antingen uttryck för ett rent hyckleri eller för att skolministern över huvud taget inte har några kvalitetskrav på vad en gymnasiesutbildning skall innebära.

En politik för att främja självständigt arbete i gymnasieskolan är däremot något helt annat. Om regeringen verkligen hade önskat att ytterligare

Onsdagen den
16 december 1981

*Gymnasieskolans
utformning m. m.*

stimulera självständigt arbete borde man i stället ha angripit innehåll och arbetssätt i gymnasieskolan. En organisatorisk lösning som innebär att antalet lärare skall minska med flera hundra har mycket litet att göra med strävanden att öka självständigt arbete, i varje fall om det skall vara någon kvalitet i gymnasiestudierna. Att skolministern ger de rena nedskärningsförslagen en pedagogisk förklädning är väl magstarkt och slår obönhörligen tillbaka mot skolministern själv.

Vi vill betacka oss för den här typen av "reformarbete" inom skolpolitiken. Det gör hela skolsamhället, och vi socialdemokrater ställer upp på skolans sida. Vi har tidigare kraftigt opponerat oss mot resursnedskärningarna, och det tänker vi fortsätta med. Genom personalinskränkningar på skolans område blir resultaten sämre, och den redan pressade skolsituationen blir än besvärligare.

Detta konstaterande är särskilt oroande i en tid då ungdomsarbetslösheten breder ut sig så kraftigt. Den viktigaste uppgiften för gymnasieskolan borde då vara att få koncentrera sig på de viktiga uppgifterna att ge så många ungdomar som möjligt en meningsfull gymnasieutbildning. I stället drabbar regeringen gymnasieskolan med illa genomtänkta sparförslag.

Nu har inte heller den borgerliga riksdagsmajoriteten kunnat förbli helt opåverkad av den massiva kritiken mot regeringsförslaget. Med den förändring som utskottsmajoriteten gör av propositionen genom att halvera självstudietiden ger man kritiken delvis rätt.

I det politiska spel som lett fram till denna borgerliga kompromiss i utskottet anser jag att moderaterna har spelat en ganska ynkelig roll. Hela detta nedskärningsprogram utarbetades i utbildningsdepartementet under den tid Britt Mogård var skolminister. När propositionen lades fram hade moderaterna blivit skrämde av kritiken och ville inte riktigt stå kvar vid sitt ursprungliga förslag. Moderaterna väckte en motion. Den var visserligen ganska otydlig men den uppfattades så att den gick emot lärarlösa lektioner. Moderaterna hade alltså chansen att tillsammans med socialdemokrater och vpk rädda skolan från påfundet med lärarlösa lektioner. Men moderaterna vågade inte eller ville inte ta den chansen.

I utskottsbetänkandet liksom tidigare i propositionen förespeglas skolorna att de besparingar som nu måste göras inte skall märkas så särskilt mycket i skolarbetet. Det skall på något sätt vara lärarlösa lektioner utan att det ändå är lärarlösa lektioner.

Det är ett nonsensresonemang. Vad det handlar om är ett sparförslag med lärarlösa lektioner som innebär en vinst för staten på 70 milj. kr. Och det innebär att gymnasieskolan förlorar mellan 400 och 500 lärare. De siffrorna är realiteter. Att hävda att kvaliteten i gymnasieutbildningen inte kommer att försämrans när flera hundra lärare försvinner är helt enkelt oförskämt mot de lärarna.

Aldrig så välmenande tal och texter kan inte ändra den verkligheten. Självfallet kommer detta att innebära försämringar.

Någonstans måste resursnedskärningarna ske. Riksdagsmajoriteten tycks i det sammanhanget kasta lystna ögon på förstärkningsresursen. Denna

resurs är en sammanslagning av flera olika skolstatsbidrag. Den skall enligt propositionen utgöra en förstärkningsresurs, dvs. fördelas främst efter behov, alltså med vår tolkning – och jag hoppas också med utskottsmajoritetens – fördelas till de elever som har störst behov av stöd och hjälp. Att ta från den resursen för att delvis rädda skolan från ett illa genomtänkt sparförslag i form av lärarlösa lektioner är att direkt pricka ut dem som skall betala resursnedskärningarna, dvs. de elever som är i särskilt behov av stöd och hjälp. Vi motsätter oss självfallet en sådan ojämlikhetspolitik.

Propositionen innebär också en omfattande förändring av timplanerna för de 3- och 4-åriga linjerna. Det är mycket anmärkningsvärt att sådana förändringar läggs fram för riksdagen utan att de föregåtts av något verkligt utredningsarbete eller något remissförfarande. Riksdagens utbildningsutskott har alltså tvingats ta ställning till ett förslag, vars konsekvenser det inte har varit möjligt att förutse i alla delar. I stället har olika lärargrupper reaktioner på propositionen, sedan den väl offentliggjorts, fått vägleda utskottet i dess arbete. Som alla förstår är det ett mycket slumpartat sätt att arbeta och en mycket otillfredsställande situation.

Vi socialdemokrater är positivt inställda till att i ökad utsträckning samordna timplanerna på 3- och 4-åriga linjer. Vi menar att det är rimligt med en ökad samläsning där. Mot den bakgrunden ville vi inte när vi motionerade motsätta oss regeringsförslaget i den här delen. Vi hoppades att under utskottsarbetet få klarhet i detta.

På ett par punkter var vi tveksamma redan från början, och på de punkterna har det också varit möjligt att under den hektiska månad då denna fråga har behandlats i utskottet få en ändring till stånd. Det gäller ämnet samhällskunskap på den 4-åriga tekniska linjen och ämnet historia på ekonomisk, naturvetenskaplig och teknisk linje. För båda dessa ämnen har utskottet enhälligt frångått propositionen, så att dessa ämnesgrupper inte drabbas på det sätt som regeringen föreslog.

Herr talman! Jag vill återigen upprepa att det är anmärkningsvärt att regeringen lägger fram förslag till riksdagen om så omfattande förändringar i en skolform utan att kunna presentera ett nödvändigt förarbete, inkl. remissynpunkter från de berörda organisationerna och grupperna. Det är kanske inte minst därför som kritiken har blivit så stark mot regeringens förslag.

Slutligen en sista kommentar: Gymnasieskolan står nu inför två verkligt stora utmaningar. Den ena är att klara sin del i kampen mot ungdomsarbetslösheten genom att erbjuda alla ungdomar meningsfull utbildning. Den andra är att ta del av gymnasieutredningens nyligen framlagda betänkande och föra en konstruktiv debatt om utredningens förslag om nödvändiga och mer långsiktiga förändringar av gymnasieskolan.

Man får nu verkligen hoppas att regeringens bryska behandling av gymnasieskolan, dess personal och elever, inte skall leda till en så stor förstämning att också de här betydelsefulla arbetsuppgifterna drabbas av den politik som nu förs på skolans område.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationer som är fogade till detta betänkande.

Anf. 4 RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Entydiga reaktioner runt om i landet bland studerande, lärare och föräldraföreningar talar om att denna proposition är mycket illa genomtänkt, alltigenom kortsynt och att den äventyrar den under 1980-talet tilltänkta gymnasiereformen. Jag kan alltså med kraft understryka det Lena Hjelm-Wallén redan tidigare har sagt om det goda mottagandet som utbildningsministern var villig att referera till.

Låt mig ta bara ett exempel ur den meterhöga brevtraven från många olika människor i landet som vill att vi skall stoppa den här propositionen. Det är Lärarnas riksförbunds lokalavdelning på Älvkulle gymnasiet i min egen hemstad Karlstad, som menar att de delar av propositionen som gäller förslag om nya timplaner, lärarlösa lektioner och nya riktlinjer för gruppindelning måste skjutas på framtiden så att gymnasieutredningens förslag kan inväntas. Dessa lärare i Karlstad menar, liksom många lärare – sannolikt de allra flesta – på andra håll, att besparingarna blir små och att den värdefulla medverkan som lärarna själva via sina organisationer kan ge vid en gymnasiereform kommer bort. Om denna proposition genomförs så genomförs en särskild, ny gymnasiereform i form av ett besparingsprogram.

Det står ju också klart, att det nu rör sig om omfattande ingrepp i gymnasieskolans verksamhet. Och visst är det då märkligt att regeringen lägger fram de här förslagen kort tid innan gymnasieutredningen kommer med sitt betänkande. Även om regeringen har fått synpunkter från utredningen innan den här propositionen lades fram, så är ju en helhetsbedömning av gymnasieskolans framtida utformning inte en exklusiv angelägenhet för regeringen och utredningen. Här måste de anställdas fackliga organisationer, elevernas organisationer, kommuner och andra intressenter få delta i helhetsbedömningen. Och det är märkligt att regeringen tvingar riksdagen till ett kortsiktigt ställningstagande, innan riksdagen har hunnit sätta sig in i alla de frågor som en kommande reform handlar om, och innan riksdagen har haft en chans att ta ställning till en helhetsbedömning. Nu vill regeringen faktiskt omstrukturera hela gymnasieskolan innan ett reformarbete kan startas. Hela 1980-talet kommer att präglas av ett utdraget förändringsarbete. Betydande delar av det som förändras under de närmaste åren – om nu regeringen får som den vill i dag – kommer att få en helt annan utformning under den senare hälften av årtiondet.

Här talas nu fagert om friare resursanvändning, och det skulle ju på många sätt kunna vara bra, om inte samtidigt resurserna minskades kraftigt. Som förslaget nu ligger begränsas i stället kommunernas och skolornas frihet att handskas med resurser.

Något liknande sker med regeringens förslag att slopa länskolnämndernas dispenser för undervisning i mindre grupper. Skolorna ställs här inför valet att antingen försämra undervisningens standard för stora grupper av elever eller att avstå från att inrätta undervisning i sådana ämnen som har för få

elever. Hur skolan än bestämmer så blir det en försämrad undervisning.

När det gäller samläsningen och förslaget till nya timplaner har regeringen varken angett några pedagogiska skäl eller belyst de pedagogiska följderna av de här förslagen. Det är här anmärkningsvärt att undervisningen i s. k. teoretiska ämnen utarmas på de ekonomiska, tekniska och naturvetenskapliga linjerna. Detta är en mycket farlig utveckling, i synnerhet utifrån ett demokratiskt perspektiv på den fortsatta samhällsutvecklingen. En progressiv samhällsutveckling är inte betjänt av ekonomer, tekniker och naturvetare som saknar instrument för att sätta in sina kunskaper i ett historiskt, kunskapsteoretiskt, kulturellt och socialt sammanhang.

Regeringen vill nu skära ner historia och samhällskunskap och på teknisk linje koncentrera dessa båda ämnen till en enda årskurs, den tredje årskursen. Detta kommer att försvåra möjligheterna att växla utbildningslinje. Andra linjer läser dessa ämnen de två första läsåren. Timplanerna för historia och samhällskunskap på de här berörda linjerna är redan snäva, och det har redan lett till att lärostoffet är rikligt tilltaget och kompakt. Här gäller det ju att skola in samhällsmedborgare till ett perspektiv på det förflutna, på nuet och på framtiden. Till det krävs fast förankrade kunskaper som grund för att eleverna skall kunna orientera sig i dagens värld. Det åstadkommer man inte på en termin eller ens ett läsår. En sådan kunskapsprocess kräver kontinuerlig undervisning. Det är fråga om en mognadsprocess. Undervisningen vänder sig här till elever som får rösträtt vid 18 års ålder, medan de ännu går i skolan.

Dessutom stärker denna åtsnävning av timplanerna ytterligare den redan inledda inriktningen mot snävare yrkesutbildning. Här utbildar vi ekonomer, tekniker och naturvetare för viktiga poster inom industri och statlig-kommunal verksamhet. Skall vi tillåta att dessa människor i framtiden har ett bristfälligt historiskt perspektiv och ytliga eller bristande insikter i de centrala samhällsfrågorna?

Så till förslaget om att minska antalet lärarledda lektioner i gymnasieskolan. Det betecknar vi i vår partimotion med all rätt som ett osedvanligt diletantmässigt förslag. Här förklarar regeringen med en svepande gest alla skolledningar och lärarkårer som inkompetenta. Tillströmningen till gymnasieskolan ökar. Bakgrunden är delvis den ständigt ökande ungdomsarbetslösheten. Den s. k. ungdomspropositionen gav gymnasieskolan ytterligare ett speciellt ansvar. Och då vill regeringen dra undan lärarresurser – för att spara litet pengar. Det är inte ens säkert att pengar sparas på det här sättet. Alla erfarenheter tyder på att självständigt elevarbete kräver långt större insatser från lärarnas sida än vanliga, lärarledda lektioner. Det behövs en omfattande handledning – individuellt och i grupper. Det är inte för många lärare i gymnasieskolan som har lett till att träningen i självständigt arbete har eftersatts hittills.

Så till sist förslaget att ta bort korttidsvikarierna i gymnasiet, som än en gång visar hur regeringen lyckas missförstå ett problem. Det är visserligen tveksamt om korttidsvikarierna alltid verkligen fyller den uppgift som de är satta till. Men det problemet löser man ju inte genom att ta bort

korttidsvikarierna. Orsaken är ju i sådana fall i stället att korttidsvikarier är för dåligt utbildade och inte har någon fortlöpande kontakt med undervisningen i de klasser där de får arbete. Där kanske ändå gymnasieutredningen nu har kläckt förslag till hur problemet skall lösas.

Herr talman! Det går inte att genomföra de besparingar inom gymnasieskolan som sparpropositionen 1980/81:20 förutsatte. Riksdagens beslut att bifalla propositionen i den delen måste därför rivas upp. Jag yrkar bifall till vpk-motionen.

Anf. 5 Statsrådet ULLA TILLANDER:

Herr talman! När man föreslår sparåtgärder kan man inte förvänta sig att få lättvunna politiska poäng.

Lena Hjelm-Wallén sade att socialdemokraterna betackar sig för besparingar på det här området. Men riksdagen har ju redan hösten 1980 beslutat att 6 % av statsbidraget till gymnasieskolan, alltså 180 milj. kr., skulle sparas. Detta genomförs nu. Då gör socialdemokraterna det lätt för sig genom att helt enkelt låta bli att hålla fast vid sparmålet som de tidigare har ställt sig bakom.

Men i stort sett, utom på en punkt, är utskottet överens med regeringen om sparmetoderna som föreslås i propositionen. Man säger i utskottsbetänkandet ja till att samordna timplanerna, till att skärpa reglerna vad avser dispenser för små grupper och till att genomföra en friare resursanvändning. På en punkt skiljer sig majoriteten i utskottet från propositionen, nämligen när det gäller volymen på självstudier – men självstudier som sparmetod accepteras.

Det är naturligtvis oppositionens uppgift att kritisera de förslag som vi lägger fram. Jag är den första att tillerkänna oppositionen den rätten. Ingen kan heller hindra oppositionen från att göra en karikatyr av det framlagda förslaget – i stället för att kritisera det – och sedan kritisera den bilden. Det är ett gammalt debattrick, men tyvärr är det inte alltid så lätt att genomskåda av dem som det hela är avsett för.

Lena Hjelm-Wallén och Raul Blücher hänvisar till kritiska röster, men de uppfattningar som människor har haft har ofta byggt på felaktiga grunder och inte utgått från propositionens faktiska innehåll. Man kan inte begära att folk i allmänhet skall kunna gå till källan och kontrollera att de påståenden som kritiken bygger på är sanna, inte bara halvsanningar. – Jag tycker för min del att kritiken är ett exempel på det som jag har sagt.

Oppositionen har valt att blåsa under de skräckfantasier som det är lätt att måla upp när man talar om lärarlösa lektioner. Det var inte annat att vänta än att Lena Hjelm-Wallén skulle ta upp självstudierna. Den frågan är en aning infekterad, och ur Lena Hjelm-Walléns synpunkt är den delen av vårt förslag antagligen mycket tacksam att kritisera. Men självstudier är fullt möjliga att genomföra i gymnasiet utan att de uppsatta målen behöver ifrågasättas. Jag vill betona att det här är en besparing som riksdagen enhälligt har beslutat om – det förelåg då inte någon reservation från socialdemokraterna. Det var bara, typiskt nog, vpk som i ett utslag av sin traditionella överbudspolitik

röstade emot förslaget. Men en besparing av den här storleksordningen kan inte genomföras utan att det faktiskt drabbar antalet lärartimmar. Självstudier är heller inte något nytt. Specialarbete är t. ex en sorts självstudier, och det förekommer som en del av arbetet i gymnasiet. Där studerar eleverna mestadels utan lärare men med en viss lärarhandledning.

Vidare ligger det ett värde i sig i det förhållandet att eleverna, som snart är mogna för eftergymnasial utbildning på högskolor eller kanske i verkstads-skolor, lär sig att i varje fall i någon mån studera på egen hand. Det är inte en eftertänksfullt eller ett försök att göra en dygd av nödvändigheten när jag säger det. Glöm inte att det är fråga om elever som under gymnasietiden blir myndiga, som snart skall betros med självständiga uppgifter i samhället.

Om det skulle visa sig att man på en skola inte kan eller vill ha självstudier behöver man inte heller ha det. Förändringarna i statsbidragssystemet gör det nämligen möjligt för skollärovervakningen att själv avgöra detta. Valfriheten är alltså väl tillgodosedd.

Samtidigt som den osakliga kritiken mot detta enligt min mening förnuftiga förslag om självstudier pågick som bäst yttrade några högt kvalificerade universitetsmän vid ett samtal som jag hade med dem att det var på tiden att gymnasiet gav gymnasiesterna åtminstone en inledande inskolning i vad universitetsstudier egentligen innebär, så att inte övergången mellan gymnasium och eftergymnasial utbildning blir alltför abrupt. Man kan fråga sig: Hur genomgripande är egentligen förslaget om självstudierna? Ja, enligt propositionen motsvarar det 70 miljoner. Det är alltså ca 2 % av lärarkostnaderna, och det är 2 % – inte mer – av lektionstiden. Samtidigt får skolan rätt att tillgodogöra sig ett belopp som motsvarar de kostnader för korttidsvikarier som man sparar in. Den faktiska tiden för självstudier kommer att motsvara, om man utnyttjar den möjligheten, 1 %. Det kan man jämföra med att den självstudietid som förutsätts i KOMVUX tim- och kursplaner uppgår till 50 %.

Det ger kanske något av proportionerna i debatten.

Anf. 6 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Visst skall vi hushålla med resurserna också i gymnasieskolan, och vi socialdemokrater accepterar vettiga hushållningsförslag. Det visar vi ju också när det gäller den här propositionen, där vi har accepterat de förslag som vi menar inte slår direkt mot kvaliteten på utbildningen.

Men vi säger helt nej till självstudier i Tillandersk tappning, för det är fråga om lärarlösa lektioner eller i värsta fall inga lektioner alls. Eleverna behöver ju inte ens vara i skolan när lektionerna inträffar, enligt utskottsmajoriteten. Och det här ställningstagandet gör vi alltså inte därför att det är tacksamt att kritisera verksamheten. Vi är faktiskt oroliga för kvaliteten i utbildningen, när lektioner i svenska, historia osv. helt skall hållas utan lärare och när man inte ens kan garantera att det blir verksamhet i skolan av detta. Det innebär att man från den nivå vi nu har för de här ämnena drar ner kvaliteten.

Jag menar att det är oroande att skolministern inte har klart för sig

skillnaden mellan å ena sidan besparingsförslag, t. ex. att göra rena resursindragningar av lärartjänster, och å andra sidan att med förändrade arbetsformer stimulera till självständigt arbete som måste ske genom ett målmedvetet pedagogiskt arbete.

Det är oroande ur skolans synpunkt att skolministern inte har detta klart för sig, och jag tycker här i riksdagen att det är direkt pinsamt.

Anf. 7 RAUL BLÜCHER (vpk) replik:

Herr talman! Skolministern talar om karikatyrer i detta sammanhang. Jag får då bara erinra om att karikatyrer bör vara roliga i sina medvetna överdrifter. Men den här propositionen och dess följder ute i landet i fråga om gymnasieskolan är inte alls roliga, och varken Lena Hjelm-Wallén eller jag har väl gjort några ansträngningar att framställa det på något avsiktligt lustigt sätt.

Skräckfantasier talar skolministern också om när det gäller lärarlösa lektioner. Det enda jag har refererat till är sakliga invändningar från lärarna själva. Jag har läst igenom massvis med uttalanden från lärarfackföreningar, från Hem- och skola-föreningar, från sakkunnigt folk i skolsamhället över huvud taget, där man talar om detta. Och vad jag sade var att alla erfarenheter tyder på att självständigt elevarbete kräver långt större insatser från lärarnas sida än vanliga lärarledda lektioner. Det är liksom ett sammandraget citat ur den meterhöga trave av invändningar från hela landet som jag har på mitt skrivbord. Ulla Tillander kan följa med mig in på mitt arbetsrum, så skall jag visa detta.

Till sist: Vpk för ingen traditionell överbudspolitik. Vi har en sammanhängande ekonomisk politik. Däri ingår planmässig utbyggnad av industriproduktion, däri ingår skattepolitik, däri ingår mycket annat. Ulla Tillander kan studera det bl. a. i vår motion med anledning av höstens s. k. momsproposition.

Och någon anständighet i bemötandet av politiska motståndare kan man faktiskt med rätta begära även av skolministern.

Anf. 8 Statsrådet ULLA TILLANDER:

Herr talman! Jag kan inte låta bli att göra den reflexionen att det hade varit bra om Raul Blücher hade läst propositionen i stället för tidningar.

Jag kan inte heller annat än beklaga den ensidighet varmed man fokuserar intresset på den trots allt mycket lilla detalj som självstudierna utgör. Sinnet för proportioner är inte särskilt väl utvecklat hos dem som kritiserar. Den bild man försöker skapa – onekligen inte utan en viss framgång – när man talar inte om självstudier utan om lärarlösa lektioner är ganska grotesk. Man glömmer det enkla faktum att studierna på gymnasiet bygger på förtroende mellan lärare och elever och att det förtroendet fungerar också när läraren inte är kroppsligen närvarande. Man glömmer bort att det handlar om ungdomar som är på väg att bli vuxna, som är i färd med att utbilda sig och som i allmänhet är klart medvetna om det ansvar detta medför. I andra sammanhang förväntas dessa ungdomar ha en mognad och en ansvars känsla

som väl kan mäta sig med vad som förutsätts när man talar om en viss självständighet i studierna i skolan. Jag vågar påstå att självstudier inte är något nytt i skolans värld. De förekommer som naturliga inslag på skolans alla stadier, även om man inte alltid kallar det självstudier.

I den socialdemokratiska motionen 1980/81:72 med anledning av sparpropositionen hösten 1980 utelöt inte heller socialdemokraterna möjligheten att låta elever studera självständigt en viss tid. I utbildningsutskottets betänkandet står det att sparmålet skall uppnås "också genom andra åtgärder". Det måste uppfattas som att införandet av självstudier accepteras som en åtgärd också av socialdemokraterna, eftersom socialdemokraterna står bakom den skrivningen. Därför blir man ganska förvånad över deras kategoriska avvisande av självstudierna i dag. Hur kommer det sig att frågan om självstudier nu har blivit en principfråga för socialdemokraterna?

Socialdemokraternas ställningstagande blir än mer anmärkningsvärt med tanke på att man 1980 ställde sig bakom krav på besparingar på 180 milj. kr. Nu sparar man bara 105 milj. kr. Det gick tydligen bra att spara i teorin; när det blir fråga om verkliga åtgärder sviker modet. Socialdemokraterna har gått emot förslaget utan att redovisa några andra konkreta besparingsförslag.

Anf. 9 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Ulla Tillander påstår att de lärarlösa lektionerna och besparingen på 70 milj. kr. är en detalj. Gymnasieskolan förlorar dock härigenom flera hundra lärare, och det är ingen detalj.

Visst vill vi också verka för självständigt arbete. Det står i våra motioner och reservationer. Men självständigt arbete är en färdighet som eleverna måste tränas i under hela skoltiden. Den måste byggas upp successivt, och det kräver en god kontakt med lärarna som handledare. Jag ifrågasätter nästan om inte problemen för skolan blir ännu större med utskoitsmajoritetens än med propositionens förslag, eftersom handledarresursen nu helt och hållet försvinner – nu är det fråga om rent lärarlösa lektioner utan handledning.

Man kan inte, Ulla Tillander, sätta upp sparmål som till varje pris måste uppnås. Riksdagsledamöter måste tillåtas att kritiskt granska förslagen. Läggs det fram ett förslag som uppenbarligen är helt felaktigt – och det är förslaget om de s. k. självstudierna i den tappning som Ulla Tillander och utskottsmajoriteten har givit det – måste riksdagsledamöter ha rätt att säga nej till förslaget.

Anf. 10 RAUL BLÜCHER (vpk) replik:

Herr talman! Kan skolministern tala om för mig var i vpk-motionen eller i mitt inlägg i dagens debatt det skulle framgå att jag inte skulle ha läst propositionen?

Sedan är det förvisso så att vi inte kan, i synnerhet från oppositionens sida, nöja oss med att läsa propositionerna. Vi måste också ta del av den kritik som propositionerna väcker ute i landet. Det är ju på så vis vi kan förankra den demokratiska kritiken.

Det kommer ändå lärarna, eleverna och föräldrarna vid att framföra kritik, och om vi sedan artikulerar denna kritik här i kammaren, är det helt i sin ordning. Den kritik vi framför kan också bygga på tidningsartiklar. Det är inte föraktligt att också följa tidningarna, Ulla Tillander – det kanske även skolministern borde göra.

Propositionen är en partsinläga, där verkligheten och konsekvenserna av propositionens genomförande beskrivs på ett idylliserande sätt. Därför kan man absolut inte se den som den enda kunskapskällan.

Anf. 11 Statsrådet ULLA TILLANDER:

Herr talman! De kritiska röster som Raul Blücher återoppar har till största delen hörts innan propositionen kom.

Att spara är, som jag sade tidigare, ingen åtgärd som kan förväntas medföra lättvunna politiska poäng. Vill man vinna sådana, skall man konsekvent gå emot alla konkreta förslag till besparingar, ungefär som socialdemokraterna gör – vilket inte hindrar att de kräver kraftåtgärder mot budgetunderskottet. Vad man möjligen kan hoppas på är att den beslutssamhet som ett genomfört sparprogram ändå vittnar om skall vinna en viss uppskattning på något längre sikt.

Den obeslutsamhet som kommer av rädslan för att fatta beslut som kritiseras av någon grupp är en dagslända. Den är omöjlig i ett något längre perspektiv. Alla krav kan faktiskt inte strykas medhårs. Man kan inte i det långa loppet vara vän med alla.

För den som lyfter blicken litet grand över de svenska förhållandena – det finns kanske behov av att säga det i ett sådant här sammanhang – och ser sparförslagen mot den mörka bakgrund som avtecknar sig utanför Sverige ter sig nog det tal om nedrustning som förts här i dag av Lena Hjelm-Wallén och Raul Blücher som minst sagt överdrivet.

Jag tror att det perspektivet är ganska nyttigt, för då påminns vi om vad vi gemensamt har att värna om. Nödvändigheten av en viss återhållsamhet framstår då inte heller som katastrofal. Sinnet för proportioner återställs och förhoppningsvis förtonar lusten att göra en höna av en fjäder.

Talet om att propositionens förslag och i synnerhet förslaget om självstudier skulle drabba de svaga i skolan är egentligen mycket illa grundat. Den friare resursanvändning som hela förslaget bygger på innebär ju att man bättre kan koncentrera resurserna dit där de bäst behövs. Det medför faktiskt att man i många fall kan ge svagpresterande elever ett bättre stöd än f. n. Jag kan ta ett konkret exempel.

En lärare har bl. a. årskurs 3 på humanistisk linje med 23 elever som har betygsnitt mellan 3,5 och 3,7 efter elva års studier i svenska. Samma lärare eller en kollega har samtidigt årskurs 1 på verkstadsteknisk linje i svenska med 30 elever, däribland ett antal elever med läs- och skrivsvårigheter. Genom en timmes självstudier i den humanistiska trean kan läraren få två halvklasstimmar med verkstadsteknikerna.

Anf. 12 GÖRAN ALLMÉR (m):

Herr talman! Som en av företrädarna för utskottsmajoriteten vill jag gärna ge en litet fylligare beskrivning av utbildningsutskottets betänkande 1981/82:5. Detta känns speciellt angeläget, då innebörden av betänkandet inte tycks stå klar för flertalet av dem som kommer att beröras av riksdagens beslut i frågan.

Den debatt som hittills har förekommit gör det också mycket angeläget för mig att betona att det är viktigt, när betänkandets innehåll debatteras, att erinra sig bakgrunden till regeringens proposition.

I proposition 1980/81:20 om besparingar i statsverksamheten, m. m., föreslogs en besparing inom gymnasieskolans ram på ca 180 milj. kr.; det har skolministern redan nämnt. Besparingseffekten skulle uppnås främst genom en minskning av lärarinsatserna med 6 % fr. o. m. läsåret 1982/83.

Utskottet anförde i sina betänkanden 1980/81:12 och 15 att målet borde vara att uppnå en besparingseffekt som i huvudsak motsvarade det belopp som angavs i propositionen. Även andra besparingsmetoder borde enligt utskottet prövas i regeringens arbete med en proposition. Riksdagen beslöt i enlighet med utskottets förslag. Riksdagen har alltså redan i våras beslutat om en besparing av storleksordningen 180 milj. kr. inom gymnasieskolans ram.

I den nu lagda propositionen 1981/82:14 kommer regeringen igen med förslag för att effektuera riksdagens beslut från i våras.

För att ge skolstyrelserna och skolorna större möjlighet att fördela de ekonomiska resurserna på de områden där de bäst behövs föreslås nu en friare användning av en mindre del av gymnasieskolans statsbidrag, vilket innebär att gymnasieskolan liksom grundskolan får en förstärkningsresurs. Vikten av en behovsriktad resursfördelning betonas.

För att sparmålet skall uppnås föreslås, att timplanerna för de 3- och 4-åriga linjerna samordnas så att mer samläsning kan äga rum, vilket ger ca 35 milj. kr. i besparingar, vidare att länskolnämndernas möjlighet att ge dispens från lägsta elevantal för anordnande av undervisning skall upphöra, vilket ger ca 60 milj. kr., och att timtalen reduceras i små undervisningsgrupper, vilket ger ca 15 milj. kr.

Den återstående delen av besparingsmålet, ca 70 milj. kr., föreslås i propositionen tas ut genom en minskad lärartilldelning till skolorna och som en följd därav läggas ut som ett visst antal självstudietimmar för eleverna. För att åstadkomma en omfattande samlad resurs för fri användning förordas i propositionen, att ett så stort antal timmar i gymnasieskolans timplaner markeras som självstudietimmar att det motsvarar en bruttobesparing av 175 milj. kr. Av detta belopp skall 70 milj. kr. utgöra nettobesparing och 105 milj. kr. återföras till kommunerna som en särskild handledarresurs, vilken skall ingå i den fria förstärkningsresursen. Effekten av nettobesparingen om ca 70 milj. kr. föreslås mildrad genom att skolorna som en allmän undervisningsresurs får tillgodoräkna sig ej utnyttjade korttidsvikariatimmar.

Som en följd av de tänkta självstudietimmarna föreslås också att specialarbetet i gymnasieskolan avskaffas.

Med anledning av propositionen har ett antal motioner väckts.

I en socialdemokratisk motion av Stig Alemyr m. fl. yrkas bl. a. avslag på förslagen om självstudietimmar, om att avskaffa specialarbetet och om en särskild handledarresurs.

I en moderat kommittémotion yrkas att den besparing som uppnås genom självstudietimmar i stället skall tas ut genom reduktion av resursen för timmar till förfogande och genom att statsbidrag ej utgår till korttidsvikariat. Som en följd därav försvinner också den särskilda handledarresursen.

Vänsterpartiet kommunisterna yrkar i en partimotion dels avslag på propositionen, dels att riksdagen skall upphäva sitt beslut från i våras om besparingar i gymnasieskolan.

I en motion av Elisabeth Fleetwood och Ingrid Sundberg yrkas att riksdagen beslutar anhålla att regeringen utreder förutsättningarna för ett införande av timplan och organisation för ämnet historia enligt 1979 års alternativa timplaner.

Helge Hagberg yrkar i en motion att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförts om behovet av att slå vakt om de humanistiska och samhällsorienterande ämnena i gymnasieskolan.

I en motion av Rune Rydén m. fl. yrkas att riksdagen ger regeringen till känna vad i motionen anförts om timtalsreduktion för ämnena grekiska och latin samt om möjligheten till samläsning mellan allmän språkkunskap och latin i årskurs 2.

Utskottet konstaterar i sin behandling av propositionen och motionerna att det statsfinansiella läget i landet gjort det nödvändigt att besluta om vissa besparingar också på skolans område. Här har socialdemokraterna ingenting att invända. Utskottet avstyrker därför vpk-motionens yrkande om att riksdagen skall upphäva sitt tidigare beslut om besparingar i gymnasieskolan. Därmed faller också det andra yrkandet i vpk-motionen om avslag på propositionen. Utskottet avstyrker således motion 1981/82:42 av Lars Werner m. fl. i dess helhet.

När det gäller förslaget till mer samordnade timplaner anser utskottet att besparingar inom gymnasieskolan bör göras genom ökad samläsning. För att möjliggöra samläsning måste dock de skilda ämnenas nuvarande timtal på olika linjer och årskurser rubbas i vissa fall. Utskottet kan liksom motionärerna konstatera att ämnen som historia och samhällskunskap enligt förslaget i propositionen minskar på vissa linjer.

Utskottet finner att det kan bli svårt att förverkliga historieundervisningens mål, om timtalet reduceras jämfört med nuläget. Enligt utskottets mening bör därför timtalet i historia ökas med 1 veckotimme i årskurs 3 på ekonomisk, teknisk och variant av naturvetenskaplig linje. Ökningen uppnås genom att minska religionskunskap och gymnastik med vardera 0,5 veckotimme. Därigenom återställs timtalen för nämnda ämnen till de tal som gäller i dag på resp. studieväg. Detta innebär en förbättring för ämnet historia jämfört med propositionens förslag.

Timtalet för ämnet samhällskunskap minskar på teknisk linje enligt propositionens förslag med 2 veckotimmar för att erbjuda eleverna utrymme för biologi i årskurs 2 inom det ordinarie studieprogrammet. Det är givetvis värdefullt att blivande tekniker genom förslaget bl. a. får utbildning i ekologi, men samtidigt innebär detta att de elever från teknisk linje som senare väljer utbildningar, som kräver särskild behörighet i samhällskunskap, kommer att sakna denna.

För att elever som så önskar skall kunna få denna särskilda behörighet är det utskottets mening att eleverna på teknisk linje i årskurs 2 skall kunna välja mellan 2,5 veckotimmar samhällskunskap och 2 veckotimmar biologi.

I övrigt har utskottet intet att erinra mot regeringens förslag till samordnade timplaner.

När det gäller självstudietimmar och en friare resursanvändning finner utskottet att det är av betydelse både för elevernas fortsatta studier och för deras verksamhet i arbetslivet att de under hela gymnasietiden tränas att arbeta självständigt. Enligt utskottets mening finns det dock skäl som talar för att omfattningen av de i propositionen föreslagna självstudierna bör reduceras med 60 %.

Självstudier i enlighet med regeringens förslag bör enligt utskottets uppfattning endast förekomma i årskurserna 3 och 4 på de teoretiska 3- och 4-åriga linjerna under högst 5 resp. 6 veckotimmar samt i årskurs 2 på de 2-åriga ekonomiska, sociala och tekniska linjerna under högst 3 veckotimmar. På övriga studievägar och i årskurserna 1 och 2 på de nämnda teoretiska linjerna bör självstudier av nämnt slag inte förekomma alls.

Utskottet uppskattar den besparing som uppkommer genom anordningen med självstudietimmar i de angivna årskurserna till ca 70 milj. kr. Som en följd av den nu föreslagna minskningen kommer den i propositionen upptagna handledarresursen inte att bli aktuell.

Enligt utskottets mening bör självstudietimmarna helt kunna tas bort eller reduceras om skolorna så önskar. Detta kan ske genom att ta i anspråk dels de medel som frigörs om man inte i alla lägen förordnar vikarier för kortare tid – som också framgår av propositionen – dels delar av vissa förstärkningsresurser, t. ex. timmar till förfogande, studieteknisk träning m. m.

Utskottet pekar också på att på grund av lovdagar, friluftsdagar och studiedagar har läsåret, som omfattar 40 veckor, i realiteten endast 35 arbetsveckor. Enligt propositionen skall föredragande statsråd återkomma till regeringen med förslag om att ge skolöverstyrelsen i uppdrag att utarbeta informations- och servicematerial för självstudier, innefattande bl. a. tänkbara schemamodeller. Det främsta målet för detta arbete bör enligt utskottets mening vara att pröva sådana lösningar som kan bevara så många lärarledda lektioner som möjligt ograverade. En angelägen åtgärd för att effektivisera undervisningen och minska bortfallet av lärarledd undervisning är enligt utskottets uppfattning av synkronisera lärarnas studiedagar med elevernas idrottsdagar. Eleverna bör i rimlig utsträckning själva kunna ta

ansvar för många av de uppgifter som hittills åvilat lärarna i samband med idrottsdagar.

Förstärkningsresursen skall enligt propositionen så långt möjligt fördelas till de grupper av elever som har störst behov av hjälp och stöd. Utskottet vill stryka under den inriktning av den fria resursens användning som regeringen förespråkar.

Specialarbetet i dess nuvarande form hör enligt utskottets mening inte finnas kvar i de fall en skolenhet i årskurs 3 tillämpar självstudier i enlighet med föreliggande förslag. Vid de skolenheter där systematiska självstudier inte förekommer är det nödvändigt att i lämplig form av eleverna kräva ett självständigt arbete som påminner om specialarbete. I övrigt har utskottet intet att erinra mot vad som anförts i propositionen om specialarbete.

När det gäller övriga delar av propositionens förslag har utskottet, bortsett från en del smärre justeringar av innehållet, bl. a. vad gäller länskolnämndernas möjligheter att bevilja dispenser och beträffande reduktioner av timtalet för små undervisningsgrupper, ingenting att erinra mot regeringens förslag.

Socialdemokraterna i utskottet har inte kunnat acceptera utskottets skrivning och förslag till beslut när det gäller självstudietimmar, en friare resursanvändning och avskaffande av specialarbetet, utan fogar reservationer till betänkandet. Man menar att den utformning som regeringen föreslagit för självstudierna skulle innebära lärarlösa lektioner och att det inte går att hävda att förslaget har pedagogiska fördelar. Utskottsmajoriteten delar inte den uppfattningen. I de fall skolorna väljer att lägga ut självstudietid kommer detta att äga rum i högsta årskursen på berörda linjer, varför erforderlig tid för inskolning kommer att finnas. Utskottet anför i sin skrivning att det självständiga arbetet inte får leda till sänkt ambitionsnivå när det gäller kunskaper och färdigheter. Resultaten av självstudierna bör bedömas och betygsättas med samma vikt som de övriga studierna i olika ämnen. Utskottet påpekar också att väl fungerande självstudier fordrar planering och inskolning av eleverna i detta slag av självständigt arbete, vilket sker genom bl. a. successiv förändring av deras arbetsuppgifter från dagläxa över långläxa till beting. Utskottet utgår från att sådan inskolning kommer till stånd.

Socialdemokraterna i utskottet föreslår i stället för den besparing som den föreslagna självstudietiden skulle ha gett att gymnasieskolan tillförs 70 milj. kr. utöver vad regeringen avsett. Därvid frångår man det riksdagsbeslut från i våras som man då biträdde.

Jag måste, herr talman, innan jag kommer in på mitt slutyckande, få säga några ord också om de inlägg som Lena Hjelm-Wallén har gjort. Framför allt formulerade hon sig på det här sättet: Det var en ynkelig roll som moderaterna spelade som inte vågade eller inte ville samarbeta med socialdemokraterna. Men det ynkliga, Lena Hjelm-Wallén, ligger nog snarare i den argumentation som Lena Hjelm-Wallén kommer med. Här har både statsrådet och jag i mitt anförande hittills kunnat konstatera att socialdemokraterna så sent som i våras var med om en besparing inom gymnasieskolan på sammanlagt

180 milj. kr. Man hade heller ingenting att invända mot formuleringen att även andra besparingsmetoder enligt utskottet borde prövas. Begreppet "även andra besparingsmetoder" måste dock innebära att man från socialdemokratisk sida redan vid den tidpunkten var beredd att acceptera ett visst mått av självstudier.

Man hänvisar till uppvaktningar och brev och den fantastiska reaktion som har kommit på den här propositionen. Vi har i utskottet fått många uppvaktningar och många brev, men vad Lena Hjelm-Wallén glömmer bort – eller inte vill ta fram – är att man i samband med dessa uppvaktningar också klargjorde att det i gymnasieskolan finns utrymmen för rationaliseringar och besparingar som icke behöver drabba gymnasieskolans effektivitet. Man framhöll att det bl. a. kunde ske på ett sådant sätt att man icke utnyttjade alla korttidsvikarier som man får ersättning för. Man kunde också ta delar av resursen för t. ex. timmar till förfogande. Dessa företrädare var också fullt på det klara med att den samordnade timplanen och de övriga åtgärderna var sådant som utan men för gymnasieskolans effektivitet kunde utnyttjas i besparingssyfte.

Det är ganska egendomligt att socialdemokraterna först var med på det hela, men nu beskyller oss moderater för att vi inte samarbetar med dem. Tacka katten för att vi inte kan samarbeta! För det första har vi inte fått något förslag till gemensam lösning från socialdemokratisk sida. För det andra står vi moderater fast vid ett riksdagsbeslut som vi tidigare har varit med om att fatta.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på reservationerna 1 och 2 som är fogade till utskottsbetänkandet och bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 13 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Det är något förvånande att de borgerliga riksdagsmännen vill fungera som politiska robotar. En siffra som slås fast skall till varje pris hållas, oberoende av vilka sakliga förslag som framläggs. Vi socialdemokrater förbehåller oss rätten att pröva de sakliga förslagen. De nära kontakter som vi har med skolfältet har lett till att vi vid denna prövning har kommit fram till att vi inte kan acceptera förslaget om lärlösa lektioner.

Moderaterna har verkligen åkt slalom genom denna process. Under Britt Mogårds ledning utarbetades förslaget om lärlösa lektioner. Så småningom lade Ulla Tillander fram propositionen. Då väckte moderaterna en motion, i vilken de yrkade avslag på förslaget om lärlösa lektioner. Det är klart att många i lärarkretsar då blev glada och sade: Nu finns det i riksdagen en majoritet mot lärlösa lektioner bestående av socialdemokraterna och vpk-arna plus moderaterna. Men då ändrade sig moderaterna igen och gick tillsammans med sina borgerliga bröder och systrar med på förslaget om lärlösa lektioner. Det är att spela en ynkelig roll.

Den moderate talesmannen sade att skäl talar för att man skall minska omfattningen av självstudier. Man kan undra: Vilka skäl då? Om de lärlösa lektionerna är så bra, varför skall de då minskas? Det vore intressant att få

höra den moderate talesmannen göra klart om lärarlösa lektioner egentligen är bra eller dåliga.

Anf. 14 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Nej, Lena Hjelm-Wallén, lärarlösa lektioner är inte bra. Men lärarlösa lektioner är icke detsamma som det förslag till självstudier som har framlagts i propositionen och som utskottsmajoriteten talar för i betänkandet.

Jag vill sedan komma tillbaka till en del av de andra påståenden som Lena Hjelm-Wallén gjorde. Moderaterna har sannerligen icke åkt slalom i detta sammanhang. Jag vill betona att vi i våras hade en majoritetsskrivning i utskottet med den synpunkten att också andra utvägar än enbart självstudier skulle prövas för att åstadkomma besparingen på 180 milj. kr. Den motion som vi moderater sedan väckte har nog inte Lena Hjelm-Wallén läst ordentligt. I den betonas faktiskt betydelsen av självstudieverksamhet inom gymnasieskolans ram. Det finns därför inte något som helst fog för påståendet att vi på denna punkt skulle vara kluvna.

Anf. 15 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Det är ett intressant påstående som den moderate talesmannen gör: Lärlösa lektioner är inte bra. Men det är faktiskt det som ni föreslår. 70 milj. kr. skall sparas – det är en nettobesparing, som skolministern sade för en stund sedan. Det innebär uppemot 500 färre tjänster i gymnasieskolan. Dessa miljoner skall framför allt sparas genom att det inte skall finnas lärare på lektionerna. Att ni sedan ger det en förskönande omskrivning och kallar det för självstudietid förändrar inte saken. Det blir ju uppemot 500 färre lärare, och någonstans måste detta drabba eleverna. Ni har utpekat modellen, nämligen de lärlösa lektionerna. Det går inte att komma runt detta, och det kommer ingen i utskottet att kunna göra, vare sig ni kallar det självstudier eller ni erkänner att det är lärlösa lektioner. Detta kommer att allvarligt drabba utbildningen.

Det är underligt att moderaterna, som så många gånger har låtsat att de är för kvalitet i utbildningen, nu ställer sig bakom ett förslag som innebär någonting helt annat, dvs. att försäkra för gymnasieungdomarna att få en bra utbildning.

Anf. 16 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Lena Hjelm-Wallén har tydligen inte alls läst vad som står i utskottsutredningens majoritetsskrivning om självstudieverksamheten, eftersom hon envist vidhåller att det skulle röra sig om lärlösa lektioner. Lena Hjelm-Wallén kanske vet att vi i den nuvarande gymnasieskolan – innan dessa förändringar kommer till stånd – har sådana inslag som långläxa och beting. Beting innebär bl. a. att man har vissa lektioner av s. k. friställd karaktär, då eleverna arbetar självständigt. Vill Lena Hjelm-Wallén göra gällande att även detta är lärlösa lektioner? I så fall kan jag förstå hennes svårigheter att klara terminologin.

Socialdemokraterna har varit med om beslutet att spara 180 milj. kr., och de har varit med om vad de själva kallar lärarlösa lektioner, så sent som i våras. De bytte snabbt fot, t. o. m. principiellt, när det började blåsa motvind. Jag vill verkligen karakterisera detta som en utpräglad socialdemokratisk tuvhoppning.

Talmannen anmälde att Lena Hjelm-Wallén anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 17 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Det finns ett gammalt talesätt som säger: "Intet ont som inte har något gott med sig." Att spara är aldrig särskilt roligt, men det tvingar var och en av oss att se över sin verksamhet – oavsett om det gäller privat ekonomi eller offentlig – och se över hur man bäst kan utnyttja de medel som står till ens förfogande. Så har skett också efter riksdagens uppdrag till regeringen att spara de omtalade 180 milj. kr. Vi får finna oss i vissa nedskärningar, men det har också gett oss möjligheten att göra vissa förändringar för att bättre anpassa gymnasieskolan till de förutsättningar som gäller i dagens verklighet.

För 20–30 år sedan tog gymnasieskolan emot 10–15 % av årskullen. I dag tar den i praktiken emot 100 %. Det är självklart att en gymnasieskola som tar emot i stort sett samtliga elever från grundskolan också behöver ett smidigare sätt att sätta in hjälp till elever med svårigheter i skolarbetet. Men hitintills har förhållandet varit sådant, att gymnasieskolan sägs vara i behov av mycket stora resurser för att kunna hjälpa elever som har svårt att följa undervisningen, samtidigt som man inte helt utnyttjar de resurser man fått sig tilldelade. Förklaringen är bl. a. att söka i att statsbidragssystemet är så detaljbundet, att skolledningarna nu är förhindrade att lokalt göra avvägningar och insatser.

Propositionen föreslår därför en friare resursanvändning, som innebär att varje kommun och varje enskild skola får betydande frihet att själv forma ett program för elever med svårigheter. Den allmänna uppfattningen om "öronmärkning" av resurser är, att ett sådant system inte kan tillgodose de behov som gymnasieskolan i dag har.

Propositionen innehåller också förslag om samordnade timplaner. Om elevgrupper från olika linjer i dag har olika timal i ett ämne, läser de var för sig och med var sin lärare. Om de har samma timal, kan de i vissa fall läsa i en grupp och med en lärare. I så fall gör man en besparing. Detta gör det också möjligt för orter med få 16-åringar att ha en gymnasieskola över huvud taget. Detta är mycket enkelt uttryckt vad som under 1970-talet provats med gott resultat på ett antal mindre orter, och 1979 beslöt vi här i riksdagen att en sådan ökad samläsning skulle ske på de 3- och 4-åriga linjerna vid alla gymnasieskolor i kommuner med färre än 400 16-åringar. Erfarenheterna från dessa gymnasieskolor ligger till grund för propositionens förslag. Förslaget är alltså inte gripet ur luften, eftersom det finns erfarenheter samlade i kommunerna. Förutom att en ökad samläsning ger en besparing, så

kan man också minska splittringen för eleverna, dvs. de har färre lästa ämnen på en gång. Om man jämför med förhållandena i andra länder, visar det sig att antalet samtidigt lästa ämnen i den svenska gymnasieskolan ligger högt.

När en sådan här samordning görs innebär det med nödvändighet vissa förändringar i timtalet för olika ämnen. Några ämnen får litet mer tid, andra får litet mindre. Det är en nödvändig konsekvens. Alla ämnen kan dock inte behandlas exakt på samma sätt. Därför har inte folkpartiet velat medverka till den förändring i fråga om historia och samhällskunskap som propositionen föreslagit för blivande naturvetare, tekniker och ekonomer.

Under senare år har i debatten väckts farhågor för dessa yrkesgruppers bristande förutsättningar att dels sätta in konsekvenserna av sitt arbete i ett historiskt sammanhang, dels se följderna för det samhälle de lever i. Erik Hjalmar Linder kallade det häromdagen i en debattartikel i Göteborgs-Posten så träffande för att "gå med skyggglappar". Likaså hävdas att svenska ekonomer och tekniker har svårt att hävda sig i internationella sammanhang därför att de ofta saknar humanistisk bildning. De kommer därför till korta i det personliga umgänget med sina affärskontakter. Okunnighet om eller ointresse av andra länders historia och kultur resulterar inte sällan i uteblivna order för det svenska näringslivet. Utbildningsutskottet har gjort bedömningen, att någon försämring för historia och samhällskunskap inte skall ske på några linjer. Tvärtom blir det en förbättring för både samhällsvetare och humanister.

Propositionens förslag om självstudier har väckt mycken debatt – i dag även här i kammaren. Men jag tycker att det förtjänar att påpekas att självstudiearbetet inte är någon nyhet i gymnasieskolan. Att lära eleverna arbeta självständigt angavs som ett viktigt mål redan i samband med 1966 års gymnasiereform. Att det är viktigt hävdas också av företrädare för både universitet och näringsliv. Att studera självständigt kommer eleverna aldrig att lära sig om studierna inte är upplagda så att de måste lära sig det. Men gymnasieskolan får naturligtvis inte förutsätta att eleverna kan bedriva självständiga studier, utan den måste lära dem det. Det fordrar en konsekvent uppbyggd studiegång, där kraven på självstudier successivt ökar och blir mest påtagliga i de högsta årskurserna. Det är därför som utskottet begränsat självstudietiden till sista årskursen på de 2- och 3-åriga teoretiska linjerna samt till årskurs 4 på den 4-åriga tekniska linjen. Som vi hörde tidigare berörs de yrkesinriktade linjerna inte alls.

Med den erfarenhet som jag personligen har av arbetet på teoretiska gymnasielinjer skulle jag vilja säga att detta i stort sett är att anpassa statsbidragen till verkligheten. När man hör vissa andra som diskuterar här, t. ex. Lena Hjelm-Wallén, verkar det som om varken hon eller Raul Blücher har varit i en modern gymnasieskola och sett hur arbetet fungerar där i dag. Det är ju så man arbetar på de här linjerna. Eleverna får ta allt större ansvar för egna uppgifter och bedriva egna studier ute i samhället. Skillnaden är att i dag får man statsbidrag även för de lektioner där eleverna arbetar självständigt.

Sedan finns det naturligtvis klasser eller grupper som klarar självstudier sämre. Med den fria resursanvändningen kan man då lokalt sätta in resurser där de bäst behövs.

Det finns också anledning att påpeka – alldeles speciellt efter debatten här i dag – att om man på en skola anser att man inte vill göra några förändringar alls utan vill att allt skall bli vid det gamla och att man har den bästa av gymnasieskolor, kan man låta bli att företa några ändringar. Vad man då måste göra är att avstå från två halvklasstimmar i årskurs 1 på de 3-åriga teoretiska linjerna. Någonstans måste ju besparingen göras. Men man frånhänder sig samtidigt möjligheten att sätta in extra hjälp åt svaga elever.

I betänkandet pekas också på de möjligheter som finns att bättre utnyttja tillgängliga lärarresurser genom samordning och koncentration av skrivningar och koncentrationsdagar, vilket också t. ex. Hem och Skola framhållit i sin skrivelse till utskottet.

Socialdemokraternas påstående att förslaget särskilt skulle drabba elever som har svårigheter i skolarbetet är fullständigt gripet ur luften. Tvärtom ger det skolan möjlighet att sätta in extra resurser till de svaga eleverna. Skolministern visade mycket tydligt med ett exempel hur man kan använda resurserna för dessa elever.

Som jag sade inledningsvis är det ingen angenäm uppgift att behöva begränsa utgifterna, men utformningen av besparingarna innehåller för det första det villkor som folkpartiet också i andra sammanhang hävdade skall vara ledande när det gäller nedskärningar, nämligen att de som har svårigheter skall tillförsäkras extra hjälp. Den fria resursanvändningen gör detta möjligt. För det andra innebär förändringarna ytterligare ett steg på vägen i våra decentraliseringssträvanden – att flytta besluten närmare de människor som berörs av dem, dvs. ökad närdemokrati.

Anf. 18 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Det kanske är så, Ylva Annerstedt, att det är det förhållandet att vi socialdemokrater känner gymnasieskolan av i dag som gör att vi är så oroad av det här förslaget. Vi vet att skolan behöver sina resurser. Vi vet att skolverkligheten är ganska jobbig. Och framför allt vill vi att skolan skall kunna göra sin insats för att bekämpa ungdomsarbetslösheten. Då skall man inte dra bort resurser från gymnasieskolan på det här sättet.

Ylva Annerstedt säger att de svaga eleverna inte alls skall drabbas, eftersom förstärkningsresursen skall stötta framför allt dem. Jag hoppas verkligen att hon har rätt i det. Det är detta som är viktigt. Och jag hoppas att vi gemensamt skall kunna slå vakt om den användningen av förstärkningsresursen. Men då går det inte, Ylva Annerstedt, att också utlova att det är av den här resursen som man skall ta för att kompensera de lärarlösa lektionerna. Då tar man resurser från de svaga för att klara av ett illa genomtänkt besparingsförslag från regeringen. Och då kommer de svaga eleverna att drabbas.

Vi är alla överens om att det behövs förbättrade former för det

självständiga arbetet i gymnasieskolan. Det tycker jag att vi skall verka för i alla sammanhang och när vi gör alla förändringar i skolan. Men det går inte att blanda bort korten och hävda att just därför att man vill verka för självständigt arbete skall man ta bort 70 milj. kr. från skolan genom att ta bort uppemot 500 lärare och göra vissa utpekade lektioner lärarlösa. Det är fråga om två helt skilda saker. Och jag tycker att den sammanblandning som görs i debatten är mycket underlig.

Jag menar att de borgerliga företrädarna måste bestämma sig. Antingen skall man ha självstudier i form av lärarlösa lektioner, dvs. spara gymnasieresurser upp till 70 milj. kr. genom att ta bort flera hundra lärare, eller också skall man inte göra det – men då kan man inte heller spara 70 milj. kr. inom gymnasieskolan. Det går inte att inta båda ståndpunkterna.

Jag tycker att Ylva Annerstedt och de andra borgerliga företrädarna borde kunna hamna på en av ståndpunkterna och inte försöka sitta på båda stolarna, medan vi allihopa hör hur det dunsar när de faller ned mitt emellan.

Anf. 19 RAUL BLÜCHER (vpk) replik:

Herr talman! Ylva Annerstedt gör det litet lätt för sig genom att liksom f. ö. Göran Allmér tidigare peka på vad utskottet säger beträffande att hänvisa samhällskunskapen till timmar till förfogande och ställa samhällskunskapen i relation till biologin.

Ylva Annerstedt insinuerar att såväl jag som Lena Hjelm-Wallén inte skulle ha besökt någon gymnasieskola och veta vad som händer där i vardagen i dag. Jag för min del har i och för sig inte haft tid att tillbringa några timmar i gymnasieskolan, men man kan ju göra det litet enklare för sig genom att på annan tid träffa och hålla kontakt med lärare och samtala med dem när man är hemma i sin valkrets. Man kan också läsa vad de skriver på olika håll i landet och själv skaffa sig referenser.

Jag har inriktat mig på lärare i samhällskunskap, som fruktar att koncentrationen av samhällskunskapen till tredje årskursen på den tekniska linjen kommer att drabba den kontinuerliga undervisningen. Man ställer sig också frågande inför att biologi och samhällskunskap skall kunna utesluta varandra på schemat. I och för sig har naturligtvis inte lärare i samhällskunskap något att invända mot att biologi införs som obligatoriskt ämne, men varför det skall gå ut över samhällskunskapen har de svårt att förstå. Samhällskunskap är viktigt i ett demokratiskt samhälle. Ylva Annerstedt har faktiskt här dragit fram en hel rad argument mot att beskära samhällskunskapen på de här linjerna.

Anf. 20 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Till Lena Hjelm-Wallén vill jag säga att det är fråga om att använda resurserna på bästa sätt. En rad olika möjligheter att omprioritera och omfördela just till de svaga eleverna har angetts. Pengar är ändå inte allt. I så fall skulle vår skola, som under de senaste åren har fått ett stort antal extra miljarder vara den bästa av skolor. Men vi finner att den inte är det.

Samhället omkring förändras, alltså måste också skolan förändras och anpassa sig till verkligheten.

Det kan finnas anledning att påpeka att självstudierna är koncentrerade till sista årskursen. Enligt utskottets mening är förutsättningarna bättre där för att klara av denna typ av studier. När man talar om kvalitet i skolan, som Lena Hjelm-Wallén gjorde, måste man inse att kvalitet inte i alla sammanhang är precis samma sak. För de elever som har förutsättningar att klara självstudier kan kvalitet vara att tvingas arbeta självständigt, att planlägga, utföra och redovisa vissa uppgifter självständigt, som en förberedelse för fortsatta studier eller för verksamhet i arbetslivet.

Vi skall inte heller bortse från de vinningar som kan göras genom att skrivningar och koncentrationsdagar sammanförs till vissa dagar. På så sätt kan man utnyttja lärarresurserna bättre.

Man kan få intrycket av Lena Hjelm-Wallén att socialdemokraterna har sagt nej till alla besparingar i gymnasieskolan. Så är inte fallet. De är positiva till att 105 milj. kr. skall sparas och går alltså med på de övriga besparingarna.

Raul Blücher skulle jag vilja rekommendera att läsa betänkandet. Då skall han finna att samhällskunskapen för teknikerna finns kvar, om de så önskar. De har möjligheten att välja antingen biologi eller samhällskunskap under de tidigare årskurserna.

Anf. 21 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Det är bra att skolan skall kunna fatta lokala beslut kring resurserna. Detta är bara en förlängning av den SIA-proposition som den socialdemokratiska regeringen lade fram 1976. Det är också bra om man utnyttjar lärarresurserna bättre. Vi är helt överens i de delarna. Men det som hela debatten handlar om, och det vi har invänt mot, är förslaget om lärarlösa lektioner.

Ylva Annerstedt säger att pengar inte är allt. Men pengar kan inom skolans väggar direkt översättas till motsvarande antal lärartjänster. Ni vill ta bort mellan 400 och 500 lärartjänster och i stället ha lärarlösa lektioner. Det invänder vi emot, och det kommer vi att fortsätta att göra.

Anf. 22 RAUL BLÜCHER (vpk) replik:

Herr talman! Jag vill fråga Ylva Annerstedt: Vad gör de elever som har vunnit den insikten att samhällskunskap är lika viktig som biologi? Det är ansvarslöst att, som utskottsmajoriteten gör, hänvisa kompletterande orientering i samhällsfrågor till timmar till förfogande som redan, enligt samstämmiga uppgifter från alla dem jag varit i kontakt med, är överintecknade för andra behov i skolan: att då hänvisa samhällskunskapen dit är minst sagt ansvarslöst.

Anf. 23 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Till Lena Hjelm-Wallén vill jag gärna säga att majoritetsförslaget innebär en besparing på 180 milj. kr. och socialdemokraternas

förslag en besparing på 105 milj. kr. Det är alltså fråga om hur mycket vi kan tänka oss att spara. Återigen är det tydligen nödvändigt att påpeka för Lena Hjelm-Wallén att det finns en valfrihet inbyggd i förslaget. Om man på en skola anser att man inte kan eller vill ha självstudier, kan man avstå från det, men då skall man vara medveten om att man undandrar sig möjligheten att sätta in extra resurser för de svaga eleverna.

Till Raul Blücher. Det är inte så att ämnet samhällskunskap på något sätt försämras. Det finns möjlighet att läsa fem timmar samhällskunskap, om man så skulle vilja. Dessutom har man naturligtvis även fortsättningsvis den möjlighet som finns i dag att läsa biologi med utökad studiekurs.

Sedan skulle det vara intressant att höra om Raul Blücher menar att den gymnasieskola som vi har i dag är den bästa av gymnasieskolor. Vad vill vpk i annat fall göra?

Anf. 24 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Herr talman! I motion 1981/82:38 har Ingrid Sundberg och jag bl. a. föreslagit att riksdagen beslutar att antalet undervisningstimmar i ämnet historia inte skall minskas från fyra till tre på teknisk och ekonomisk linje samt på naturvetenskaplig linje i vissa fall.

Vi har nu i utbildningsutskottets betänkande 1981/82:5 kunnat konstatera att ett enigt utskott tillstyrkt vår hemställan på denna punkt. Utskottet har tydligen insett det orealistiska – ja, kanske t. o. m. det omöjliga – i att förverkliga läroplanens mål för ämnet historia under de totalt tre veckotimmar som hade föreslagits i proposition 1981/82:14. Vi är självfallet glada för detta. Utskottet har synbarligen lyssnat till den starka opinion som kommit till uttryck sedan propositionen offentliggjordes.

I vår motion hade vi emellertid ännu ett förslag. För att i förhållande till propositionens förslag förstärka historieämnets mycket väsentliga funktion som stöd åt angränsande ämnen såsom svenska, samhällskunskap, de estetiska ämnena samt åt de naturvetenskapliga föreslog vi att alla berörda elever, oberoende av linje, skulle samläsa historia i årskurserna 1 och 2. Överskjutande timmar i HS-linjerna skulle användas för tematiska fördjupningsstudier enligt kursplanens rekommendation. Det förslaget har utskottet förkastat. Vi beklagar detta.

Det förhåller sig ju, som jag nyss nämnde, så att historia är ett stödämne för flera andra ämnen, och bl. a. av den anledningen är det pedagogiskt väsentligt att förlägga historieundervisningen till så tidiga årskurser som möjligt. Så kommer nu inte att ske. Tyvärr!

Men, herr talman, vi avser att återkomma på denna punkt i annat sammanhang.

Och slutligen några allmänna men likafullt viktiga synpunkter på historieämnets plats i vår gymnasieundervisning.

Vi behöver alla oundgängligen kunskap om hur våra samhällen vuxit fram för att förstå hur de fungerar här och i dag. Detta är och förblir en förutsättning för insikt i vår egen tid. Historiestudierna ådagalägger hur

samhällsförhållanden förändras och vilka krafter som är verksamma i den processen.

Historiekunskap gör eleverna medvetna om individens och kollektivets möjligheter att påverka utvecklingen och fungerar därmed som ett led i fostran till demokrati.

Var fjärde elev i vårt land i dag är invandrarelev. Således har han eller hon åtminstone en förälder född i utlandet. Historieundervisningen både stärker invandrarelevernas egen historiska och kulturella identitet och ger dem nödvändiga kunskaper för en integration i vårt svenska samhälle.

Många bland oss hyser kanske fortfarande den tron, att historieundervisningen enbart sysslar med "krig och kungar". Detta är självfallet och lyckligtvis helt felaktigt. Mycket större roll spelar ekonomisk och social utveckling, stegvisa förändringar i våra samlevnadsformer, arbetets och lokalsamhällets utveckling. Alla dessa krafter – och många fler – medverkar i det historiska skeendet.

Internationaliseringen växer. Världen krymper. Vårt behov av kontakter med länder och människor utanför vårt lands gränser ökar. Och därmed ökar också behovet av kunskap om världen omkring oss och dess historia.

Slutligen: En central uppgift för bl. a. historieundervisningen är att lära eleverna att sakligt och kritiskt analysera åsikter och kunna genomskåda olika slags propaganda.

Herr talman! Vi människor måste ges möjligheter att se fakta och företeelser, skeenden och enstaka historiska händelser i deras rätta perspektiv såväl bakåt i tiden som framåt.

Detta skulle jag vilja påstå är en nödvändig förutsättning för att man skall kunna förstå vad som händer i vår värld – jag behöver väl ej påminna om händelserna i Afghanistan, i Latinamerika, i Mellanöstern och om de i dessa dagar inträffade, så dramatiska och framför allt tragiska, händelserna i vårt grannland Polen.

Anf. 25 SIGVARD PERSSON (c):

Herr talman! Propositionen 1981/82:14 om gymnasieskolans utformning har på ett välgörande sätt fört fram skolfrågorna till debatt och då speciellt – och i det här sammanhanget – frågor som gäller gymnasieskolan. Jag tror att denna debatt har varit nyttig. Många människor – både inom och utanför skolan – har på olika sätt aktiverats och satt sig in i skolans verksamhet.

Propositionen har föreslagit dels besparingar inom gymnasieskolan för nästa budgetår enligt riksdagens beslut våren 1981, dels en effektivare och friare resursanvändning på det lokala planet. Det är ofrånkomligt att dessa förslag också har kommit att beröra såväl personal som timplaner.

Av i propositionen framförda förslag har särskilt självstudierna varit föremål för en intensiv debatt, som ibland varit tämligen – för att inte säga mycket – onyanserad. Som skolministern inledningsvis påpekade är tanken på självstudier inte ny. Självstudier har i flera sammanhang uttalats vara ett viktigt mål, bl. a. i samband med 1966 års gymnasiereform.

Vi har alla ansvar för våra barns och ungdomars utbildning och fostran. Och alla är vi säkert besjälade av en önskan att göra vårt bästa – eller vad var och en tror är bäst. Målet – att fostra de unga till dugliga och självständiga människor – kan vi endast uppnå med utgångspunkt i den resurs de själva utgör. Detta, herr talman, vill jag särskilt understryka. I den förda debatten har detta, tycker jag, ofta förbisetts.

I vårt mångskiftande föreningsliv, bland unga människor, har vi väldigt många bevis på hur ungdomar redan på grundskolestadiet kan ta ansvar att arbeta självständigt till glädje och nytta för både sig själva, sina kamrater och sin omgivning i övrigt. Låt oss inte glömma detta. Jag har många gånger personligen haft anledning att beundra sådan verksamhet.

Vad särskilt gäller självstudier i årskurs 3 i gymnasiet vill jag understryka vad skolministern sade. Vi skall komma ihåg att ungdomarna då i regel är 18 år. De är myndiga, de har full rösträtt, kan väljas till kommunfullmäktige, landsting och riksdag. Därmed kan de också fatta beslut i frågor som bl. a. rör skolan. Det handlar alltså om vuxna människor, som vi måste ge både förtroende och ansvar.

De ungas egen inneboende resurs skall vi alltså ta till vara, och det skall vi också göra när det gäller att utveckla självstudierna. Föredragande statsrådet har i propositionen anfört att utvecklingen av självstudier "fordrar en konsekvent studiegång, där kraven på självständighet ökar så att lärarhandledningen successivt kan minska i högre årskurser". Detta betyder med andra ord en konsekvent utveckling av elevernas inneboende resurser.

Utskottet har för sin del anfört:

"Väl fungerande självstudier fordrar planering och inskolning av eleverna i detta slag av självständigt arbete. Elevernas förmåga att arbeta självständigt måste tränas genom bl. a. en successiv förändring av deras arbetsuppgifter från dagläxa, över långläxa till beting. Utskottet utgår från att sådan inskolning kommer till stånd. När tiden för självstudier infaller måste de ha fått lära sig att planlägga och genomföra uppgifter på egen hand. Genom ett sådant studiesätt åstadkoms på ett naturligt sätt en individualisering av skolarbetet."

Föredragande statsrådet och utskottet har således i grunden samma uppfattning när det gäller självstudiernas inriktning och behovet av en successiv träning, även om kompromissen i utskottet innebär att några timmar för självstudier inte föreslås i årskurserna 1 och 2 i den treåriga skolan och i årskurs 1 i den tvååriga.

I den socialdemokratiska reservationen på denna punkt anförs att förslaget om självstudier inte grundar sig på pedagogiska motiv, utan att utgångspunkten i propositionen i stället är att minska gymnasieskolans resurser.

Men det måste väl ändå vara så, att strävan att konsekvent utveckla elevernas inneboende resurser – i det här fallet genom självstudier – är ett primärt pedagogiskt motiv, och det motsägs inte heller av utskottet. Detta är att både tillvarata och skapa resurser, inte att minska resurserna – låt vara att man inte alltid direkt kan uttrycka resurser i så eller så många miljoner kronor.

Herr talman! Med det sagda yrkar jag bifall till utskottets förslag på samtliga punkter och avslag på de socialdemokratiska reservationerna.

Anf. 26 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag skall kortfattat kommentera ett par av de inlägg som har gjorts under debatten.

Jag noterade att statsrådet Tillander i sitt inledningsanförande påstod att förslaget i propositionen i huvudsak har blivit väl mottaget. Detta är ett hårresande påstående. Det är på det sättet att under utbildningsutskottets elvaåriga historia i det här riksdagshuset har aldrig så många protester kommit till utskottet som i detta ärende. Vi har aldrig fått så många skrivelser i något ärende som i detta. Det är inga hyllningsadresser, utan det är protester alltihopa. Att säga att det här är ett väl mottaget förslag är i varje fall ett helt grundlöst påstående.

Till det kommer, herr talman, vilket jag som ordförande i utskottet vill notera, att majoriteten på ett påtagligt sätt har underkänt statsrådets förslag och i betydande utsträckning ändrat förslaget. Det är i själva verket så – något som företrädarna för majoriteten inte har velat kännas vid i dag – att man har underkänt huvuddelen av propositionens yrkande om s. k. självstudier. Det är bara en rest som är kvar av förslaget. Jag tycker att det är bra att majoriteten har ändrat så mycket i propositionen, för utskottets förslag är bättre. Att jag sedan på väsentliga punkter tar avstånd från det är en annan sak.

Det kan naturligtvis uppfattas som en svaghet i vår reservation, Göran Allmér, att vi inte ställer upp på det totala sparmålet från det förra beslutstillfället. Men orsaken är att vi aldrig har ställt upp på de lärarlösa timmarna. Det som står i det tidigare betänkandet, att man skall pröva även andra sparåtgärder, innebär inte att vi har ställt upp på de lärarlösa timmarna. Om man för att nå sparmålet måste attackera de lärarledda lektionerna vill vi inte vara med. Detta är alltså inte en inkonsekvens, Göran Allmér, även om det kan synas så vid första anblicken.

Elisabeth Fleetwood tog upp ämnet historia och sade att utskottet har lyssnat på opinionen. Det har vi gjort i utskottet, men jag vill gärna understryka att jag många gånger, långt innan den här frågan nu har blivit aktuell, har betonat hur oerhört viktigt det är att våra tekniker får kunskap i de humanistiska ämnena. Att beröva de blivande ingenjörerna och företagsledarna utbildning i gymnasieskolan på de humanistiska ämnesområdena är att göra dem stor skada i deras framtida liv och utveckling. Jag ber därför att få tacka mina kamrater i utskottet för att de har ställt upp på ett vaktslående om de humanistiska inslagen i de tekniska utbildningarna.

Sigvard Persson har naturligtvis rätt när han säger att det här förslaget har startat en nyttig debatt om gymnasieskolan. Möjligen har vi haft för litet debatt om den under den senaste tiden, och vi har därför anledning att hälsa med tillfredsställelse att den debatten har kommit i gång.

Det önskemål som jag till slut vill uttrycka är att de attacker som den borgerliga majoriteten har riktat mot skolan på dess skilda nivåer och som

kulminerar i dag nu skall avslutas och att skolan kan få arbeta i lugn och ro. Jag hoppas att det skall vara möjligt att inom en inte alltför avlägsen framtid genomföra den längre gående gymnasiereform som gymnasicutredningen i stor enighet har föreslagit.

Anf. 27 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! De attacker som Stig Alemyr talar om har socialdemokraterna varit med om i och med att de ställde sig bakom beslutet i våras.

Jag kan inte acceptera den form av semantik som Stig Alemyr gör sig skyldig till. Formuleringen i utskottsbetänkandet om besparingspropositionen måste kunna tolkas så att socialdemokraterna anser att besparingar också kan göras genom att man utnyttjar självstudier.

Anf. 28 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! Det betänkandet kan under inga omständigheter tolkas så som Göran Allmér nu gör. Det står inte att vi är beredda att ställa upp på alla tänkbara sparialternativ. Det står bara att vi är beredda att ställa upp även på *andra* sparialternativ.

Anf. 29 GÖRAN ALLMÉR (m) replik:

Herr talman! Vad betyder då "även andra"?

Anf. 30 STIG ALEMYR (s) replik:

Herr talman! "Även andra" betyder en del av de förslag som finns i propositionen nu och som vi har ställt upp på.

Talmannen anmälde att Göran Allmér anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 31 GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! Jag skall i mitt anförande försöka belysa vad som händer på den linje i gymnasieskolan som drabbas hårdast av det borgerliga förslaget om lärarlösa lektioner.

Udden i utskottets förslag är riktad mot den fyraåriga tekniska utbildningen, som ensam kommer att få bära omkring 25 % av hela besparingen i antal timmar mätt. Jag misstänker att denna hårda attack på den tekniska utbildningen inte var avsedd när propositionen skrevs utan är resultatet av en i hast ihopsnickrad överenskommelse i syfte att i utskottet rädda den borgerliga enigheten. Elever och lärare på teknisk utbildning i gymnasieskolan får betala ett högt pris för detta.

Enligt utskottsbetänkandet läggs de lärarlösa lektionerna i huvudsak på de tekniska ämnena. Detta är allvarligt. Här handlar det i regel om studier i komplicerade tekniska frågor, vilka knappast lämpar sig att bedriva utan erfarna handledare. Det har tidigare rått enighet om detta, vilket bl. a. framgår av den nu gällande timplanen för den fyraåriga tekniska utbildningen. De 35 veckotimmarna som avsatts i årskurs 4 är ju ett uttryck för att man

bedömt det så att det behövs lärarledd undervisning i större utsträckning på denna linje och i denna årskurs än någon annanstans i gymnasieskolan.

Det har man naturligtvis gjort därför att man varit överens om att gymnasiingenjörsutbildningen varit så krävande och komplicerad att den behöver det största antalet lektioner i gymnasieskolan. Nu svänger man på klacken och tar utan någon ingående analys bort var sjätte lärarledd lektion i årskurs 4 på teknisk linje. Självklart drabbar detta kvaliteten på denna utbildning.

Den här attacken sker i en tid då vi alla pratar om vikten av att satsa på forskning, naturvetenskap och teknik. *Industrin* lär knappast få det lättare att hävda sina positioner i utländsk konkurrens, om vi samtidigt så här dramatiskt försämrar ingenjörsutbildningen.

Totalt handlar det om att 2 000 à 2 300 veckotimmar skall bort på den tekniska linjen. Det innebär att omkring 125 lärartjänster, i huvudsak inom de tekniska ämnena, kommer att försvinna. Det är en kategori lärare som skolan borde vara väldigt rädd om. Ofta, för att inte säga alltid, har dessa lärare erfarenhet från arbetslivet och då framför allt *industrin*. De är en väldigt styrka inte enbart för den tekniska utbildningen utan för hela kollegiet, eftersom de tillför den arbetslivserfarenhet som tyvärr alltför ofta saknas i dagens skola. Även på denna punkt står betänkandet i strid med vad som ansetts vara en gemensam uppfattning i den skolpolitiska debatten.

Det här utskottsbetänkandet är också trist mot den bakgrunden att vi sedan några år haft en ökad tillströmning till den tekniska utbildningen. Inte minst har det handlat om flickor, som sökt sig till denna utbildning. Helt naturligt är det också så att i takt med den ökade tillströmningen har elever med särskilda behov av stöd ökat i antal.

Erfarenhetsmässigt vet vi att flickorna tillhör den grupp elever på den fyraåriga tekniska linjen som har varit och är i särskilt stort behov av stöd. Detta gäller särskilt i de tekniska ämnena. Vad händer då med dessa flickor när man nu så dramatiskt minskar lärarinsatsen i de tekniska ämnena? Det har pratats väldigt mycket om jämställdhet de senaste åren. Vad får det här utskottsbetänkandet för konsekvenser i det avscendet? Det skulle vara intressant att få en kommentar av utskottsföreträdaren fru Annerstedt på *den punkten*.

Det borde också ha varit av intresse för utskottsmajoriteten att jämföra dagens förslag med standarden på den tekniska utbildningen i exempelvis övriga nordiska länder. Hade man gjort det, skulle man ha funnit att dessa redan i dag har en betydligt längre utbildning än vi har. I Norge förs en debatt om ingenjörsutbildningens framtid. Där handlar debatten om att förlänga utbildningen med ytterligare ett år till sex år. Vi diskuterar att drastiskt förminska den. Slutsatserna av detta kan var och en dra. Borde inte utskottet ha gjort en sådan analys innan betänkandet lades fram?

Den fyraåriga tekniska utbildningen är en yrkesutbildning. Den uppfattningen har gällt hittills, och därom har vi alla varit överens. De tvååriga yrkesutbildningarna slipper helt de läroslösa lektionerna – det har framhållits tidigare under debatten här i dag. Vari ligger konsekvensen och logiken, när

den fyraåriga yrkesutbildningen får det största antalet lärarlösa lektioner? Det skulle vara intressant att få också den tankegången belyst av utskottets företrädare.

Låt mig sammanfatta kritiken av utskottsbetänkandet när det gäller den fyraåriga tekniska utbildningen. Först och främst kan man säga att det här betänkandet får till resultat att den fyraåriga tekniska utbildningen drabbas hårdast av alla linjer i gymnasieskolan, och det är de tekniska karaktärsämnen som får bära den huvudsakliga neddragningen. Ungefär 125 yrkeserfarna lärare mister sitt sitt underlag i nuvarande skolorganisation.

Det ökade antalet flickor ställer särskilda krav på stöd, och deras situation försvåras i allra högsta grad.

Om vi jämför den svenska ingenjörsutbildningen med exempelvis de övriga nordiska, finner vi att den redan i dag är kortare än dessa. Nu gör man den ännu fattigare på lärarinsatser.

Jämför vi den fyraåriga yrkesutbildningen med den tvååriga, ser vi att den tvååriga helt undgår lärarlösa lektioner, medan den fyraåriga drabbas hårdast.

Det är de fem punkter man snabbt kan dra fram ur utskottsbetänkandet och belysa i ett anförande. Jag skulle mot den bakgrunden vilja ställa frågan till utskottets företrädare, fru Annerstedt: Vilka överväganden har legat bakom utskottsmajoritetens ställningstagande när det gäller den fyraåriga tekniska linjen? Finns det en tanke bakom det hela, eller har det kommit till av en slump för att man skulle få ihop en kompromiss och rädda den borgerliga enigheten i utskottet? Jag vore tacksam om jag fick ett svar på den frågan.

Anf. 32 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! När man hör Göran Persson verkar det som om inte heller han har läst vad som står i propositionen och betänkandet när det gäller självstudierna. Det står på ett flertal ställen att det är fråga om att man kan lägga ut högst ett visst antal timmar på olika linjer som självstudier, och det framgår också klart att de exempel som ges i propositionen just är exempel och förslag. De är alltså inte några bindande bestämmelser om att så och så skall de enskilda skolorna göra, utan förslag om hur man kan göra. Där ligger också skillnaden mellan det socialdemokratiska och det icke-socialistiska tänkandet: majoriteten vill lämna bedömningen till de lokala företrädarna, som bäst känner förhållandena, medan socialdemokraterna vill ha centralt bindande beslut om hur det skall vara, oavsett hur verkligheten ser ut.

Göran Persson gör också en mängd svepande generaliseringar i vad gäller flickornas större behov av stöd på de tekniska linjerna. Flickorna har ju inte sämre förmåga att klara studierna, men de kanske har en ovana vid att välja de här linjerna. Om man på en skola finner att man har elevgrupper på de tekniska linjerna som är i behov av extra stöd, ges ju i det nya förslaget möjligheter till just detta genom förstärkningsresursens större rörlighet. Den går att utnyttja också på de fyraåriga linjerna, om man bedömer att behovet finns där.

Vidare är Göran Persson indignerad över att det inte finns några självstudier på de tvååriga yrkesinriktade linjerna. Varför skall de slippa undan? frågar han. Men det kan väl ändå inte vara okänt för Göran Persson att på de tvååriga yrkesinriktade linjerna förekommer det förhållanden som gör att det är svårare att bedriva självstudier där. Det kan vara arbetarskyddslagstiftningen som gör att det är omöjligt att vara utan någon uppsikt eller en maskinpark som skall förvaltas på ett speciellt sätt, vilket eleverna kanske inte klarar av utan handledning. Inte heller är det väl okänt för honom att många elever på en del av de tvååriga yrkesinriktade linjerna har mycket stora svårigheter i vissa teoretiska ämnen, t. ex. svenska och matematik, och därför behöver extra insatser. Det är den bedömning som utskottet har gjort.

Anf. 31 GÖRAN PERSSON (s):

Herr talman! I sitt svar på min sista fråga om insatserna när det gäller de yrkesinriktade tvååriga linjerna gör Ylva Annerstedt en medveten feltolkning. Vad jag sade var att man gjorde de tvååriga yrkesinriktade linjerna helt befriade från regeringsförslaget om lärarlösa lektioner. Men när det gäller den fyraåriga yrkesinriktade tekniska linjen uppnås genom utskottets konstruktion den största minskningen av antalet lärarledda lektioner. Det var den inkonsekvensen jag påtalade. Jag önskade inte att man skulle införa lärarlösa lektioner på de tvååriga linjerna. Ylva Annerstedt borde av dagens debatt ha förstått hur positionerna är i den frågan. Om argumenten hade varit bättre, så skulle hon kanske ha kunnat undvika den typen av felktolkningsar.

Beträffande flickornas deltagande i den tekniska utbildningen så ställde jag också en saklig fråga, som förtjänade ett bättre svar än det jag fick av Ylva Annerstedt. Jag ifrågasatte inte flickornas möjligheter eller förmåga att följa undervisningen, men den som studerar avbrottsfrekvensen vid den fyraåriga tekniska utbildningen finner att det i större utsträckning är flickor än pojkar som hoppar av. Siffrorna visar också att tillströmningen av elever till denna utbildning under slutet av 1970-talet till icke ringa del har bestått av en ökad andel flickor. Det var mot den bakgrunden som jag frågade vilka konsekvenserna blir för flickorna, när så många lärarledda lektioner tas bort, särskilt beträffande de tekniska ämnena.

På min fråga om den tekniska utbildningen i Sverige jämfört med motsvarande utbildning i övriga nordiska länder fick jag inget svar från Ylva Annerstedt. Jag kunde också ha frågat hur den utbildningen ser ut i Europa i övrigt. Frågan är särskilt intressant mot den bakgrund som hon själv gav i sitt tidigare inlägg, där hon talade om vikten av kunskap i historia och samhällskunskap för tekniker. Ute i arbetslivet förstod dessa tydligen inte andra kulturer och historiska bakgrunder, med missade order som följd. Men det är också intressant att jämföra dessa teknikernas utbildning i de tekniska ämnena med utbildningen i andra länder. På min fråga om detta vill jag gärna få ett svar från Ylva Annerstedt. Vilken är utskottsmajoritetens uppfattning om den utbildningsstandard som nu kommer att erbjudas de svenska

gymnasieingenjörerna jämfört med utbildningen i exempelvis Norge, Danmark och Finland, länder i vilka utbildningen är betydligt längre än hos oss och där man i något dessutom diskuterar att utöka den ytterligare?

Jag ställde fler frågor, men inte heller dessa har jag fått något svar på. Men jag upprepar dessa tre, eftersom jag tycker att de är centrala i diskussionen.

Jag kan vidare inte underlåta att kommentera Ylva Annerstedts försök att blanda bort korten när det gäller förstärkningsresursen. Å ena sidan säger hon till mig att förstärkningsresursen i gymnasieskolan självfallet kan användas till att hålla lärarledda lektioner också på teknisk linje. Det förstär jag, och det har ni hittills sagt i debatten. Å andra sidan säger hon i nästa andetag, att denna förstärkningsresurs skall användas till att ge särskilt stöd åt de elever som har det svårast i skolan. Den skall alltså räcka till allt. Man får ett intryck av att Ylva Annerstedt i debatten gör en kullerbytta när hon säger att förstärkningsresursen skall räcka till att både ge de svagaste eleverna stöd och behålla de lärarledda lektionerna – detta i ett läge då man samtidigt sparar in 70 milj. kr. Den ekvationen går inte ihop, vilket alla som har följt debatten begriper. Att positionerna är så svaga i det borgerliga blocket att man måste ta till den typen av argumentering är i sig avslöjande.

Anf. 34 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Även Göran Persson förstår väl att det finns större möjligheter att lägga in självstudier på en fyraårig än en treårig linje. Det innebär att det blir fler timmars självstudier i den fyraåriga tekniska linjen än i den treåriga. Vi skall också hålla i minnet att eleverna i den fyraåriga utbildningen under det sista utbildningsåret är ett år äldre än dem som går sista året i den treåriga utbildningen och därför har större möjligheter att klara självstudier.

Jag förstår inte riktigt Göran Perssons resonemang om att teknikerna i alla sammanhang skulle vara de som sämst klarar av självstudier. Deras genomsnittliga betyg ger inte vid handen att så skulle vara fallet.

Beträffande de många studieavbrotten bland flickor på den fyraåriga tekniska linjen så kan det väl inte vara okänt för Göran Persson att inte enbart själva studierna är orsaken.

Det är också så att den allmänna attityden i samhället inte är särskilt gynnsam mot flickor som väljer icke-traditionella yrken. Vi talar i alla officiella sammanhang mycket väl om att utöka flickornas möjligheter när det gäller arbetsmarknad och yrkesval, men när det sedan kommer till praktiskt handlande intar vi i allmänhet en attityd mot flickorna som kanske inte alltid gör det så lätt för dem att arbeta. Enbart lärarledda lektioner kanske inte är det som kan hindra att flickorna hoppar av studierna.

Om man på en skola bedömer att man behöver sätta in extrastöd, så finns ju, som jag sade tidigare, möjligheter för detta. Förstärkningsresursen skapas inte blott och bart genom pengar i form av självstudier. Det finns

också flera andra komponenter som bildar förstärkningsresurser och alltså ger möjligheter till extra hjälp.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

Anf. 35 GÖRAN PERSSON (s) replik:

Herr talman! Det finns ytterligare möjligheter att lägga in självstudier, sade Ylva Annerstedt när hon beskrev den fyraåriga tekniska linjen. Vad mitt inlägg här i dag har gällt är ju de tankegångar som ligger bakom motiveringen för att den fyraåriga tekniska linjens sista årskurs skall drabbas hårdast av samtliga. Vi skall komma ihåg att detta är en yrkesutbildning och att det är i årskurs 4 som teknikerna – de blivande ingenjörerna – får sin yrkesidentitet. Att i det läget se till att den linjen i gymnasieskolan blir den som drabbas hårdast genom den här neddragningen tycker jag är ologiskt, omotiverat och svårt att förstå. I det ursprungliga förslaget från departementet fanns ändock en möjlighet, med den speciella handledarresurs som där var inlagd, till kompensation, men i utskottets förslag har man verkligen låst positionerna och riktat udden mot den fyraåriga tekniska utbildningen.

Trots de svar jag har fått av Ylva Annerstedt här i debatten kan jag inte frigöra mig från tanken att förslaget är ett resultat av att man på den borgerliga kanten försökt sig på en kompromiss för att få ett enhälligt utskottsbetänkande. Detta i sin tur har fått denna olyckliga konsekvens för den fyraåriga tekniska utbildningen.

Vad gäller flickornas situation har Ylva Annerstedt alldeles rätt när hon säger att det finns ett tryck runt omkring i samhället mot de människor som väljer icke traditionella yrkesutbildningar, oavsett om de är pojkar eller flickor. Bristande stöd från omgivningen är naturligtvis *en* orsak till att de avbryter sina studier. Men om denna orsak dessutom kombineras med att de ämnen som är särskilt besvärliga i de utbildningar de väljer får mindre av lärarledda insatser, resulterar det i att elevernas situation försämras. Den kommer att försvåras, och det var mot den bakgrunden som jag ställde frågan. Den aspekten i det här sammanhanget har knappast belysts av Ylva Annerstedt.

Sedan ställde jag en del frågor som jag fortfarande inte har fått svar på. De gällde i första hand jämförelsen med de övriga nordiska länderna. Det kan i det läge vi i dag har i vårt land när det gäller industrins situation inte vara ointressant att jämföra den svenska ingenjörsutbildningen med övriga länders ingenjörsutbildningar. Vi skall väl inte försämra våra teknikers utbildning, samtidigt som våra konkurrenter förbättrar utbildningen för sina tekniker. I det perspektivet skulle det ha varit oerhört intressant om Ylva Annerstedt hade kunnat ge ett svar på frågan. Men det svaret får vi tydligen inte, och det beklagar jag.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammararens förhandlingar.

Anf. 36 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! Göran Persson håller fortfarande på med att jämföra äpplen och päron, när han säger att teknikerlinjen drabbas allra hårdast. Han jämför treåriga linjer med den fyraåriga linjen. Där finns ju en viss skillnad i utrymme för träning i självstudier.

Vidare skall man hålla i minnet, att teknikerna från den fyraåriga linjen nästan genast efter skolans slut befinner sig ute i yrkeslivet. De behöver alltså en god träning i att klara sig självständigt. Eleverna från de treåriga linjerna däremot går inte på samma sätt direkt ut i yrkeslivet. Ofta följer ytterligare studier för dem.

Det kan tydligen inte påpekas tillräckligt många gånger att den enskilda skolan har möjlighet att avstå från självstudier, om man där finner att just den skolan eller någon viss klass inte klarar detta så bra. Det är ju därför förändringarna görs i gymnasieskolans statsbidragssystem, så att man får den lokala friheten att sätta in resurserna där de bäst behövs. Man måste inte ha självstudier, om man bedömer att eleverna inte klarar det. Men om man anser att träning i självstudier är till gagn för eleverna i en klass, då kan det vara en hjälp vid deras fortsatta verksamhet att de får sådan träning.

Anf. 37 GÖRAN PERSSON (s) replik:

Herr talman! Låt mig bara helt kortfattat säga beträffande den yrkeserfarenhet som teknikerna sägs få direkt efter den fyraåriga utbildningen och de förberedelser för den som självstudier skulle ge att detta är något som man ju redan tänkt på när man fastställde de timplaner som gäller i dag. I den fyraåriga utbildningen ingår faktiskt ett specialarbete som är så konstruerat och så upplagt, att det skall ge erfarenheter som kan användas i en kommande yrkeserfarenhet. Att säga att man med det här skall ge eleverna yrkeserfarenhet och ta detta till intäkt för att försämra den tekniska utbildningen tycker jag är ett konstigt argument, som inte alls passar in i det här sammanhanget.

Ylva Annerstedt är fortfarande skyldig mig svar på frågan om hur hon ser på den här neddragningen vid en jämförelse mellan de svenska teknikerna och de konkurrenter de har att möta på världsmarknaden. Det är inte ointressant. Tvärtom är det en mycket central fråga i sammanhanget, och det vore bra om Ylva Annerstedt inte på den punkten blev oss svaret skyldig.

Talmannen anmälde att Ylva Annerstedt anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 38 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Göran Persson underkänner totalt skolledningens, lärarnas och elevernas kompetens och förmåga när det gäller att bedöma vilka åtgärder som skall vidtagas och vilka insatser som skall göras. Han underlåter att ta fasta på ordet "högst" i det som sägs om att högst angivet antal lektioner skall kunna ägnas åt självstudier. Han bortser dessutom helt från utskotts-

skrivningen, att självstudietimmarna bör kunna reduceras eller helt tas bort, om skolorna själva så önskar, genom att de kan använda sig av förstärkningsresursen. Det ankommer alltså på skolorna själva att avgöra hur de vill utnyttja resursen. Varför litar inte Göran Persson på de lokala företrädarnas omdömen i det här sammanhanget?

Herr talman! Jag kan heller inte låta bli att något belysa den roll som Lena Hjelm-Wallén har spelat här i dag. Otvetydigt har hon biträtt förslaget om att spara 180 milj. kr. Otvetydigt har hon ställt sig bakom att detta också kan ske genom s. k. självstudier. Ett enhälligt utbildningsutskott, inkl. Lena Hjelm-Wallén, har tidigare tagit ställning för detta. När så det beslut som Lena Hjelm-Wallén själv har biträtt skall verkställas, då sviker modet, då hoppar hon av. Men inte nog med det. Då fördömer hon de självstudier som hon tidigare ansåg skulle kunna komma i fråga.

Socialdemokraternas anspråk på att stå för gjorda besparingsutfästelser framstår i klar belysning: så snart det blåser, ändrar man uppfattning, t. o. m. i principiella hänseenden. Lena Hjelm-Wallén bör akta sig noga för att anklaga andra för ynkligt agerande.

Anf. 39 GÖRAN PERSSON (s) replik:

Herr talman! Hans Nyhage var något upprörd i sitt inlägg. Jag kan förstå hans upprördhet, för det här är naturligtvis en svår fråga för moderaterna när det gäller att hemma i sina valkretsar försvara att de varit med om att införa lärarlösa lektioner i gymnasieskolan, även om man därmed i och för sig har sparat 70 milj. kr.

Hans Nyhage är ganska avslöjande i sin argumentering. Han säger nämligen i klartext i fråga om den s. k. förstärkningsresursen, som var avsedd för att ge de allra svagaste eleverna i gymnasieskolan stöd och hjälp, att den kan man helt och hållet använda till den del som avser de lärarlösa lektionerna, och därmed undvika dessa. Det är Hans Nyhages uppfattning om den här sparåtgärden. Tidigare borgerliga talare har sagt här i kammaren att de svagaste eleverna inte skall drabbas, utan att de minsann skall få den specialundervisning, det stöd och den hjälp som de behöver. Hur förhåller det sig med det här egentligen? Vems uppfattning gäller? Hans Nyhages eller tidigare borgerliga talesmäns? – Det Hans Nyhage gav uttryck för i sitt inlägg var det borgerliga dilemmat i ett nötskal.

Vad sedan gäller det lokala omdömet och ansvaret vill jag säga till Hans Nyhage, att vår kritik på den punkten av det ganska eländiga utskottsbetänkandet delas av en stor grupp kommunalmän och kommunalkvinnor ute i landet, oavsett partifärg. Den debatten lär väl Hans Nyhage få ta med dem, när han kommer hem och skall försöka förklara varför moderaterna har svikit i sina tidigare positioner.

Anf. 40 LENA HJELM-WALLÉN (s) replik:

Herr talman! Min historiebeskrivning är följande, Hans Nyhage. Förra hösten lade den moderata skolministern fram ett förslag om besparingar på gymnasieskolan. Mot det förslaget motionerade vi, och vi sade att vi inte ville

Onsdagen den
16 december 1981

*Gymnasieskolans
utformning m. m.*

vara med om lärarlösa lektioner. I utskottet försökte vi få de borgerliga utskottskamraterna på andra tankar än propositionens. Vi försökte då få en kompromiss som gick ut på att andra besparingsförslag skulle prövas. Förhoppningen var att vi skulle kunna undvika förslaget om lärarlösa lektioner, och det var i det sammanhanget som beloppet 180 miljoner nämndes. Men sedan kommer regeringen – visserligen i en annan konstellation – tillbaka med samma förslag. Vi står fortfarande fast vid det vi sade förra hösten i vår partimotion, nämligen att vi inte vill ha lärarlösa lektioner.

I debatten i dag har vi tillvitats en massa ståndpunkter som vi inte alls har. Jag vill till sist säga att dagens debatt inte har handlat om att vi har olika syn på det lokala bestämmandet på skolans område och inte heller på förstärkningsresursen. Det är bra med förstärkningsresurs, och det är bra med lokala beslut. Det är också bra med självständigt arbete i skolan, men det skall inte översättas så att man i en glidande skala talar om först självständigt arbete, sedan s. k. självstudier och därefter går över till lärarlösa lektioner. Då är vi inte med. Dagens gymnasieskola behöver de 70 miljoner man nu vill ta därifrån genom att införa s. k. lärarlösa lektioner.

Anf. 41 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Jag vill säga till Göran Persson att jag inte alls finner det svårt att försvara vårt ställningstagande i min egen valkrets. Jag har det största förtroende för de lokala företrädarna på skolans område när det gäller att bedöma hur resurserna skall utnyttjas. Utnyttjandet av förstärkningsresursen på det sätt som jag uttalade mig för lägger på intet sätt hinder i vägen för möjligheterna att hjälpa elever med svårigheter.

Till Lena Hjelm-Wallén vill jag sedan säga att fakta talar. Ett enhälligt utbildningsutskott har tagit ställning för besparingar med 180 milj. kr. Ett enhälligt utbildningsutskott har också sagt att dessa besparingar kan åstadkommas också genom s. k. självstudier. Det är detta som Lena Hjelm-Wallén tyvärr har sprungit ifrån i dag.

Anf. 42 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Ylva Annerstedt fällde ett yttrande som jag skulle vilja bemöta. Det var ett uttalande som gällde en filosofisk fråga. Hon sade att skillnaden mellan det icke-socialistiska tänkandet och socialdemokraternas skulle vara att det icke-socialistiska tänkandet innebär att man vill decentralisera besluten på skolpolitikens område, medan socialdemokraterna vill ha centrala beslut.

Ylva Annerstedt är ny i politiken. Jag skall därför ha överseende med henne – hon har inte brytt sig om att sätta sig in i vad som har hänt de senaste åren.

Den största decentraliseringsreform vi har gjort på skolpolitikens område är SIA-reformen, som lägger tyngdpunkten på kommunernas arbete med skolan och därvidlag ger kommunerna stor rörelsefrihet. Det var en socialdemokratisk reform. Det var statsrådet Hjelm-Wallén som framlade

det förslaget. Jag ber att i all stillsamhet få påpeka detta för Ylva Annerstedt, så att hon inte upprepar det dumma påståendet.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

Anf. 43 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Efter mer än 40 års socialdemokratiskt regeringsinnehav här i landet har vi tillbringat de senaste fem åren med att på alla områden decentralisera beslutsfattandet. Men fortfarande kan man se den gamla inställningen hos socialdemokraterna, som vill att man skall ge centrala myndigheter i uppdrag att göra det ena och det andra. Man vill ha centrala beslut, centrala modeller och centrala riktlinjer.

Också i det betänkande som är nästa punkt på föredragningslistan finns flera socialdemokratiska propåer om centrala modeller och centrala beslut. Att det skulle vara ett socialdemokratiskt påfund att decentralisera kan jag därför verkligen inte gå med på.

Efter många års arbete av de icke-socialistiska partierna har vi nu äntligen kommit i gång med arbetet på att alltmer föra ned besluten till de människor som berörs av dem. Det gäller skolans område och många andra områden inom förvaltningen.

*Gymnasieskolans
utformning m. m.*

Anf. 44 STIG ALEMYR (s):

Herr talman! Jag skall nu inte upprepa vad jag sade om SIA-beslutet i riksdagen. Jag tycker att man i varje fall i den här debatten av rent humanitära skäl skall dra en slöja över de senaste årens utveckling i Sverige.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 och 2 (upphävande av tidigare riksdagsbeslut om besparingar i gymnasieskolan, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 303 röster mot 17 för motion 42 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 3 (självstudietimmar och en friare resursanvändning m. m.)

I kontrapositionsvoteringen biträdades reservation 1 av Stig Alemyr m. fl. med 145 röster mot 17 för motion 42 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del. 158 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 160 röster mot 159 för reservation 1 av Stig Alemyr m. fl.

Mom. 5 och 6 samt 11–13 (länskolnämnds möjlighet att medge viss dispens, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 303 röster mot 17 för motion 42 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Övriga moment

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
16 december 1981

*Offentlig upp-
handling*

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

5 § Offentlig upphandling

Föredrogs finansutskottets betänkande 1981/82:14 med anledning av förnyad behandling av motioner om offentlig upphandling.

Anf. 45 ARNE GADD (s):

Herr talman! Jag hänvisar till debatten i kammaren när vi behandlade frågan om offentlig upphandling och den reservation, nr 1, som var fogad till betänkandet nr 6, vilket alltså innebär att jag yrkar bifall till den reservation som är fogad till detta betänkande, nämligen FiU nr 14.

Anf. 46 ERIC ENLUND (fp):

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet nr 14.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan återfanns i finansutskottets betänkande 1981/82:6, punkt 1.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 159 för reservationen av Paul Jansson m. fl.

6 § Medbestämmande i arbetslivet m. m.

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:10 efter förnyad behandling av motioner om medbestämmande i arbetslivet m. m.

Anf. 47 ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! I förra veckan behandlades arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 4. Lars Ulander och Hans Gustafsson talade då om varför de socialdemokratiska reservationerna är så utmärkta. De är lika utmärkta i dag, när de står i arbetsmarknadsutskottets betänkande nr 10, och jag vill alltså yrka bifall till reservationerna.

Anf. 48 LARS-OVE HAGBERG (vpk):

Herr talman! Jag yrkar bifall till motionerna 218, 831, 1066, 1439 och 1837.

Anf. 49 ELVER JONSSON (fp):

Herr talman! I den långa debatt vi hade förra veckan gavs det många goda

sakskäl för att stödja arbetsmarknadsutskottets förslag på samtliga punkter. De sakskälen kvarstår. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till arbetsmarknadsutskottets hemställan på samtliga punkter.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Medbestämmande
i arbetslivet m. m.*

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan – som även återfanns i arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:4 – företogs i de återförvisade avsnitten till avgörande momentvis.

Mom. 2

200-kronorsregeln

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 158 för reservation 1 av Anna-Greta Leijon m. fl. i motsvarande del.

Mom. 2 i övrigt (reformerings av förtroendemannalagen, m. m.)

I kontrapositionsvoteringen biträdde reservation 1 av Anna-Greta Leijon m. fl. i motsvarande del med 147 röster mot 16 för motionerna 1980/81:1066 i motsvarande del och 1980/81:1837 av Lars Werner m. fl. 154 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 160 röster mot 158 för reservation 1 av Anna-Greta Leijon m. fl. i motsvarande del.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4 (klarare gränsdragning i förhandlingsfrågor på de primärkommunala och landstingskommunala områdena)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 158 för reservation 2 av Anna-Greta Leijon m. fl.

Mom. 7 (lagstiftning om förbud mot lockouter)

Utskottets hemställan bifölls med 302 röster mot 16 för motionerna 1980/81:218 av Lars Werner m. fl. och 1980/81:1439 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

Mom. 8 (utredning om lockouträtten)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 158 för reservation 4 av Anna-Greta Leijon m. fl.

Mom. 9 (innehållande av intjänad lön som stridsåtgärd)

Reservation 5 av Anna-Greta Leijon m. fl., som ställdes mot motion 1980/81:831 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del, antogs till kontraposition.

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 158 för reservation 5 av Anna-Greta Leijon m. fl.

Onsdagen den
16 december 1981

*Avdragsregler för
realisationsförlus-
ter på premieob-
ligationer*

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

Föredrogs skatteutskottets betänkande 1981/82:26 med anledning av förnyad behandling av proposition 1981/82:68 om avdragsregler för realisationsförluster på premieobligationer.

Utskottets hemställan om att betänkandet skulle avgöras efter endast en bordläggning bifölls av kammaren.

Anf. 50 KNUT WACHTMEISTER (m):

Herr talman! Jag yrkar bifall till den moderata reservationen som har fogats till utskottets betänkande.

Anf. 51 INGEMAR HALLENIUS (c):

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservation 1.

Anf. 52 RUNE CARLSTEIN (s):

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan återfanns i skatteutskottets betänkande 1981/82:19.

I kontrapositionsvoteringen biträdades reservation 1 av Stig Josefson m. fl. med 94 röster mot 66 för reservation 2 av Knut Wachtmeister m. fl. 156 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls reservation 1 av Stig Josefson m. fl. med 160 röster mot 157 för utskottets hemställan.

8 § Studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m.

Föredrogs utbildningsutskottets betänkande 1981/82:6 om studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m. (prop. 1981/82:15).

Anf. 53 LARS SVENSSON (s):

Herr talman! Riksdagen skall i dag ta ställning till hur skolans arbetslivs- förberedelser samt studie- och yrkesorientering i grundskolan och gymnasiet skall skötas i framtiden. Efter tio års försöksverksamhet presenterar regeringen nu i proposition 15 hur denna verksamhet skall se ut. Vi socialdemokrater har i utskottet ställt oss bakom stora delar av propositionen. Men på några viktiga punkter anser vi att regeringen och utskottsma- joriteten alltför lättvindigt tagit ställning. Jag återkommer till dessa frågor.

Det som sägs i propositionen om mål och program för syon kan vi helt instämna i. Samhälls- och arbetslivsförberedande uppgifter i skolan måste gälla alla anställda i skolan och ej endast syo-funktionärerna. Därför måste syo-funktionärerna få möjlighet att samordna och vara med i planeringen av denna verksamhet. Syo-funktionärernas uppgifter skall inte bara vara att ge eleverna studie- och yrkesorientering, utan de skall också vara kontaktpersoner med arbetslivet och föra in kunskap om arbetslivet i skolan. Samverkan med och medverkan av företrädare för de fackliga organisationerna såväl vid praos och studiebesök som vid undervisning i skolan är någonting utomordentligt viktigt.

Studie- och yrkesorienteringen utgör en viktig del i ungdomens förutsättningar att få en fast förankring i arbetslivet. Inom såväl grundskolan som gymnasieskolan skall ungdomarna förberedas för fortsatt utbildning och val av arbete. Speciellt i nuvarande arbetsmarknadsläge ställs särskilt stora krav på syon. Kommunerna har ansvaret för att alla elever får den hjälp och vägledning de behöver. Därför måste det slås fast att alla elever skall ha rätt till vägledning och syo. Därutöver finns behov av extra insatser för vissa grupper. Vi socialdemokrater har vid flera tillfällen motionerat om att ökade resurser måste avdelas för de grupper som av olika skäl – fysiska, psykiska eller andra handikapp – har särskilt svårt att erhålla arbete. Detta gäller också våra invandrare, som har en annan bakgrund när det gäller kultur och miljö samt språksvårigheter.

Behovet av vägledningsinsatser skall enligt förslaget prioriteras av arbetsenheten efter det att skolledningen beslutat om den övergripande fördelningen. Att uppfylla kraven när det gäller allas rätt till syo- vägledning, särskilda insatser till speciella grupper och medverkan att styra elevströmmen till utbildningar och arbetsmarknadssektorer, där rekryteringsbehoven är stora, är en svår uppgift.

Det förslag som nu läggs om att statsbidraget skall tillföras förstärkningsresurser kan innebära att de som bäst behöver hjälp kommer i kläm. Självfallet är kommunerna ansvariga för att så ej sker. Enligt vår uppfattning måste det finnas ett centralt ansvar i denna fråga för att ge kommunerna den hjälp och de råd de behöver för att klara sin uppgift.

Vi har i reservation 1 begärt att regeringen skall ge SÖ i uppdrag att utarbeta modeller som stöd för det lokala arbetet med fördelning av syo-resurserna.

När det gäller praons uppgifter som arbetslivsförberedelse instämmer vi i propositionens förslag, men vi vill gärna understryka vikten av att praon blir meningsfull och kommer att omfatta hela näringslivet. Det är därför viktigt att framhålla att resurser måste anvisas för att den skall nå upp till den nivå som propositionen föreslår. Vi vet att det nya förslaget om praos innebär en väsentlig ökning av platserna, från i dag 210 000 till 340 000 platser. Detta kommer att innebära en mycket stark påfrestning på arbetslivet när det gäller att ta emot de elever som finns i skolan. Den ansvarsfördelning mellan arbetsmarknadsverket och skolan som nu finns måste bibehållas. Det är i vissa fall oklart hur fördelningen skall vara. I en frågestund i måndags

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

hänvisade arbetsmarknadsministern till att den regel som nu gäller skall gälla. Samtidigt vet vi att det har gått ut anvisningar från AMS om att man skall tillämpa ett annat system när det gäller att skaffa fram praoplatser. Därför vill vi särskilt markera att denna fråga måste klaras ut. Man måste se till att *en* myndighet får ansvaret – den myndighet som hittills skött sig bra.

I propositionen föreslås vidare att det för syo-verksamheten skall inrättas statligt reglerade tjänster. Vi delar statsrådets uppfattning att tjänsteunderlaget för syo-konsulenterna skall breddas, så att det skall finnas minst en tjänst per skolenhet och inga ofrivilliga deltidstjänster. Detta kan åstadkommas genom bl. a. kombinationen med undervisning, vilket vi kan instämma i. Vi anser det dock viktigt att slå vakt om syo-konsulenternas speciella kunskaper om arbetslivet. Detta kan ske genom att syo-konsulenterna bereds fyllnadstjänstgöring som s. k. resurs- eller kompanjonlärare. Även andra arbetsuppgifter inom skolan kan vara aktuella.

Dessa frågor bör ytterligare utredas. Vilken undervisning är lämplig att kombinera med, och vilken annan verksamhet i skolan kan vara aktuell? För- och nackdelar med statligt resp. kommunalt reglerade tjänster bör bättre belysas. Från remissinstansernas sida föreligger mycket olika uppgifter.

Grundutbildningens och fortbildningens innehåll har inte heller redovisats tillräckligt, och inte heller kostnaderna för denna. Det förslag som finns i propositionen om att inom fortbildningsanslagets ram klara kostnaderna för fortbildning av dessa grupper tror vi inte är möjligt att genomföra. Det kommer att bli en kamp om dessa medel, och där tror vi att det blir svårigheter att klara fortbildningen för denna grupp inom skolan.

Vi anser att alla dessa frågor först ordentligt måste utredas innan riksdagen tar definitiv ställning till tjänstekonstruktionen. Regeringen bör kunna utreda detta och framlägga ett samlat förslag till riksdagen i så god tid att organisationen kan träda i kraft den 1 juli 1983, samma datum som är föreslaget i propositionen och som även utskottsmajoriteten ställt sig bakom.

Vi anser alltså att dessa frågor bör återförvisas. Vi har emellertid ingen möjlighet att här lägga fram ett yrkande om återförvisning, och därför tvingas vi att i en reservation yrka avslag på propositionen och begära ett nytt förslag till riksdagen.

Med det anförda, herr talman, ber jag att få yrka bifall till de två socialdemokratiska reservationer som fogats till utskottsbetänkandet.

Till sist, herr talman, vill jag framföra några synpunkter med anknytning till vårt särskilda yttrande. Jag blev litet orolig när statsrådet Ulla Tillander i diskussionen med anledning av det tidigare betänkandet från utbildningsutskottet markerade att de propositioner som nu skall behandlas i riksdagen innebär besparingar inom detta område. Det går inte att utläsa av den proposition som föreligger hur stora medel regeringen har för avsikt att anslå för denna typ av verksamhet. För att man skall kunna förverkliga syons mål och program, vilket vi nu diskuterar, anser vi att det krävs ökade såväl personella som ekonomiska resurser. Den höga arbetslösheten för ungdom-

marna kräver insatser såväl på arbetsmarknadspolitikens område som på skolans område. Det är självklart att arbetsmarknadspolitiska insatser skall sättas in för att klara den aktuella situationen. Men för att klara sysselsättningen varaktigt måste en annan ekonomisk politik föras, som ökar det totala antalet arbetstillfällen.

För att nu klara de uppgifter och nå de mål som anges i den proposition som vi behandlar måste ökade resurser anvisas. Det är en mycket stor brist i regeringens förslag att man inte nu har aviserat att man har för avsikt att föreslå detta i budgetpropositionen för 1982/83. Vi kommer från socialdemokratins sida att bevaka att så sker.

Som jag har framhållit tidigare har vi vid flera tillfällen motionerat om att behov av ökade resurser föreligger. I den mån vi skall kunna nå de föresatser som finns angivna i propositionen måste ökade resurser tillföras. I annat fall kommer kommunerna att få ta en större del av dessa kostnader, och det kan vi inte acceptera. Det kan också innebära att det drabbar ungdomarna, den grupp i samhället som i dag har det besvärligast. Samhället måste göra allt vad det kan för att underlätta ungdomarnas utträde i arbetslivet, för att underlätta för dem att välja utbildning, att välja jobb där de har chans till en varaktig sysselsättning.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till de socialdemokratiska reservationerna.

Studie- och yrkesorientering i grundskola och gymnasieskola m. m.

Anf. 54 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Det torde inte råda några delade meningar om att en av skolans viktigaste uppgifter är att förbereda eleverna för arbetslivet. Detta kan och skall ske i all undervisning. Eleverna skall under hela sin skolgång bibringas kunskaper om samhällslivet, och de skall erhålla en bred och allsidig erfarenhet av arbetslivet och de villkor som där råder.

Avsikten med den praktiska yrkesorienteringen, praon, är just att ge eleverna ökade kunskaper om samhälle och arbetsliv, och den utgör ett led i skolornas studie- och yrkesorientering. Det är för oss moderater väsentligt att fastslå att det är det kvalitativa innehållet i praon-verksamheten som skall vara avgörande, inte kvantiteten av skilda insatser. Det är således viktigare, enligt vår uppfattning, att eleverna erhåller en kvalitativt sett högtstående kortare praon-period än en längre period, präglad av verksamheten för dess egen skull. Vi har följdriktigt i vår motion, nr 76, krävt att utgångspunkten för praons utformning och omfattning skall vara kvalitet. Vi har uttalat att vi anser det vara så viktigt att syftet och målet för verksamheten styr valet av åtgärder att handlingsprogram för praon skall utformas och redovisas i den lokala arbetsplanen. Vi kan glädja oss åt att i utskottsbetänkandet fastslås kravet på kvalitet i praon samt att utskottet uttalar att man på varje skola bör utforma handlingsprogram för praon, som skall redovisas i den lokala arbetsplanen.

Till det förliggande utskottsbetänkandet har vi moderater fogat två reservationer. Den första av dem gäller frågan om intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9. Vi har i vår reservation

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

hänvisat till proposition 1978/79:180, där föredragande statsrådet uttalade att en så bred försöksverksamhet som möjligt skulle genomföras för att skapa underlag för ett ställningstagande till frågan om intagning till gymnasieskolan, grundad på höstterminsbetyget i årskurs 9. Utbildningsutskottet delade denna uppfattning och var lika litet som det föredragande statsrådet berett att då ta definitiv ställning för höstterminsintagning.

Vi vet nu att 29 kommuner har deltagit i försöksverksamheten inför innevarande läsår. 18 av dessa kommuner ingår i en utvärderingsrapport som skolöverstyrelsen i oktober ingivit till regeringen. Av denna rapport framgår att flertalet av de i rapporten ingående kommunerna deltar för första året i försöket.

Med all tydlighet framgår alltså att den breda försöksverksamhet som utskottet tidigare ansett vara angelägen ej har kommit till stånd. Enligt vår mening är försöksverksamheten av alldeles för begränsad omfattning för att ligga till grund för ett ställningstagande. I flertalet av kommunerna har försöket därtill pågått under så kort tid att någon samlad utvärdering i verklig bemärkelse ej kunnat äga rum. Vi hävdar alltså att riksdagen ej bör fatta beslut i frågan förrän en betydligt mer omfattande försöksverksamhet genomförts och erfarenheterna från denna varit föremål för en omsorgsfull utvärdering.

Det är enligt vår mening alldeles nödvändigt att denna fråga handläggs med största omsorg.

En intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget ställer ökade krav på elever och personal. De skilda kursmomenten skall i allt väsentligt vara genomförda och inlästa på en lästid som förkortats med en termin. Redan nu hörs ofta klagomål på att skolarbetet är för stressigt och jäktigt, att eleverna alltför lätt drabbas av prov i form av skrivningar, att kursmomenten är för omfattande. En lugnare arbetstakt efterlyses; pluggskolan fördöms. Hur skall det då inte bli, när samma mått av undervisning skall rymmas under en med en termin förkortad lästid?

I åtskilliga fall kan elever med höstterminsbetyget som grund för intagningen få konkurrera med kamrater som söker på slutbetyget i årskurs 9, dvs. betygen är givna under skilda förutsättningar.

Det finns vidare en uppenbar risk för att elevernas motivation minskar och att deras inställning till skolarbetet under den sista vårterminen blir likgiltig eller negativ, då slutbetyget för dem i realiteten ej längre har samma betydelse som tidigare. Det kan bli svårt att fylla hela vårterminen i årskurs 9 med en verksamhet som av eleverna upplevs som meningsfull mot bakgrund av att intagningen till gymnasieskolan redan är klar och att vårterminsarbetet i den bemärkelsen saknar betydelse för dem.

Den andra reservationen från moderat håll gäller syo-tjänsterna. Syo-funktionären skall fungera som resurs och inspiratör och bedriva personlig vägledning. Eleverna skall erhålla en saklig och objektiv orientering om förutsättningarna inom olika yrkesområden. Det ligger i sakens natur att ju större kännedom syo-funktionären har om sina elever, desto större och bättre är förutsättningarna för honom att ge eleverna en adekvat orientering.

Genom att syo-verksamheten kombineras med undervisning erhåller vederbörande denna ökade kunskap om eleverna och får samtidigt vidgade kunskaper och erfarenheter om det övriga arbetet i skolan. Vi anser det alltså vara av stor vikt att en undervisningsdel alltid ingår i syo-tjänsten och att således nya tjänster med enbart syo ej får inrättas. Vad jag här anfört gäller ej dem som f. n. innehar s. k. rena syo-tjänster. De skall givetvis få fortsätta att arbeta på dessa tjänster.

Slutligen, herr talman, vill jag något beröra den roll planeringsråden skall spela i de olika kommunerna. De skall som bekant utgöra ett rådsorgan när det gäller kontakterna mellan skola och arbetsliv. På åtskilliga håll fungerar verksamheten på ett fullgott sätt. På andra åter har det visat sig vara svårt att få just denna konstruktion att verka tillfredsställande. Det kan därför finnas anledning att pröva frågan om kommunerna själva kan avgöra formerna för hur verksamheten skall bedrivas. Självfallet får därvid funktionen som sådan inte ifrågasättas. Den är av utomordentligt stor vikt. Det är således formerna som vi anser skall kunna variera i enlighet med kommunernas egna önskemål. Det kan finnas anledning att återkomma till frågan.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till de två reservationer som avlämnats av utskottets moderata ledamöter.

Anf. 55 RAUL BLÜCHER (vpk):

Herr talman! Syftet i propositionen om prao är gott: att hjälpa eleverna att sätta in sina erfarenheter i ett större sammanhang, så att de verkligen bidrar till elevernas studie- och yrkesvalsmognad. Statsrådet har också framhållit teorin om att begreppet arbetsliv omfattar två olika företeelser: arbetsmarknaden och arbetsplatserna. Det är en teori som har uppställts av arbetslivsforskare, och denna teori skulle verkligen kunna berika och förändra de mål vi ställer upp för arbetslivsorienteringen. Men i propositionen tolkas denna utmärkta teori på ett snävt, ytligt och ofruktbart sätt.

Det gäller med de resonemang som förs i propositionen snarast att ge eleverna föreställningen att allt beror på hur man arbetar med sin utbildning. Regeringen har inte något mål att planmässigt skaffa fram arbete åt alla ungdomar. Där ger man upp. Och så kommer då skolministern och ger de unga en klapp på axeln: Välj rätt linje eller kurs, läs flitigt, så ska ni se att ni säkert får jobb i alla fall.

Allt fler ungdomar gör den bittra erfarenheten att studier inte lönar sig, det finns inga jobb i alla fall. Många av dem har tvingats välja yrkesinriktning mer efter tillgången på jobb än efter egna, personliga önskemål. Och även bland dem som valt på detta sätt har många blivit lurade av detta samhälle – i ett yrke som det har propagerats för och där det fanns behov av folk, enligt vad som sagts det ena året, har det kort tid senare visat sig inte längre vara någon efterfrågan på arbetskraft. Sådan är den geniala kapitalistiska ekonomin. Och ett flertal av de människor som efter avslutade studier kommer ut i arbetslivet får också göra en bitter erfarenhet: Den kunnighet och kunskap om arbetsprocessen som de fått i skolan, den utarmas och trängs undan av lönsamhetsintressena – och det är ju de intressena som regerar. Det

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

är dock inte de intressen som bryr sig om samhällets totala lönsamhet som styr. utan de många inbördes motsägande, privata lönsamhetsintressena. Då blir det inte alltid så noga med kvalitet och kunskap.

Och för en majoritet av lönarbetande inträder det som sociologer kallar för löntagarlikgiltigheten. Huvudsaken blir att uppfylla de krav som är oundvikliga om man skall få ha jobbet kvar och kunna kvittera ut sin lön. Huvudtemat i livet blir fritid och konsumtion, arbetslivet blir ett nödvändigt ont. Och yrkesstoltheten och kunnigheten förtvinar. Arbetskraften är också den en vara på marknaden.

Och denna motsättning inom arbetslivet kan man enligt vår mening inte bortse från i arbetslivsorienteringen i skolan. Där måste ingå en realistisk beskrivning av förutsättningarna för att den enskilde utifrån sina kunskaper skall kunna påverka och förändra produktionens inriktning, arbetets innehåll och villkor. Den grundläggande motsättningen finns inom alla områden – arbetsmiljö, olycks- och hälsorisker, tolkning av ledighetslagar och lag och avtal om anställningstrygghet, förändringar av arbetsuppgifter och arbetsorganisation.

Vi menar också från vpk:s sida att en arbetslivsorientering värd namnet måste ta upp fackliga organisationers möjligheter att ta kamp för de arbetandes villkor. Vi menar att arbetslivsorienteringens målformulering måste kompletteras med de synpunkter som vi har tagit upp i vår motion. Därför yrkar jag bifall till vpk-motionen.

Herr talman! I denna proposition behandlas också syo-konsulenternas huvudmanfråga. Vpk stöder här de fackliga kraven på statligt huvudmannaskap. Motivet för de kraven är att syo-konsulenterna framgent alltmer får arbetsuppgifter som lärare och att de därför bör behandlas likvärdigt med andra lärargrupper i detta avseende. Dessa krav har tillgodosetts i propositionen, och i vår motion har vi inte gjort någon invändning. Vi kommer att avseende berörda moment stödja utskottets hemställan.

Anf. 56 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! I propositionen framhålls upprepade gånger den stora roll som studie- och yrkesorienteringen har för eleverna när det gäller deras förberedelse för inträdet i arbetslivet. Speciellt angeläget är detta i ett samhälle där eleverna under sin uppväxt nästan helt saknar den naturliga anknytning till arbetslivet som en förgången tid erbjöd, då barnen växte upp på sina föräldrars arbetsplats och då barnen i regel också hade sitt eget ansvarsområde i hemmet. Den värld som eleverna i dag möter efter avslutad skolgång är dessutom så komplicerad och snabbt föränderlig, att de måste få kontinuerlig information och hjälp för att förstå både arbetslivets och arbetsmarknadens villkor och sina egna förutsättningar och möjligheter. Det är därför positivt att konstatera den vikt som skolministern lägger vid en något förändrad syn på syon i skolan – från en avgränsad specialistfunktion till ett område som alla i skolan skall känna ansvar för. Jag vill gärna citera propositionen, som säger:

”I och med att syon inordnas i skolans allmänt arbetslivsförberedande mål

och verksamhet framstår också ansvarsfördelningen som självklar. Det är inte syo-funktionären som ensam skall representera länken mellan skolan, samhället och arbetslivet på den enskilda skolan. --- Det är inte heller syo-funktionären ensam som skall hjälpa eleverna att orientera sig i arbetslivet och medverka till att elevernas erfarenheter bearbetas i undervisningen. Det bör åligga alla lärare och skolledare att inom ramen för sitt arbetsområde i skolan tillgodose elevernas behov av arbetslivsförberedelse.”

Utskottet delar denna uppfattning.

I och med att Lgr 80 införs kommer eleverna att ha från sex till tio veckors praktisk arbetslivsorientering – prao. I propositionen understryks att det inte bara är längden av prao som har betydelse, utan att det är viktigt att kvaliteten upprätthålls. Dit hör de möjligheter eleverna får att personligen delta i olika verksamheter på arbetsplatsen och den handledning och kontakt de får med arbetstagare och partsföreträdare, liksom att erfarenheterna bearbetas och sätts in i sitt sammanhang när eleverna kommer tillbaka till skolan. Först då bidrar dessa erfarenheter till att utveckla elevernas studie- och yrkesvalsmognad.

Att anskaffa de prao-platser som behövs kräver naturligtvis planering och också kunskap om var de finns. Arbetsförmedlingarna har dessa kunskaper och har hittills gjort framgångsrika insatser för detta. Mot bakgrund av det ökade behovet av prao-platser – antalet kommer ju att öka från 210 000 till 340 000 när den nya läroplanen är införd – har AMS i skrivelse till regeringen aktualiserat frågan om ansvaret för ackvisitionen av platserna. Statsrådet föreslår, till dess att denna skrivelse är behandlad, inte någon ändring av den nuvarande ansvarsfördelningen. Men det är som Lars Svensson tidigare redovisade, att med anledning av att AMS gått ut med nya instruktioner till länsarbetsnämnderna innan skrivelsen är behandlad finner utskottet sig föranlåtet att påpeka att det förutsätter att nuvarande regler för ansvaret för ackvisition av platser skall gälla t. v.

Propositionen uttalar på flera ställen att syo också innebär vägledning och understryker behovet av denna när det gäller att väcka eleverna till aktivitet, personlig insikt och ansvarstagande för skolarbete och framtid. Utskottet ansluter sig till detta synsätt men har också funnit anledning att understryka den allt större betydelse som syons vägledning kan komma att få genom att omorganisationen av AMS innebär att yrkesvägledarna på arbetsförmedlingarna försvinner och ersätts av arbetsvägledare. Enligt riktlinjerna för dessas verksamhet skall de i sin vägledning i första hand erbjuda arbetsmarknadsutbildning. De elever som i fortsättningen lämnar grundskola och gymnasium kommer således inte att kunna få tillgång till en förutsättningslös kvalificerad yrkesvägledning.

I reservation nr 1 uttalar socialdemokraterna att det bör slås fast att rätten till syo och vägledning skall gälla alla elever och att därutöver behovet av hjälp och stöd är större hos vissa elevgrupper. Det är bara att konstatera att socialdemokraterna inte brytt sig om att läsa vare sig proposition eller betänkande ordentligt. I propositionen skriver statsrådet: ”Syo och därmed

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

också vägledningen är en resurs som skall utnyttjas i överensstämmelse med skolans övergripande mål. Ett av dessa är skolans särskilda ansvar för elever med svårigheter och för barn och ungdom som tillhör olika minoriteter." Och statsrådet fortsätter: "Enligt min mening behöver alla elever kvalificerad syo, vilket också innebär vägledning."

Utskottet ansluter sig till detta.

Det som socialdemokraterna har reserverat sig till förmån för finns alltså i både proposition och betänkande. Det är ju bra att socialdemokraterna håller med om saken – men varför då skriva detta i en reservation?

I den socialdemokratiska reservationen på denna punkt krävs också centralt utarbetade modeller för hur syo-resurserna skall fördelas.

Utskottet påpekar att SÖ kan hjälpa till med visst servicematerial om kommunerna behöver det – det ansvaret har SÖ inom alla andra områden i skolväsendet – men understryker att det inte får bli fråga om någon detaljstyrning. Som jag sade vid behandlingen av det tidigare ärendet från UbU i kammaren är det naturligtvis här som skiljelinjen mellan majoriteten och oppositionen går. Majoriteten tror på kommunernas förmåga att bedöma lokala behov, oppositionen vill styra verksamheten med centralt utfärdade anvisningar och modeller.

Utskottet avstyrker yrkande 1 i motion nr 73, som ligger till grund för reservation 1.

I reservation 2 avvisar moderaterna att intagning till gymnasieskolan skall ske på grundval av höstterminsbetyget.

År 1974 inleddes en försöksverksamhet med modifierad intagning till gymnasieskolan och uppföljande syo. Försöken innebar att intagningsnämnderna gjorde en preliminär intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget. De elever som då löpte risk att inte komma in på sina förstahandsval fick tidigt besked om detta och kunde få förstärkt syo medan de fortfarande gick kvar i årskurs 9. Erfarenheterna av verksamheten var mycket goda, och den blev reguljär år 1977.

I samma syfte startades 1978/79 försöksverksamhet med slutlig intagning till gymnasieskolan på höstterminsbetyget i årskurs 9. Regeringen föreslår nu att detta blir den reguljära ordningen fr. o. m. intagningen till gymnasieskolan inför läsåret 1983/84.

Hans Nyhage efterlyste en bred försöksverksamhet innan man fattade beslut. Försöksverksamheten har omfattat 10 % av landets kommuner, och jag tycker inte man kan säga att det då är dålig bredd på försöksverksamheten. SÖ har i sommar till regeringen överlämnat tre rapporter från kommuner som har deltagit i försöket och i höst ytterligare en rapport med utvärdering. Av denna utvärdering framgår att elever, målsmän, skolledare och syo-personal är övervägande positiva i sin inställning, medan lärarna är övervägande negativa. Tittar man närmare på lärarnas kommentarer finner man att de till största delen rör farhågor för arbetet under vårterminen.

Hans Nyhage tog också upp detta och tycktes mena att även vårterminens arbete skulle göras på hösten. Men avsikten är naturligtvis inte att hela årskursen skall arbetas in under höstterminen. Eleverna får inte något

besked om intagning förrän tidigast i mars eller möjligen i april, och då har alltså en ganska lång tid av vårterminen redan gått. Men utskottet har ändå funnit att den oro som har kommit till uttryck för vårterminens arbete kan föranleda åtgärder för att bättre anpassa skolarbetet till de nya förutsättningarna. Därför ges SÖ i uppdrag att utifrån vunna erfarenheter utarbeta underlag för ett förändrat arbetssätt i årskurs 9. Utskottet föreslår också att grunderna för höstterminsbetyget ändras så att det får karaktären av ett sammanfattningsbetyg. Men det kan finnas anledning att understryka att vårterminsbetyget för årskurs 9 i alla andra sammanhang gäller som ett avgångsbetyg. Det är alltså bara för den direkta övergången till gymnasieskolan som höstterminsbetyget ligger till grund.

I reservation 3 avvisar moderaterna möjligheten att tjänster med enbart syo skall få inrättas.

Både i propositionen och i betänkandet understryks att huvuddelen av tjänsterna skall utgöras av syo-uppgifter men att en kombination med undervisning skall eftersträvas. Emellertid ges också exempel på hur det i vissa fall kan finnas anledning att inrätta tjänster med enbart syo.

Med hänsyn till att det i praktiken kan finnas fall där tjänster med enbart syo kan vara det mest ändamålsenliga finner inte utskottet något skäl till att införa en rigid bestämmelse, som i det enskilda fallet kan försvåra skolans möjligheter att organisera en väl fungerande syo.

Herr talman! Reservation nr 4 kommer att kommenteras av Sven Johansson. Jag vill därför begränsa mig till att yrka avslag på reservationerna 1, 2 och 3 och bifall till utbildningsutskottets hemställan i dess helhet.

Anf. 57 LARS SVENSSON (s) replik:

Herr talman! Ylva Annerstedt och jag har tidigare diskuterat syon och dess uppgifter. Vi är väl båda medvetna om de behov som föreligger och de insatser som måste till för att kunna leva upp till de mål vi har framför oss.

Ylva Annerstedt pratade om utökad prao. Vi kan då bara konstatera att hon inte med ett enda ord nämnde vad jag tog upp avslutningsvis, nämligen utökade resurser. SÖ har beräknat att en utökning av prao enligt det förslag som nu föreligger, upp till sex veckor, innebär att det behövs ytterligare 40 tjänster. Det framgår inte någonstans i propositionen och ej heller av utskottets majoritetsutlåtande att man är villig att ställa sig bakom ett uttalande om att man förväntar att regeringen ser till att skapa resurser för att klara de arbetsuppgifterna.

Även om det visar sig, vilket jag också hoppas, att arbetsmarknadsverket även i fortsättningen kommer att klara av att anskaffa prao-platser, så kommer man där också att behöva utökade personella resurser. Men att anskaffa platser är bara en del av prao-verksamheten. Den andra delen är att följa upp och vägleda, och där kommer det att behövas ökade insatser.

Det är den ena biten som jag skulle vilja nämna i det här sammanhanget. Den andra gäller vad Ylva Annerstedt säger om att vi vill centralisera verksamheten. Jag tror inte att Ylva Annerstedt vare sig har läst vår

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

reservation eller lyssnat på vad jag sade.

Vi har i reservation 1 begärt att regeringen skall ge SÖ i uppdrag att utarbeta modeller som stöd för det lokala arbetet med fördelningen av syo-resurserna. Varför har vi gjort detta? Jo, på grund av den konstruktion statsbidraget har, när bidraget skall läggas in i den allmänna förstärkningsresursen, föreligger risk att man inte tillför syon det som rätteligen borde komma till denna resurs.

Det här har vi erfarenheter av tidigare när det gäller den fria resursanvändningen för grundskolan. Där har man tillämpat uppdelning till s. k. 20-klasser. Därför har vi sagt att SÖ genom ett utvecklingsarbete bör utarbeta modeller och förslag som kan tjäna som råd och hjälp för de lokala skolmyndigheterna, som fortfarande har kvar ansvaret. Jag poängterade i mitt förra inlägg att det är de lokala myndigheterna som har ansvaret för att alla får den syo de behöver.

Anf. 58 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Det kan låta sig sägas att 10 % av kommunerna har deltagit i försöksverksamheten. Det är alltså 29 stycken, men bara 18 av dem ingår i den utvärderingsrapport som skolöverstyrelsen lämnade in till regeringen i oktober. Av den rapporten framgår dessutom att flertalet av de i rapporten ingående kommunerna deltar för första året i försöket. I den bemärkelsen är det alltså en mycket begränsad erfarenhet man har att döma efter.

Så heligt är det väl ändå inte att genomföra beslutet nu, att man inte kan invänta en bredare försöksverksamhet och få ett bättre underlag för bedömningen, innan man skrider till verket.

Mitt uttalande att man måste minska ner tiden för kunskapsinhämtandet med en termin bygger på att det ändå måste vara ett rättvist förhållande mellan de elever som söker på höstterminsbetyget och de elever som har möjlighet att året därpå söka på vårterminsbetyget.

Då skall samma kursmassa vara inhämtad; annars förstärks ytterligare den orättvisa som enligt mitt förmenande uppstår genom att man bedömer intagningen med olika betyg som grund. Jag menar alltså att det är rimligt att man bedömer från samma inhämtade kunskapsmassa när det gäller att ta in elever i gymnasieskolan.

Vad sedan gäller tjänsterna med enbart syo kan det, säger Ylva Annerstedt, vara att fördra att ha enbart syo i vissa fall. Det vore intressant att veta vilka fördelar som kan finnas där. Vi hävdar med bestämdhet att det ligger en stor fördel i att syo-funktionen är kombinerad med undervisning och anser alltså att det skall vara så på skolorna. Det kan innebära att det kan bli nödvändigt att inrätta två syo-funktionärer på vissa skolor, eftersom tjänsten skall vara kombinerad med undervisning. Detta anser vi så värdefullt att vi inte vill avvika från den ståndpunkten.

Anf. 59 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! För att börja med det senaste, tjänster med enbart syo, så understryker man i propositionen i flera sammanhang vikten av kombina-

tionen med undervisning mot bakgrund av att syo skall ses som en del av all undervisning i skolan. Men det kan, Hans Nyhage, finnas faktiska fall där det är mest lämpligt att inrätta en tjänst för enbart syo, och vi har inte velat omöjliggöra den konstruktionen, om det i det enskilda fallet kan finnas anledning att inrätta en sådan tjänst, samtidigt som vi på flera ställen understryker att en kombination med undervisning är huvudregeln.

När det sedan gäller arbetet under årskurs 9 har utskottet i sitt betänkande sagt ifrån, att betyget på höstterminen skall betraktas som ett sammanfattningsbetyg. Vi har också menat att det finns möjligheter att under vårterminen anpassa arbetet och därmed bättre förbereda eleverna för vad som kommer efter årskurs 9. De elever som har kommit in på gymnasieskolan kan behöva få en förberedelse för sitt inträde, kanske med ytterligare inriktning på vissa ämnen. Den nya grundskolan kommer ju att vara fullständigt frikopplad från gymnasieskolan, och därför kan det finnas anledning att lägga tyngdpunkten på vissa ämnen under senare delen av vårterminen. Som jag sade tidigare får man ju inte beskedet förrän en bit in på vårterminen. Samtidigt ger detta skolan möjlighet att genom extra vägledningsinsatser hjälpa de elever som inte har kommit in på gymnasieskola eller som inte vill söka dit eller som har andra planer men som behöver t. ex. vägledningsinsatser. Tiden för sådana förberedelser ökas alltså.

Sedan talar Hans Nyhage om försöksverksamheten. Man skall väl inte heller bortse från de erfarenheter som har gjorts under den tid vi har haft den modifierade intagningen. Där finns också många erfarenheter att dra nytta av. Dessutom finns det ändå, Hans Nyhage, en mycket positiv inställning hos målsmän, elever, skolledare och syo-funktionärer – däremot inte hos lärarna – till den här ordningen, och därför menar vi att det finns anledning att införa en höstterminsintagning.

Till Lars Svensson får jag återkomma.

Anf. 60 HANS NYHAGE (m) replik:

Herr talman! Jag vidhåller ändå att om intagningen skall ske på grundval av betygen – och det har inte ifrågasatts – bör den väl ändå grundas på jämförbara betyg. Det blir en skillnad mellan de elever som tas in på höstterminsbetyget och de elever som kan komma att tas in på vårterminsbetyget därför att de söker året därpå. Ylva Annerstedt förstärker intrycket av detta när hon hävdar att vårterminen skall särskilt ägnas åt vissa förstärkningsmoment i undervisningen. Detta bör rimligen kunna leda till att betygen ändras. Där, menar jag, uppstår en orättvisa som man på något sätt bör komma till rätta med.

Jag frångår inte min uppfattning att det är en smal grund att stå på om ett flertal av de 18 kommuner som står bakom utvärderingsrapporten bara har deltagit i arbetet under det inledande året. Jag skall inte förneka att det säkert har kommit fram positiva erfarenheter i rapporten, dock inte från lärarna som bekant. Men vad skulle det göra att ytterligare invänta en något bredare försöksverksamhet och därmed få fler erfarenheter att bygga på, innan man inför systemet? Så bråttom är det väl ändå inte att införa

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

måste ske så snabbt som nu föreslås i propositionen.

Vad slutligen syo-tjänsten beträffar så har jag ännu inte fått något konkret besked i vilka fall det kan vara praktiskt att vederbörande fungerar enbart som syo-konsulent. Jag vidhåller min uppfattning att det är mycket lämpligt att kombinera syo-funktionen med undervisning.

Anf. 61 TALMANNEN:

När jag nu ger Ylva Annerstedt ordet för replik, vill jag fästa uppmärksamheten på att Lars Svensson inte har rätt till ytterligare replik i detta replikskifte.

Anf. 62 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Herr talman! I sitt senaste inlägg tog Hans Nyhage åter upp frågan om tjänster som enbart syo-konsulent. Jag vill understryka att huvudregeln enligt propositionen och betänkandet är att syo-tjänster skall kombineras med undervisning. Det kan dock finnas fall där det är rimligt och praktiskt att inrätta tjänster som enbart syo-konsulent. Jag kan inte på rak arm ange något sådant fall, men vid de skolor där förhållandena är sådana att det är mest praktiskt att göra så, skall inte bestämmelserna omöjliggöra det.

Jag kan inte underlåta att säga att försöksverksamheten visar att även lärare är positiva till ett system med syo-tjänster som kombineras med undervisning. I flera kommuner överväger de positiva kommentarerna, vilket det kan finnas anledning att understryka. Det övervägande antalet elever, föräldrar, skolledare och syo-konsulenter är positiva till en sådan ordning. Det viktigaste argumentet är att det har getts tid till förberedelser. Man har under en längre period känt till hur man skall ha det i stället för att sent på sommaren få veta hur det skall bli. Detta har upplevts som mycket positivt bland elever och föräldrar. Syo-funktionärerna har också understrukt hur viktigt och värdefullt det har varit att få ytterligare en termin på sig för att hjälpa de elever som haft behov av extra stöd.

Jag hade gärna velat kommentera en del av vad Lars Svensson sade i sitt inlägg, men eftersom han inte har rätt till ytterligare replik skall jag inte göra det. Han tog återigen upp frågan om detta med centrala modeller. Om socialdemokraterna inte vill ha sådana, varför går de då inte med på utskottets skrivning utan avger en reservation?

Talmannen anmälde att Lars Svensson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 63 SVEN JOHANSSON (c):

Herr talman! Debatten om skolan är naturlig och viktig därför att den berör så många – den berör ju hela vårt samhälle. Det är glädjande att vi i dag har fått uppleva ett stort intresse och en ganska lång debatt.

Skolan innebär inte konsumtion utan investering. Detta måste vara vägledande när vi också på skolans område skall vara med om att spara.

Syons viktiga roll betonas verkligen i propositionen och det nu föreliggan-

de betänkandet. Syo-funktionärerna – yrkesvals lärarna – har i det gamla systemet haft en mycket betydelsefull uppgift och spelat en stor roll, som borde ha uppmärksamats mer. I det här förslaget flyttas syons och syo-funktionärernas betydelsefulla uppgift fram i blickfältet. Ungdomarnas situation på arbetsmarknaden och i samhället ställer större krav på syo-insatser. Mycket av texten i propositionen talar om detta – både om behov och om insatser.

Kritiken från socialdemokraterna i reservation nr 4 är väl inte riktad mot förändringarna som sådana i första hand, utan snarare mot sättet för förändringarna. Jag kan förstå reservanternas funderingar om att frågan skulle ha utretts mera noggrant. Men ingen förändring som genomförs kan av alla tyckas vara nog utredd. Skulle vi vänta så länge, blev det inga förändringar. Nu kräver reservanterna en organisation som skall träda i kraft den 1 juli 1983, så det är inte lång tid kvar att handla på.

När det gäller de nya syo-tjänsterna vill jag säga följande.

I remissvaren på SÖ:s utvärderingsrapport om försöksverksamhet med syo har en massiv remissopinion uttalat sig för att syo-funktionen bör kombineras med undervisning.

Dessutom framkom att syo-funktionären inte skulle behöva tjänstgöra vid mer än en skolenhet, även om underlaget för en syo-tjänst var för litet.

Viktigt var också att finna en organisationsform, som skulle möjliggöra en kontinuerlig syo i undervisningen.

De två senaste önskemålen möjliggör man nu genom de nya statligt reglerade tjänsterna, där syo-funktion kombineras med undervisning, och det nya statsbidragssystemet för syo, där skolstyrelsen nu kan styra syo-resurser dit där de bäst behövs och i kombination med undervisningstimmarna skapa heltidstjänster.

Dessutom vill jag framhålla att den absolut mest omfattande verksamheten i skolan är undervisning. Det torde därför vara både lättast och naturligast att kombinera syo med undervisning. Syo är till stor del en pedagogisk funktion, och redan i dag undervisar/informerar syo-funktionärer i såväl stora som små grupper i skolan.

Erfarenheterna från försöksverksamheten med specialistfunktion för syon har klart påvisat att den avsedda pedagogiska anknytningen till undervisningen ej kunnat förverkligas.

Det bör också tilläggas att remissvaren lika klart avvisade SÖ:s förslag till kombinationer med syo-funktionen i en kommunal tjänst. Motiveringar var bl. a. att dessa kombinationer snarast försvagade sambandet med undervisningen och att förekomsten av denna verksamhet minskade alltmer ju högre upp i skolformerna man kom.

Det finns redan i dag inom skolväsendet modeller för hur en statligt reglerad tjänst kan kombineras med arbete inom den kommunalt reglerade verksamheten i skolan, exempelvis musiklärare, hemspråklärare och världlärare.

Ytterligare ett skäl till att föreslå statligt reglerade tjänster är att undervisningen i skolan, dvs. grunden för statsbidraget, i princip skall

förbehållas innehavare av sådana tjänster. Avsteg från principen har endast gjorts av mycket speciella skäl, såsom praktiska svårigheter att organisera tjänstgöringen på ett ändamålsenligt sätt, t. ex. för vårdlärare. Några sådana skäl synes inte föreligga här.

I propositionen föreslås att arbetstiden skall vara totalreglerad, dvs. omfatta 40 timmar per vecka med semester. Den arbetstidskonstruktionen underlättar ett inräknande av kommunalt reglerad verksamhet. Kommunen får betala den del av lönen som motsvarar de kommunalt reglerade verksamheternas omfattning. Så sker f. n. beträffande statligt reglerade musiklärare som fyllnadstjänstgör i den kommunala musikskolan.

Enligt de kontakter som jag har haft med berörda på detta område, hälsar de i stort sett denna förändring med tillfredsställelse. Därför yrkar jag avslag på reservation nr 4 och bifall till utskottets hemställan i betänkande nr 6.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 64 LARS SVENSSON (s) replik:

Fru talman! Jag ställde mig litet frågande till vad Sven Johansson inledde med, nämligen att konstatera behovet av besparingsåtgärder. Jag blev precis lika oroad av Sven Johanssons inlägg nu som av statsrådet Tillanders inlägg tidigare. Är det bara en läpparnas bekännelse, när ni nu stödjer propositionens förslag om en utökning av syo-verksamheten? Dessa insatser kommer inte att kunna genomföras, om man inte ger resurser till skolan. Jag har tidigare nämnt vad ökade krav betyder i antal syo-tjänster. Och vi kan gå vidare: Om man skall leva upp till målet att ge varje ungdom vägledning inom syo-verksamheten och dessutom göra större insatser för dem som behöver det, måste det till en förstärkning. Därför skall vi komma tillbaka när budgetpropositionen läggs fram och se till att dessa kostnader inte övervältras på kommunerna utan att det statliga ansvaret för resurserna bibehålls.

När det gäller de statligt reglerade tjänsterna framgår det inte av vare sig propositionen eller utskottsbetänkandet hur kombinationen bör ske. Sven Johansson hänvisade till remissinstanser. Vi har fått en skrivelse från Kommunförbundet, där förbundet reagerar mot att regeringen, utan att ha tagit kontakt med Kommunförbundet, för riksdagen har lagt fram förslaget beträffande tjänstekonstruktionen för syo-konsulenterna. Det är säreget att man tar ifrån en huvudman någonting utan att ha tagit kontakt med vederbörande. Kommunförbundet pekar på detta i sin skrivelse till utbildningsutskottet.

Som framgår av vår reservation 4 är vi också oroliga när det gäller den fortbildning som skall sättas in för att ge syo-konsulenterna undervisningsbehörighet. Vad är det för ämnesundervisning som syo-konsulenterna skall ha? Hur stor del av det nuvarande fortbildningsanslaget kommer att gå åt för att fortbilda syo-konsulenter? Kommer det att bli någonting kvar? Och

kommer man över huvud taget att ha resurser för att ge den fortbildning som behövs?

Jag vill avsluta med att säga att det finns delar i denna proposition som är mycket svagt skrivna. Jag har redan sagt att det finns delar som vi helt kan instämma i. Det gäller de avsnitt där man pekar på målen och syons uppgifter. Men det finns också delar i propositionen där de förslag som läggs fram är mycket dåligt underbyggda. Däribland ingår förslaget beträffande tjänstekonstruktionen och fortbildningen. Vi har tid att se över det förslaget och fatta beslut senare. Tiden medger ändå att det kan genomföras enligt det förslag som nu föreligger. Låt oss få göra detta. Skicka tillbaka propositionen i denna del! Låt regeringen komma tillbaka med ett riktigt genomarbetat förslag som riksdagen kan ta ställning till!

Anf. 65 SVEN JOHANSSON (c) replik:

Fru talman! Jag skulle bara vilja säga till Lars Svensson, att när det gäller syons betydelse så har propositionen framhållit denna. Och jag är övertygad om att de resurser som behövs kommer att ställas till förfogande.

När det gäller en del saker som Lars Svensson förde fram här har ju statsrådet lovat att återkomma. Vid den kontakt jag har haft med syo-funktionärerna har jag fått uppfattningen att de är i stort sett nöjda med denna proposition. Det finns de som t. o. m. har uttalat farhågor för att propositionen inte skall gå igenom. Jag tror alltså att vi har dem som det berör med oss.

Anf. 66 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag om kvällsplenum nu har uppsatts.

Anf. 67 GULLAN LINDBLAD (m):

Fru talman! Antalet praktikplatser för skolelever måste utökas väsentligt om propositionens och utskottets intentioner skall kunna uppnås. Vid sex veckors prao bör platsantalet, som sagts tidigare under debatten, öka från 210 000 till 340 000. Om tio veckors prao så småningom kommer att genomföras, måste platsantalet öka med inte mindre än 460 000 platser.

Det framstår som självklart att anskaffandet av detta stora antal praktikplatser på allt sätt måste underlättas. Det får inte bli irritation och krångel för de företag som ställer upp med prao-platser. Utskottet har också, liksom Hans Nyhage under debatten, mycket riktigt understrukit vikten av ett gott samarbete mellan skola, arbetsförmedling och arbetsliv på alla nivåer. Men det finns orosmoment vad gäller det framtida samarbetet.

Det primära ansvaret för ackquisition av prao-platser har hittills åvilat arbetsmarknadsverket. Utskottet förutsätter också "att nuvarande regler om ansvaret för ackquisition av platser för prao skall gälla t. v."

Det framgår av såväl propositionen som utskottsbetänkandet att AMS i en skrivelse till regeringen den 21 augusti 1981 har föreslagit, att arbetsförmedlingen även i fortsättningen skall ha det samlade ansvaret för ackquisitionen.

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

under förutsättning att arbetsfördelningen mellan arbetsförmedlingen och skolan blir klarlagd.

Jag hade ställt en fråga till arbetsmarknadsministern om det fortsatta arbetet med ackvisition av praktikplatser och fick svar i måndags, dvs. jag fick inget svar, utan jag fick en uppräknig av ett antal skrivelser som hade gått till regeringen från olika oroliga instanser – skrivelser som jag har själv. Det framgick dock av arbetsmarknadsministerns uttalande att förutsättningarna för det framtida ackvisitionsarbetet kommer att diskuteras någon gång under vintern. Detta ger verkligen skäl till oro. AMS har nämligen satt sig över både skolministern och arbetsmarknadsministern samt utbildningsutskottet och har tagit saken i egna händer. AMS har den 22 oktober gett direktiv till länsarbetsnämnderna att ansvaret för ackvisition av prao-platser inför höstterminen 1982 skall delas mellan arbetsförmedlingen och skolan.

Reaktionerna har blivit mycket starka från Kommunförbundet, som menar att AMS har satt sig över den s. k. begränsningskungörelsen, som säger att en myndighet inte har rätt att utan vidare lägga kostnadskrävande åligganden på en annan myndighet. Lokala planeringsråd och länskolnämnder på flera håll i landet har hört av sig till regeringen med oro, därför att kommunerna i dag inte har ekonomiska resurser till dessa nya uppgifter.

Praktikinspektörerna vid länsarbetsnämnderna är djupt oroliga för att det dubbla huvudmannskapet kommer att försvåra ackvisitionen av praktikplatser. Företagen kommer att bli kontaktade från flera håll, och detta kan skapa onödig irritation och onödigt krångel. Och det vore djupt olyckligt, i en tid då kravet på praktikplatser blir större än någonsin.

Jag har, fru talman, velat redogöra litet närmare för de svårigheter som faktiskt tycks föreligga med att uppfylla läroplanens och utskottets intentioner. Min förhoppning är nu att regeringen snarast tar sig an skrivelsen från i somras och tar upp en ordentlig diskussion med AMS. Jag har föreslagit att arbetsmarknadsministern skall ta AMS ordentligt i örat för dess självsvåldighet. Jag delar Lars Svenssons uppfattning att det skall vara en huvudman för denna viktiga uppgift. Personligen anser jag att det är arbetsmarknadsverket-arbetsförmedlingen som även fortsättningsvis skall ha den här uppgiften. Principiellt bör det ju vara riktigt att all anskaffning av såväl arbetsplatser som praktikplatser åvilar arbetsmarknadsverket-arbetsförmedlingen. Samhällsekonomiskt torde det också vara helt försvarbart att den instans som har samlad erfarenhet, kunnande och som brukar ta kontakter med arbetsplatserna fortsätter med detta arbete, inte minst på grund av att man vid arbetsförmedlingen har anslutning till data och väl utvecklade rutiner på området.

Min förhoppning är alltså att den här frågan snarast löses, och jag hoppas också att utbildningsutskottet noga följer ärendets utveckling på den här punkten.

Därmed, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan och till de moderata reservationer som har fogats till betänkandet.

Fru talman! I utbildningsutskottets betänkande nr 6, som vi nu diskuterar, finns en bit som handlar om intagning till gymnasiet på grundval av höstterminsbetyget. Flera talare har här redogjort för hur de ser på fördelar och nackdelar med denna reform. Norrköpings kommun, där jag bor, har varit ett försöksområde. Så har också en del andra kommuner i Östergötland varit. Meningarna om resultatet av försöksverksamheten är i vårt län mycket delade. Många elever, en hel del Hem och skola-föreningar samt hela Lärarnas riksförbund i Östergötland är negativa till reformen såsom de hittills har upplevt den. Lärarna har spaltat upp sina argument i 18 punkter, av vilka jag bara skall nämna några få:

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

1. Många elever har en nedgångsperiod i åttan. Det läsåret är ofta en tid då man har svårt att komma överens både med sig själv och med skolan. När man så skall starta med nya målmedvetna krafter i nian och märker att man bara har några fattiga höstterminsmånader på sig för att kvalificera sig för den linje av gymnasiet man vill in på, då grips man antingen av depression eller av desperation. I det senare fallet sätter man i gång och hårdläser. Höstterminen blir stressig och kämpig, och extra jobb blir den för de svaga eleverna.

2. Efter det definitiva beskedet på vårterminen lägger eleverna av, både de som kommit in och de som inte gjort det. Motiveringen är lika med noll, och vantrivsel och skolk har ökat markant. Niorna är dåliga förebilder för sina kamrater i sjuan och åttan.

3. Förut fick eleverna ett preliminärt intagningsbesked omkring vecka 15. Tiden därifrån och fram till den 19 maj kunde ägnas åt ett intensivt arbete med dem som inte kommit in eller som inte kommit in på sitt förstahandsval. Motiveringen från elevernas sida fanns hela tiden, och de elever som ej tidigare hade förmåtts att söka kunde nu komma in med en ansökan.

4. Från vecka 15 till den 19 maj fanns också omvalsmöjligheter för alla elever utan krav på särskild motivering för ej intagna eller intagna på lägrehandsval och med krav på särskild motivering för elever intagna på sitt förstahandsval. Nu finns inte denna omvalsmöjlighet. Vill man välja om, får man ställa sig sist i en kö som inte rör sig, och då avstår man hellre. Följden av detta har blivit att många slutar under första månaden i gymnasiet.

Så här skriver en lärare:

”Motivering för ht-intagning:

A. Större omsorg om riskzonseleverna.

B. De oplacerade skulle vara gripbara under längre tid.

Kommentar: Punkten A kan uppfyllas utan ht-intagning. Ungdomspositionens hjälpmedel kan användas även utan ht-intagning.

Punkten B skulle teoretiskt ha kunnat vara korrekt men i praktiken visade det sig att precis som i det gamla systemet så frigjordes vakansplatserna på gymnasiet först under senare delen av sommaren och i början av höstterminen.

Sammanfattningsvis: Med ht-intagning vet vi i början av april exakt vilka elever som ej är intagna. Med det gamla systemet visste vi detta vid samma

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

tidpunkt med 90–95 % säkerhet. Med ht-intagning kunde vi inte erbjuda fler vakansplatser tidigare än med det gamla systemet. Med ht-intagningen följde större risker för nya elevgrupper än tidigare. Med ht-intagning försvann ett viktigt syo-redskap (omvalsmöjligheten). Med ht-intagningen tillfördes vi inte *något* nytt redskap (ungdomspropositionen är användbar även utan ht-intagning)."

Till det som jag nu har sagt och som härrör från lärarorganisationen vill jag tillägga en för mig mycket viktig sak. Jag har haft barn i båda de här intagningssystemen, alltså definitivt intagning på vår- resp. höstterminsbetyget. och jag har precis samma negativa erfarenheter av det nya systemet som lärarna har. Alla de nackdelar som de räknar upp har jag också upplevt som förälder. Lärarorganisationerna i Östergötland menar att deras negativa erfarenheter inte finns redovisade i den utvärdering som gjorts.

Enligt min uppfattning har försöksverksamheten pågått för kort tid. Utvärderingen har inte varit och har inte kunnat vara tillräckligt omfattande, och man har tagit för lätt på alla de negativa effekter jag här tagit upp. Jag för min del är inte beredd att nu stödja ett definitivt ställningstagande till gymnasieintagning på höstterminsbetyget. Därför, fru talman, kommer jag att rösta med den moderata reservationen.

Anf. 69 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Eftersom Anna Wohlin-Andersson citerade ur SÖ-rapporten, tycker jag att det kan finnas anledning att även citera de positiva kommentarer, som faktiskt flera lärare gjort i den här rapporten. Man säger bl. a.:

"Det är självklart en fördel för eleverna att slippa sommarens ovisshet, att de redan under vårterminen får reda på om och var man kommit in. Kan skolorna sen anpassa undervisningen till den nya situationen och låta eleverna syssla med det de anser sig behöva som förberedelse för gymnasiet vore mycket vunnit. För elevernas del måste det vara bra att få det här beskedet tidigt. Det ger också möjlighet till en individualisering som inte tidigare funnits."

Man har också lyckats engagera elever som ej sökt utbildning eller som ej kommit in på önskad plats. Det är bra att på ett tidigt stadium kunna hjälpa elever som ej kommit in på gymnasiet.

Det finns alltså också positiva kommentarer till detta.

Att Anna Wohlin-Andersson väljer ut Norrköping kan naturligtvis ha sina grunder. Det är så att Norrköping i det här materialet avviker så markant på alla punkter, att SÖ:s utvärderingsman valt att redovisa Norrköpingsresultaten separat. Dessa stämmer alltså inte i något avseende överens med det övriga utfallet.

Anna Wohlin-Andersson sade också att någon hade sagt att skolket ökade. Det finns siffror som visar att skolket inte har ökat. Man har jämfört siffror under den här terminen med siffror från tidigare terminer och funnit att skillnaderna inte varit signifikanta. Det är alltså en allmän inställning som

man här ger uttryck för, därför att man bestämt sig för att detta inte är någonting bra.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Studie- och yrkes-
orientering i
grundskola och
gymnasieskola
m. m.*

Anf. 70 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Fru talman! Jag vet, Ylva Annerstedt, att det finns positiva erfarenheter från andra kommuner. Just därför tycker jag att det har varit otroligt viktigt för mig att redovisa de negativa erfarenheter som kommit från Norrköpings kommun. Det beror dels på att jag bor där, dels på att jag har samma erfarenheter som en förälder till ett barn som varit med i denna försöksverksamhet. Men just därför att det finns positiva erfarenheter från andra kommuner är jag i dag inte beredd att säga definitivt nej till reformen. Utan jag vill, som jag försökt framhålla, ha ytterligare försöksverksamhet och en allsidigare utvärdering.

Anf. 71 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Det kan finnas anledning att visa att det också finns positiva kommentarer och reaktioner från Norrköping. Inte bara lärare utan också målsmän, elever, föräldrar och skolledare har positiva synpunkter från Norrköping – även om de negativa överväger.

Anf. 72 ANNA WOHLIN-ANDERSSON (c) replik:

Fru talman! Det vore mig fjärran att påstå, Ylva Annerstedt, att alla elever och alla målsmän i Norrköpings kommun tycker likadant. Vi är i det fallet säkert jämförbara med andra kommuner.

Anf. 73 LARS HEDFORS (s):

Fru talman! Frågan om hur studie- och yrkesorienteringen i grundskola och gymnasieskola skall organiseras är i stor utsträckning en fråga om hur de begränsade resurserna skall fördelas. Och här handlar det i hög grad om en fördelning mellan å ena sidan elever med speciella problem, t. ex. elever med fysiska, psykiska eller sociala handikapp samt invandrarelever, och å andra sidan elever utan sådana problem. Som vanligt, frestas man säga, i sådana här fördelningsfrågor går gränsen mellan en borgerlig utskottsmajoritet och en socialdemokratisk minoritet. De borgerliga vill dela ut de knappa resurserna lika till alla elever. Vi socialdemokrater vill att de elever som har behov av någon form av specialundervisning skall få en större del av syo-resurserna. Den socialdemokratiska ståndpunkten härvidlag har närmare utvecklats i reservation nr 1 och i ett särskilt yttrande samt av företrädarna här i riksdagsdebatten. Jag nöjer mig därför med att yrka bifall till reservation nr 1.

Jag begärde ordet närmast för att fästa riksdagens uppmärksamhet på en praktisk fråga, som berörts i förbigående av andra talare och som kan bli nog så besvärlig att lösa ute i kommunerna. Det gäller helt enkelt frågan om hur man skall kunna skaka fram alla de prao-platser som den utökade prao kommer att kräva. Det är minst sagt anmärkningsvärt att regeringen föreslår avsevärt ökade ambitioner – såväl kvantitativt som kvalitativt – när det gäller

den praktiska arbetslivsorienteringen utan att samtidigt anvisa de medel och metoder som är oundgängligen nödvändiga för att förverkliga dessa ambitioner.

Jag och några medmotionärer har i motion 1981/82:74 i all enkelhet velat peka på detta otillfredsställande faktum. Vi har tagit oss friheten att anvisa *ett* sätt att komma runt de praktiska problemen med praon: en s. k. rullande praon. Jag har viss förståelse för att utskottet inte nu kan ta ställning för denna speciella organisering av praon. Men jag kan inte förstå varför man tar så lätt på det mer övergripande problemet med anskaffningen av *bra* praktikplatser. Det hjälper inte med allmän välvilja och till intet förpliktande deklarationer. Detta problem accentueras, som Gullan Lindblad varit inne på, av det djupt otillfredsställande förhållandet att det ute i kommunerna – och även bland centrala myndigheter och organisationer – råder mycket delade meningar om arbetsfördelningen mellan arbetsförmedling och skolans syo-ansvariga när det gäller ackvisition av praktikplatser.

Sammantaget kommer allt detta att leda till att det blir svårt – kanske rent av omöjligt – att uppnå det ambitiösa målet med den praktiska arbetslivsorienteringen. Detta kommer med all sannolikhet att leda till irritation i skolan, på arbetsförmedlingen och på arbetsplatserna.

Ytterst kommer detta att drabba eleverna. Därför vill jag till sist uttala den förhoppningen att regeringen tar tag i de problem som påtalats här och inte som hittills avfärdar dem med en axelryckning.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 6 (vägledning i det lokala syo-arbetet m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 151 för reservation 1 av Stig Alemyr m. fl.

Mom. 8 (riktlinjerna för skolans arbetslivsförberedelse)

Utskottets hemställan bifölls med 298 röster mot 17 för motion 75 av Lars Werner m. fl.

Mom. 11 (intagning till gymnasieskolan på grundval av höstterminsbetyget i årskurs 9)

Utskottets hemställan bifölls med 247 röster mot 66 för reservation 2 av Hans Nyhage m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 15 (syo-tjänster med enbart syo)

Utskottets hemställan bifölls med 249 röster mot 64 för reservation 3 av Hans Nyhage m. fl. 2 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 16 och 17 (konstruktionen av tjänster för syo-funktionen i grundskolan och gymnasieskolan samt för uppföljande syo m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 173 röster mot 142 för reservation 4 av Stig Alemyr m. fl.

9 § Turkiet

Turkiet

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:18 om Turkiet.

Anf. 74 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Frågan om militärt maktövertagande är aktuell i dessa dagar, och när det gäller det militära maktövertagandet i Turkiet har det tagit rätt lång tid innan framför allt borgerlighetens talesmän i Sverige har erkänt den turkiska regimens verkliga avsikter och innehållet i dess politik.

Följande anförs på s. 2 i betänkandet:

”Under den första perioden efter kuppen fanns det bland Europarådets övriga medlemmar och i andra västländer en utbredd föreställning att ett militärt maktövertagande var en av omständigheterna mer eller mindre framtvungad nödvändighet och att den nya regimen, bara den fick någon tid på sig, skulle i handling visa att den förberedde en återgång till demokratiska styrelseformer, såsom skedde vid de tidigare tillfällena.”

Det var en uppfattning som alltså fanns i flera västländer, som det sägs i utskottsbetänkandet, och också i vårt land. Detta framfördes i en interpellationsdebatt som jag hade med utrikesminister Ullsten för ungefär ett år sedan här i kammaren. Han sade följande, vilket jag citerar från kammarens protokoll nr 43 den 8 december 1980:

”Den nya regimen har suttit relativt kort tid vid makten. Det är därför svårt att ännu ha någon helt klar uppfattning om dess egentliga karaktär.”

De borgerligas talesmän här i Sverige hade alltså svårt att inse den turkiska militärjuntans verkliga karaktär. De ville vänta litet och se vad som skulle hända i Turkiet. Som väl är, och det framgår av det utskottsbetänkande vi behandlar i dag, har det också i dessa led i Sverige börjat insmyga sig en uppfattning om att det kanske inte är så välbeställt i Turkiet. Det har tydligen trängt fram att den progressiva fackföreningsrörelsen DISK i Turkiet förbjöds direkt efter kuppen, att tusentals fackföreningsledare direkt kastades i fängelse eller avrättades. Tortyr förekom i stor utsträckning, vilket också omtalas på s. 3 i utskottsbetänkandet.

Jag själv och mitt parti välkomnar det uppvaknande som skyftar fram i de här skrivningarna. Det är bara synd att man inte direkt den 13 september 1980 insåg vad den fascistiska militärjuntan i Turkiet hade för avsikt. Men vi är från vpk:s sida glada att man nu har insett detta, att utskottets skrivningar är positiva och att utskottet – och förhoppningsvis då också den svenska regeringen – är berett att vidta mer kraftfulla åtgärder mot militärledningen i Turkiet och dess förtryck av alla demokratiska fri- och rättigheter. Jag har därför, fru talman, inget särskilt yrkande, utan avvaktar under det kommande året resultatet av dessa skrivningar och de åtgärder den svenska

regeringen och de övriga partierna i riksdagen kommer att vidta när det gäller att bekämpa den turkiska militärledningens förtryck.

Det finns dock en punkt som jag skulle vilja ha ett klarläggande på; det gäller ekonomin och de statskrediter som vi har diskuterat tidigare i samband med biståndsdebatter och annat. Det är på det sättet att det av posten Katastrofbistånd, i det svenska biståndsprogrammet, har beviljats statskrediter till den fascistiska militärjuntan i Turkiet. Vi har mycket kritiskt påpekat detta sedan ett par år tillbaka. Vi har inte fått något svar på det.

Nu sade utrikesminister Ullsten, vid den förut nämnda interpellationsdebatten, att han kunde tänka sig att se över detta, och motsvarande uttalanden återkommer också i slutet av utskottsbetänkandet. Jag skulle gärna vilja höra litet mera om vad utskottet menar med det. Menar man att Sverige inte skall bevilja dessa statskrediter, som ännu inte har tagits i bruk, eller skall de få stå kvar och kunna användas av militärregimen i Turkiet litet längre fram? Det vore ganska intressant att få detta klarlagt, och jag hoppas att vi skall få det – kanske nu, kanske senare. I vilket fall som helst kommer vi fortsättningsvis att bevaka den frågan.

Jag har, som jag sade tidigare, inget särskilt yrkande.

Anf. 75 PER-OLOF STRINDBERG (m):

Fru talman! Det finns ingen anledning för mig att gå in i någon debatt med Oswald Söderqvist om den aktuella situationen i Turkiet. Alla som är intresserade av att stödja demokratiska rörelser och ett demokratiskt samhällssystem beklagar naturligtvis att man i Turkiet – en av de stater som tillhörde de alltför få demokratierna – har frångått de demokratiska principerna genom att bl. a. behandla oliktankande på ett sätt som vi anser vara helt oacceptabelt ur demokratiska synpunkter. På samma sätt beklagar vi naturligtvis, för att ta ett aktuellt exempel, att s. k. progressiva fackföreningskrafter i närområdet nu stoppas, också här av militära insatser – jag tänker på den alltför oroande och skrämmande situation som vi nu upplever i Polen.

Fru talman! Vad diskussionen närmast gäller i fråga om Turkiet är i vilket forum vi från svensk sida skall agera för att försöka återställa demokratin i Turkiet. Frågan gäller om detta skall ske inom ramen för Europarådet eller om det skall ske inom ramen för Förenta nationerna. Vi har från utrikesutskottets sida hävdats att detta rimligen bör ske inom ramen för Europarådet.

Turkiet har självt en gång ansökt om medlemskap i Europarådet. En av Europarådets viktigaste uppgifter är att slå vakt om just demokratin, och vi menar att det alltså är inom ramen för Europarådet som man från svenskt håll borde försöka återställa demokratin i Turkiet.

Jag delar Oswald Söderqvists uppfattning att detta är en process som tyvärr har tagit alltför lång tid. Men vi hoppas att vi genom politiska och ekonomiska åtgärder, framför allt från ministerkommitténs sida, skall kunna återställa det demokratiska systemet i Turkiet.

När det gäller krediterna säger utskottet klart att det inte är givet att dessa

skall kunna utnyttjas.

Jag ber, fru talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

Anf. 76 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Jag tänker inte heller vid detta tillfälle ta upp någon debatt med Per-Olof Strindberg om förhållandena i Turkiet eller på något annat ställe. Jag konstaterar bara att det för borgerlighetens företrädare, med moderata samlingspartiet i spetsen, har tagit mycket, mycket lång tid innan de har kommit fram till det ställningstagande som vi nu ser. Det kan vara anmärkningsvärt ur många synpunkter.

För att återvända till ekonomin har jag inte fått något klart svar på min fråga, och jag förmodar att jag inte kommer att få något sådant heller. Jag konstaterar bara att det är anmärkningsvärt att dessa statskrediter från Sverige fortfarande, mer än ett år efter militärkuppen, står till förfogande för Turkiet, om den turkiska regimen så önskar. Det som utrikesministern framförde i interpellationsdebatten för ett år sedan och som återges i betänkandet hindrar inte på något sätt att dessa miljoner betalas ut.

Jag har inte fått något klart besked på frågan om det finns något substantiellt innehåll i det som utrikesministern i interpellationsdebatten sade om ekonomiska påtryckningar mot Turkiet eller om det i det här fallet liksom i så många andra fall bara är vackra ord.

Turkiet

Anf. 77 PER-OLOF STRINDBERG (m) replik:

Fru talman! Det står klart utsagt att utskottet inte betraktar det som absolut givet att krediterna skall kunna utnyttjas, utan de skall kunna användas som påtryckning mot Turkiet.

Jag skall definitivt inte ta upp någon debatt med Oswald Söderqvist om vilket av partierna, moderata samlingspartiet eller vänsterpartiet kommunisterna, som är mest demokratiskt.

Anf. 78 OSWALD SÖDERQVIST (vpk) replik:

Fru talman! Det är nog tur för Per-Olof Strindberg att han inte tar upp den debatten.

Jag konstaterar på nytt att vi inte har fått något besked om krediterna. Alla demokratiska partier i riksdagen har anledning att noga bevaka att inte denna statskredit på flera miljoner tas från de svenska biståndspengarna under rubriken katastrofbistånd och slussas över till den militära regimen i Turkiet.

Anf. 79 ANITA GRADIN (s):

Fru talman! Utrikesutskottet säger i sitt betänkande att ett självklart forum för behandling av läget i Turkiet är Europarådet. Där har Turkiet själv valt att vara medlem och har därmed också undertecknat konventionen om de mänskliga rättigheterna och sagt sig vilja uppfylla kravet att vara en demokrati. Låt mig därför ta tillfället i akt att informera kammaren om att den svenska Europarådsdelegationen har ägnat mycket tid och intresse åt

Turkiet och med skärpa verkat för att militärregimen skall återupprätta demokratin och respektera mänskliga rättigheter.

I många Europarådsländer har man tyvärr inte klart för sig den verkliga naturen hos militärstyret i Turkiet. Ändå vet vi genom rapporter från delegationer från Fria fackföreningsinternationalen, från svenska fackförbund och nu senast från en delegation av det socialdemokratiska partiet att den turkiska juntan har stora likheter med sina latinamerikanska kolleger. Trots att militären ursäktade sitt maktövertagande med att den ville återinföra lag och ordning och återställa säkerheten har Turkiet blivit ett inferno för många av sina invånare. Det är med andra ord tid att krossa myten om den vänliga juntan i Ankara. Den är samma andas barn som juntan i Chile och i Argentina. Den demonstrerar dagligen sin maktgalenskap genom hot och övergrepp.

Enligt en rapport som de turkiska myndigheterna själva nyligen presenterade skulle det finnas 30 000 politiska fångar i Turkiet. Det är ungefär 3 000 fler än när man i maj månad rapporterade om den här situationen. I realiteten handlar det om kanske bortåt 100 000 människor som har fängslats sedan den 12 september i fjol därför att de har politiska åsikter som inte passar eller ett fackligt engagemang.

Amnesty International har klart visat att samtliga politiska fångar utsätts för systematisk tortyr. Och tortyren är regel och inte undantag, trots att juntan säger sig bekämpa tortyren och försöka komma till rätta med den. Men det är helt klart att den inte skulle kunna förekomma i den här omfattningen annat än med regeringens goda minne.

Det står klart att det sker mycket grava kränkningar av de mänskliga rättigheterna i Turkiet varje dag. Vi vet också att demokratin har satts ur spel. Det finns inte fackliga rättigheter i egentlig mening, och den konsultativa församling som nu har utsetts för att förbereda en författning består enbart av människor som handplockats av juntan själv.

Ett mycket allvarligt problem är att rättssamhället har lösts upp. Domstolarna agerar på militärens order, och det nationella säkerhetsrådet stiftar lagar utan att ens tillfråga författningsförsamlingen.

Speciellt utsatta är fackliga ledare. Just nu hotas 52 av dem med dödsstraff. Försvarsadvokaterna har också svåra arbetsförhållanden. 36 av dem har anhållits och fängslats, och det förekommer att militären hotar försvarsadvokater och antyder att de också skulle vara lierade med "terrorister". Och när rättegångarna försiggår inom militärgarnisoner måste man finna sig i det militära reglementet.

Fru talman! Många har tolkat den relativa tystnaden i Turkiet som ett stöd för regimen. Det är fel. Tystnaden beror på att den enskilde har berövats sina politiska och fackliga organisationer.

Därför är det viktigt att vi också här i Sveriges riksdag följer utvecklingen i Turkiet och fortsätter att ställa krav på respekt för demokrati och mänskliga rättigheter. Kanske bör vi liksom Norge och EG diskutera ekonomiska sanktioner, som också antyds i utrikesutskottets betänkande.

Slutligen tror jag också att det är dags att vi från svensk sida starkt ifrågasätter Turkiets medlemskap i Europarådet.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

Anf. 80 ALLAN HERNELIUS (m):

Fru talman! Bara ett par ord om krediterna till Turkiet. De började ges redan under föregående regim, innan militärerna kom till makten.

De två exportkrediterna på vardera 25 milj. kr. som nu gäller och som är bundna till leveranser från Sverige kräver i sin tur ett avtal mellan Sverige och Turkiet. Något sådant avtal har inte ingåtts.

Biståndskrediterna på 20 milj. kr. kräver också en överenskommelse om biståndsprojekt eller ändamål. Något sådant avtal har ej heller ingåtts. Pengarna ligger alltså kvar i Sveriges riksbank, mitt över gatan.

Östra Timor

Anf. 81 OSWALD SÖDERQVIST (vpk):

Fru talman! Det är ju gott och väl att krediterna beviljades till den föregående regimen, även om jag och mitt parti och säkert också många andra tycker att det finns länder som hade varit betydligt mera värda att satsa svenska statsmedel på och ge krediter till än Turkiet, även före militärkuppen.

Men faktum kvarstår att sedan kuppen genomfördes har man inte på ett bestämt sätt dragit tillbaka dessa krediter. Att det inte har träffats några avtal, att man fortfarande så att säga låter pengarna ligga – om de nu finns i riksbanken eller var de redovisas någonstans – är ointressant.

Man har inte på ett bestämt och entydigt sätt sagt att här har vi nu fått en typ av regim som inte bör få några pengar från de svenska skattebetalarna och absolut inte några pengar över biståndsanslaget. Detta är fortfarande anmärkningsvärt.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölles.

10 § Östra Timor

Föredrogs utrikesutskottets betänkande 1981/82:19 om Östra Timor.

Anf. 82 MATS HELLSTRÖM (s):

Fru talman! Vår grupp har fogat ett särskilt yttrande till det här betänkandet. Förra året gjorde regeringen ett enligt vår mening principiellt hållningslöst kast i sin inställning till rätten till självbestämmande för folket på Östra Timor. Bakgrunden är att Östra Timor är ett av de lyckligtvis få områden som har varit föremål för FN:s avkoloniseringssträvanden där avkoloniseringsfrågan håller på att lösas genom folkmord. Indonesiens massakrer på befolkningen på Östra Timor har diskuterats många gånger här i riksdagen och är väl kända för kammaren. Det finns alltså ingen anledning

att nu gå närmare in på den historieskrivningen.

Den svenska regeringen höll alltså t. o. m. år 1979 i FN aktivt på Östra Timors folks rätt till självbestämmande och stödde de resolutioner som krävde denna rätt. År 1980 kastade man om och avstod från att rösta i voteringen i Förenta nationerna, vilket väckte stor uppmärksamhet, eftersom Sverige brukar hävda förtryckta folks rätt till självbestämmande. Det är inte egendomligt att andra länder lade stor vikt vid den svenska regeringens ändrade hållning.

De skäl som angavs av regeringen är enligt vår mening inte hållbara. Som ett första motiv angav man att den humanitära sidan av problemet i 1980 års resolution hade tunnats ut till den grad att det från svenska utgångspunkter måste vara en konsekvent linje att avstå från att rösta. Men de humanitära krav som fanns i resolutionen var i själva verket flera och mer preciserade än i de tidigare resolutioner som den svenska regeringen hade stött. Och den akuta svältituationen på Östra Timor var också en given bakgrund till att de humanitära kraven faktiskt kom att skärpas i denna resolution.

För att i sammanhanget gå till årets utskottsbetänkande vill jag understryka vad som där sägs om att utskottet vill "framhålla vikten av att Röda Korset och andra internationella biståndsorganisationer är beredda att ånyo bistå befolkningen i området om försörjningsläget snabbt skulle försämrats". Det har nämligen i år väckts farhågor i FN för att det återigen kan bli en svältkatastrof under vintern.

Det andra motiv som den svenska regeringen angav för att ändra sin röstning var att till skillnad från tidigare de politiska aspekterna dominerade, som man uttryckte det, i resolutionen. Men vad skedde? Jo, i de resolutioner i FN där man uttryckte rätten till självbestämmande var det identiskt samma formuleringar som tidigare. Det fanns ingen skillnad där. Jo, det fanns en, och det var en viktig skillnad: För första gången tog Portugals regering – den gamla kolonialmakten – i någon mening sitt ansvar för att bidra till avkoloniseringsprocessen genom att aktivt vilja gå in och söka en lösning som skulle kunna bidra till att Östra Timor till slut fick sin rätt. Dessa strävanden av Portugal uttryckte man sig självfallet uppskattande om i resolutionen, men det var den enda politiska skillnaden i den.

Innebär den svenska regeringens inställning att de politiska aspekterna dominerade för mycket? Man ställer upp för rätten till självbestämmande, men när sedan för första gången något praktiskt skall göras av den gamla kolonialmakten för att förverkliga den, då törs man inte längre vara med. Det finns inget annat sätt, såvitt vi förstår, att tolka regeringens inkonsekventa handlande, och därför finns det, som vi säger i vårt särskilda yttrande, inga bärande principiella skäl som kan motivera den ändrade röstningen. Den var – och det står vi fast vid – ett beklagligt avsteg från det sätt, på vilket Sverige brukar hävda folkens rätt till självbestämmande.

Anf. 83 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! I den av Noam Chomsky & Edward S. Herman nyligen på svenska utgivna boken "De mänskliga rättigheternas politiska ekonomi"

med undertiteln "Washingtonsambandet och fascismen i tredje världen" har man indelat olika blodbad som förekommit i världen i s. k. konstruktiva blodbad och godartade blodbad. De godartade blodbaderna anses vara de som är utförda av till USA vänligt sinnad makt och som gynnar affärsmetoder och strategiska intressen.

Bakgrunden till det betänkande som i dag behandlas är ett konstruktivt eller godartat blodbad. Blodbadet på Östra Timor tål väl att jämföras med dem som har skett i Kampuchea. Även om de av ideologiska skäl inte har redovisats så väl i svenska massmedia, är de enligt internationella bedömningar jämbördiga.

I dagens betänkande kräver vi att riksdagen skall besluta att tala om för regeringen att vi tycker illa om att den bytte fot i omröstningen i FN om ockupationen av Östra Timor. Mats Hellström har på ett utmärkt sätt redogjort för hela bakgrunden till vår motion. Vi tror att riksdagen genom att ge denna vår inställning till känna för regeringen kan förmå regeringen att åter inta den ståndpunkt som traditionellt är Sveriges, nämligen att försvara de små folkens rätt till nationellt självbestämmande.

Vi från vpk har anfört att regeringens ändrade ställningstagande vid omröstningen i FN berodde på att man ville förbättra relationerna med Indonesien, som bl. a. är en stor vapenkund till den svenska krigsindustrin. Den här förändringen skedde ungefär samtidigt som man gick in i en internationell biståndsorganisation för Indonesien, IGGI.

Det vore, fru talman, att spela teater om jag stod här i talarstolen och sade att jag var speciellt förvånad över att den svenska regeringen bytte fot. Det är jag inte. Däremot är det mycket stötande och anmärkningsvärt samt egentligen ganska förunderligt att man vågade byta fot på detta sätt i en så känslig fråga som folkrätten. Det är skamligt, principlöst och avskyvärt.

Utskottet, som haft att behandla vår motion i vilken vi kräver detta uttalande, säger inte speciellt mycket. Man relaterar vad som har hänt i Östra Timor och försöker på alla sätt förklara att Sverige inte har bytt fot. Trots att regeringen röstade på ett annat sätt än tidigare, så tycker den fortfarande samma sak. Det är en beklämmande skrivning.

Jag hade tänkt citera något av vad Mats Hellström sade i en interpellation den 16 januari i år. Nu behöver jag inte göra det, eftersom han själv upprepade stora delar av vad han då sade, och han angav alldeles utmärkta argument för att stödja vår motion. Jag kan därför inte begripa varför ni socialdemokrater inte avger en reservation i vilken ni stöder vår motion. Jag tycker att ert särskilda yttrande, mot bakgrund av vad ni faktiskt säger om folkrätten i Östra Timor, innebär samma principlösa och dubbeltungade tal som regeringen håller sig med. Regeringen säger att den självklart stöder folkrätten och ett självbestämmande på Östra Timor men att den inte kan rösta för det. Socialdemokraterna säger att det som står i kommunisternas motion naturligtvis är riktigt men att man inte kan biträda den. Nu har ni hamnat i precis samma fälla som den borgerliga regeringen. Hur skall ni i den situationen med någon styrka kunna kritisera regeringen för vad den har gjort i FN? Jag tycker att socialdemokraternas agerande verkligen är

underligt, och det finns bara ett ord för det, nämligen hyckleri.

Fru talman! Jag hemställer om bifall till vpk-motionen, yrkande 3.

Anf. 84 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Jag beklagar, fru talman, den sterila och motsägelsefulla utrikespolitik som vänsterpartiet kommunisterna företräder när man i stället för att med kraft vända sig mot regeringen angriper en av de politiska rörelser som faktiskt har försökt att göra någonting konstruktivt i opinionsbildningen, både här och i andra fora, för Östra Timor och Fretilin. Och det är ett rent hyckleri från vpk-sidan att göra ett nummer av att socialdemokraterna inte ansluter sig till vpk-motionen, eftersom den ju utgår från en syn på erkännandefrågor som vpk har helt för sig själv. Den finns uttryckt i motiveringen till motionen, men den stämmer inte med den syn som tillämpas av Sverige och alla andra nationer i världen, såvitt jag känner till, nämligen den som utgår från normala grunder och principer för att folkrättsligt erkänna eller inte erkänna ett land som självständig republik.

Det är mot den bakgrunden, nu liksom i de tidigare debatterna, som vpk skiljer ut sig från alla andra. – Så anklagelsen för hyckleri, fru talman, slår nog grovt tillbaka på vpk och dess, att döma av det föregående anförandet, tyvärr tämligen hållningslösa politik.

Anf. 85 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Fru talman! Nu har vi inte något yrkande om erkännande av Östra Timor. Läs motionen! Däremot har vi ett yrkande om att "riksdagen som sin mening beslutar ge regeringen till känna vad som i motionen anförs beträffande omröstning i FN". Det är ju det ni skall ta ställning till.

Ni formulerar er så väl i ert särskilda yttrande, men jag tycker att ni hade kunnat kosta på er en reservation, om det nu är så att ni stöder frågan. Det är fråga om hyckleri och ingenting annat. Hur skall ni nu kunna klara er ur den här situationen?

Jag är mycket förvånad. Efter Mats Hellströms interpellationsdebatt den 16 januari trodde jag att vi hade ett fullt och fast stöd av honom och att vi båda intog samma ståndpunkt i den här frågan, men dagens behandling visar att socialdemokraterna viker sig.

Anf. 86 MATS HELLSTRÖM (s) replik:

Fru talman! Om principerna i yrkanden nu är så viktiga, kunde jag väl fråga varför vpk då har frångått det yrkande man där hade förra året. Men det skulle vara att använda sig av samma dåliga advokatyrt och diskutera på samma tämligen låga nivå i den här debatten som vpk.

Vpk har ett nytt yrkande i år. Varför har ni inte samma yrkande om rent erkännande som ni hade förra året? Ni har det däremot i bakgrunden i er motivering, och detta är det naturliga skälet till att vi inte har gjort er motion till föremål för en reservation. Det faktum att ni själva har gått ifrån det yrkande ni lade fram förra året innebar, trodde jag, när jag läste utskottsbetänkandet, att ni hade kommit till någon insikt om att ni hade en

mycket steril och från alla andra politiska rörelser skiljaktig uppfattning om erkännandefrågor och om vilka grunder som gäller för erkännande av stater. Jag hade uppenbarligen fel. Men det kanske går att förklara varför vpk har ett annat yrkande i år än förra året. Om det var just den principen som var så viktig, kan ju inga andra överväganden, såsom om man kunde få igenom den i riksdagen, ha varit bestämmande.

Anf. 87 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk) replik:

Fru talman! Det var ett mycket dåligt försvar för att ni inte stöder vår motion.

Jag måste återigen fråga: Vad är det för fel på ett yrkande som stämmer med en av socialdemokraternas uttalad politik? Det är den frågan man måste ställa, för det är ytterst den det handlar om.

Ni medger ju att det vi säger är riktigt, men varför avger ni inte en reservation? Kan ni ge någon motivering för detta, så är jag nöjd.

Förste vice talmannen anmälde att Mats Hellström anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 88 STURE KORPÅS (c):

Fru talman! Det kan i dubbel mening kännas avlägset att i dag behandla Östra Timor i Sveriges riksdag. Mörkret har åter just sänkt sig över det polska folket. Ön Timor ligger på andra sidan jordklotet. Polen är ett av våra närmaste grannländer. Polen och Sverige har i mycket en gemensam historia. Under den senaste generationen har det av kommunistisk diktatur drabbade och omgivna polska folket sett Sverige som sitt fönster mot friheten.

Mätte det som nu sker i Polen inte vara frihetens undergång! Mätte det i stället förebåda folkets och det nationella självbestämmandets seger över maktintressen, som till sist inte har annan legitimation än vapnen!

Jag hade ett behov av att säga detta, fru talman, innan jag går över till att kommentera utrikesutskottets betänkande om Östra Timor. Kritiker av svensk utrikesdebatt menar annars gärna att känsligheten hos vårt nationella samvete ökar med avståndet till en orättfärdighet. Vad som händer folken i vår närhet måste emellertid alltid vara vårt förstahandsintresse. Samtidigt måste det vara klart att varje undertryckande av mänsklig frihet och värdighet, varhelst det sker på jorden, i längden kan vara ett hot mot oss själva.

Det finns inte någon motsättning i realiteten mellan partierna i fördomandet av Indonesiens ockupation av Östra Timor. Utskottet uttalar också, att Östra Timors folk måste ges möjlighet att under FN:s överinseende bestämma sin egen framtid. Därutöver bör Sverige inte uttrycka synpunkter på Östra Timors politiska framtid. Den skall dess folk självt bestämma. Däremot har Sverige återkommande engagerat sig för att häva den nöd som i krisens spår drabbat Östra Timors folk. Därvid har det också rätt enighet här i landet.

Det som nu har väckt en sen debatt är, som vi har hört, Sveriges från 1980

ändrade röstning i FN:s generalförsamling. Dessförinnan röstade vi för resolutioner med uttalanden om Östra Timors framtid. Utöver uttalanden om landets rätt till självbestämmande hade resolutionsförslagen då främst ett humanitärt innehåll. Från 1980 fick resolutionerna en mera politisk karaktär. Detta ledde till att vi avstod vid omröstningarna. Det har satts i fråga här om detta var ett tillräckligt motiv, och jag vill inte med det jag anfört ha sagt att vår ändrade röstning inte påverkades av att viktiga länder i Timors närhet, som Australien och Nya Zeeland, under tiden hade erkänt Indonesiens överhöghet.

Jag har förståelse för att man kan ha olika uppfattning om det motiverade i att vi ändrade röstning. Jag vill därför inte sätta i fråga synpunkterna i socialdemokraternas särskilda yttrande eller i Mats Hellströms anförande nyss. Som ett inlägg i den diskussion som förekom mellan Mats Hellström och Hans Petersson i Hallstahammar vill jag säga att utrikesutskottets betänkande är enhälligt och att socialdemokraterna i utskottet självfallet bidrog mycket till att utskottets skrivning blev så stark som jag menar att den är. Sverige har i röstförklaringar både i fjol och i år understrukit att vårt ändrade votum inte innebär någon förändring i vår uppfattning om Indonesiens invasion och om dess vägran att låta Östra Timors folk bestämma sin egen framtid. Utskottet har också konstaterat att Sveriges ändrade röstning i FN inte betyder att vi godkänner Indonesiens annektering av Östra Timor.

Därmed, fru talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 89 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Sture Korpås är som vanligt värtalig, när han redovisar för och försöker förklara utrikesutskottets ställningstagande. Men om man säger att man hävdar principen att ett land självt skall bestämma sin framtid, men viker sig i FN bl. a. därför att andra länder som ligger i närheten har ändrat sin omröstning, då håller man ju inte på den svenska principen, som borde vara den raka och enkla. Jag har mycket svårt att förstå vad man skulle förlora på att vidhålla att Östra Timor har rätt till självbestämmande, alldeles oavsett vilken politisk inriktning som en framtida regim på den ön kommer att ha. Jag har mycket svårt att förstå varför man behövde ändra sig vid voteringen i FN. Jag tycker inte heller att vi har fått någon godtagbar förklaring till det.

Jag måste berömma Mats Hellström för den argumentation han förde i samband med sin interpellation i januari. Han utvecklade där varför Sverige vid omröstningen i FN borde ha vidhållit sitt tidigare ställningstagande.

Den indonesiske makthavaren Malik har sagt att Indonesien med vapenmakt kommer att motarbeta alla självständighetsförsök från Östra Timors sida och att FN, som tidigare krävt att Indonesien skall lämna Östra Timor, inte har med saken att göra. Grannländerna accepterar det, och den svenska regeringen accepterar det uppenbarligen också.

Anf. 90 MATS HELLSTRÖM (s):

Fru talman! Jag har faktiskt inte begärt ordet, men när jag nu ändå fått det kan jag ju ta det. När fru talmannen i oträngt mål ger mig möjlighet att tala kan jag säga några ord till Sture Korpås. Han upprepade regeringens förklaring från 1980 till att man inte ville fortsätta följa den linje man valt tidigare år. Han upprepade den utan att på något sätt motivera den.

Vi har både i utskottet och i det särskilda yttrande socialdemokraterna gjort visat på att detta regeringens ställningstagande var felaktigt. 1980 års resolutionstext var inte mindre humanitär, och den enda punkt på vilken den var i någon mening mer politisk var uttalandet till förmån för Portugals initiativ i FN. Mot den bakgrunden var det en inkonsekvent handling av regeringen att avstå vid omröstningen i FN 1980.

Eftersom Sture Korpås inte gick in på den frågan utan bara refererade uttalandet, måste jag uppfatta det så, att även han fann regeringens handlande då inkonsekvent.

Anf. 91 STURE KORPÅS (c):

Fru talman! Det var utskottets enhälliga motivering jag upprepade och inte regeringens.

Jag har sagt att man kan ha olika uppfattningar i frågan, om vi borde ha stått kvar vid att stödja resolutionstexten i stället för att avstå från att ta ställning. Ofta är det i FN-sammanhang så, att det står och väger – det är inte självklart vilket man skall göra. Ofta väljer man då att avstå men i stället avge en stark röstförklaring. Det är den modellen Sverige har använt i detta fall.

Ett tungt uttalande från utrikesutskottet är att Sveriges ändrade röstning inte betyder någon ändring i vår grundläggande inställning till vad som har hänt. Den betyder inte att vi godkänner Indonesiens annektering av Östra Timor – sedan må andra länder ha vilken inställning som helst till det.

Anf. 92 HANS PETERSSON i Hallstahammar (vpk):

Fru talman! Att mena ja och säga nej är tydligen en bärande princip, som man lyckas krångla sig fram med när det gäller besvärliga frågor, Sture Korpås.

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 18 för motion 1980/81:913 av Lars Werner m. fl. i motsvarande del.

11 § Föredrogs

Socialutskottets betänkande

1981/82:21 om sekretess rörande klinisk prövning av läkemedel

Utskottets hemställan bifölls.

Onsdagen den
16 december 1981

Föredrogs trafikutskottets betänkande 1981/82:7 om bidrag till vissa transporter på malmbanan (prop. 1981/82:32).

*Bidrag till vissa
transporter på
malmbanan*

Anf. 93 BERTIL ZACHRISSON (s):

Fru talman! Under flera år har vi i denna kammare varit mycket väl medvetna om de svårigheter som LKAB och SJ har haft att effektivisera malmtransporterna mellan malmfälten och hamnarna. De ekonomiska bedömningarna av de verkliga kostnaderna har varierat stort, och knappt har avtal slutits förrän det har uppstått svårigheter att uppfylla avtalskraven. Alla parter har upplevt detta förhållande som djupt otillfredsställande.

Bortsett från den irritation som har skapats mellan de anställda på resp. håll, så har de ständiga tvisterna lett till ineffektivitet och passivitet när det gäller att få till stånd förändrade villkor.

Det är därför glädjande att de båda företagen och de anställda på resp. håll nu har insett att man måste gå in i ett konstruktivt samarbete för att förnya transportsystemet på och kring malmbanan. En hake finns det emellertid fortfarande. Om inte också Norske Statsbaner och deras anställda förs in i samarbetet för att rationalisera malmtransporterna, är risken stor att man hämmar förnyelsearbetet också på den svenska sidan. Därför måste regering och företag, i likhet med vad de anställda redan har gjort, ta direkta kontakter med resp. norska parter för att få dem att medverka i förändringarna. Jag är medveten om svårigheterna i Narvik. Men de går att bemästra, om alla bjuder till. Alternativen är andra transportvägar eller nedläggning, och de är mycket mera motbjudande än en rejäl förnyelse i Narvik. Och jag vill, fru talman, understryka att jag anser att regeringen på denna punkt har ett utomordentligt ansvar för att se till att förhandlingar med norrmännen kommer i gång. De har dröjt länge nog.

Jag har i all korthet velat ge den här bakgrunden till den reservation som vi från socialdemokratiskt håll har avgivit i betänkandet om bidrag till vissa transporter på malmbanan.

Regeringen föreslog i proposition 32 ett anslag på 600 milj. kr. för att SJ under åren 1982–1984 skulle kunna lämna LKAB en samhällsekonomiskt motiverad fraktnedsättning för transporter på malmbanan. Från socialdemokratiskt håll konstaterade vi då i en partimotion att någon mer definitiv lösning av frågan om frakterna på malmbanan inte hade redovisats av regeringen. Man skrev bara ut checken, men gick inte in på de svårigheter som verkligen förelåg. Först sedan ett långsiktigt rationaliseringsprogram och en redovisning av tänkbara förändringar i prissättningsprinciperna har lagts fram finns det, enligt vår mening, möjligheter att bedöma behovet av fraktnedsättning för LKAB under de närmaste åren.

Trafikutskottet har, glädjande nog, i enlighet med den socialdemokratiska motionen och en moderat motion med samma innebörd beslutat att föreslå kammaren att nu anvisa endast de 350 miljoner som behövs för 1982. Först sedan ett långsiktigt, samordnat åtgärdsprogram för hela malmbanan har

redovisats, kan riksdagen ta ställning till reduktionerna av fraktkostnaderna för de följande åren.

Den borgerliga majoriteten förutsätter att fraktnedsättningen för åren 1983–1984 skall hålla sig inom ramen 250 miljoner. Vi vill hålla frågan om anslaget till 1983 och 1984 öppen. Den kan, enligt vår mening, bedömas först när det långsiktiga åtgärdsprogrammet är klart. Målet bör i stället vara att parterna ges förutsättningar att göra sådana prisöverenskommelser att de klarar transportekonomin utan subventioner. Också i denna fråga, fru talman, har regeringen ett utomordentligt ansvar.

Jag yrkar bifall till den socialdemokratiska reservationen.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 94 ERIC REJDNELL (fp):

Herr talman! Till trafikutskottets betänkande nr 7 har fogats en i särklass kort reservation, som socialdemokraterna svarar för. Man har från reservanternas sida inte velat fastslå riktlinjerna för det ekonomiska stöd som staten är beredd att gå in med under en övergångsperiod tills ett åtgärdsprogram för att minska kostnaderna för malmtransporterna har tagits fram.

Att LKAB:s fraktkostnader måste minskas är alla överens om. Tillvägagångssättet är föremål för en översyn, eller, som det heter, en förutsättningslös analys av transportsituationen på malmbanan. Frågan påverkas inte bara av LKAB och SJ utan även av Norske Statsbaner, NSB, som Bertil Zachrisson nyss så riktigt sade. Därför är det viktigt att de nämnda tre enheterna snarast gemensamt kan presentera det åtgärdsprogram som jag nyss nämnde, för att minska kostnaderna för malmtransporterna. Detta är en förutsättning, om inte LKAB:s konkurrensförmåga skall slås ut i den hårdnande internationella konkurrensen. Utskottet förutsatte redan i sitt betänkande 1979/80:10 att regeringen med största uppmärksamhet skulle följa utvecklingen och framlägga förslag till långsiktiga lösningar.

Det är ett enigt utskott som ställer sig bakom propositionens skrivning för de principer man bör arbeta efter. Utskottet finner det otillfredsställande att LKAB:s kostnader för järnvägstransporter av malm tar hela 30 % av LKAB:s malmintäkter. Rationaliseringsarbetet måste därför bedrivas med kraft och ha en målmedveten långsiktig inriktning. Det är också viktigt att regeringen mycket snabbt kommer fram med det utredningsförslag som vi väntar på.

Departementschefen och utskottet är också överens om att åtgärder som kan påverka SJ:s förutsättningar som affärsverk inte bör komma i fråga. Redan tidigare har utskottet uttalat principen att varken regeringen eller riksdagen bör ingripa i SJ:s prisöverenskommelser. SJ:s ställning som affärsverk skulle i så fall kunna påverkas, och dess förmåga att konkurrera på lika villkor skulle kunna äventyras.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Bidrag till vissa
transporter på
malmbanan*

Onsdagen den
16 december 1981

*Bidrag till vissa
transporter på
malmbanan*

Det är som sagt ett enigt utskott som står bakom propositionens principer i vad gäller den långsiktiga inriktningen för LKAB:s malmtransporter. Endast i ett avseende har utskottet inte kunnat enas. Det gäller det statliga bidragets storlek. Om 1982 års anslag på 350 milj. kr. råder det enighet. Men om propositionens inriktning för år 1983 och 1984 har enighet inte kunna uppnås. I propositionen föreslås 150 milj. kr. för 1983 och ytterligare 100 milj. kr. för 1984, dvs. sammanlagt 600 milj. kr. Utskottsmajoriteten förutsätter, att om behov av fraktnedsättning visar sig föreligga för tiden efter år 1982, detta inte kommer att medföra att de i propositionen angivna beloppen kommer att överskridas. Detta bör enligt utskottet ges regeringen till känna.

Socialdemokraterna har inte velat vara med om den målsättning som förespråkas såväl i propositionen som av utskottsmajoriteten. De har valt att tyst gå förbi kommande års målinriktning. Detta är beklagligt – men dock ett faktum.

Den enda förklaring man kan finna till ett dylikt ställningstagande är att socialdemokraterna vill vara obundna för att – i vanlig ordning, höll jag på att säga – anklaga regeringen för att det inte sker någonting. Men utskottsmajoriteten har med sin skrivning klargjort vilken inriktning som bör gälla. Samtidigt förutsätter utskottet att regeringen ser till att utredningsmaterialet snarast kommer fram.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottsmajoritetens hemställan och avslag på reservationen.

Anf. 95 BERTIL ZACHRISSON (s) replik:

Herr talman! Herr Rejdnell är överens med mig på en punkt, och det är om det nödvändiga i att det snabbt kommer förslag till åtgärder på detta område. Människor från de olika företagen arbetar ju med att försöka komma fram till sådana förslag. Jag har emellertid i dag fått klart för mig att man av olika anledningar håller på att skjuta upp detta arbete. Därmed kommer resultatet av arbetet så långt fram i tiden att det nu är mycket osäkert om man får fram ett faktaunderlag, så att man kan ta ställning till kostnadsutvecklingen nästa år från de utgångspunkter som utskottet har tänkt sig.

Det gör det så mycket mera konstigt att försöka föreslå ramar för de kommande åren, eftersom man då gör det i blindo. När vi har fått enighet i utskottet om att vi skall stanna vid 1981 års anslag och inte gå längre, är det, herr Rejdnell, just därför att vi inte har någon målsättning. Herr Rejdnell försöker låtsas att de en och en halv sidorna i propositionen innebär någon målsättning, men det gör de ju inte. Det är därför som både moderaterna och vi socialdemokrater i motioner anser att man måste stanna vid detta år för att få fram ett ordentligt underlag. När detta underlag föreligger, då skall vi ha möjlighet att ta ställning. Att i dag binda sig för en summa som bara är tilltydligt gagnar varken LKAB eller SJ.

Därför tror jag riksdagen gör klokt i att i detta hänseende följa den socialdemokratiska reservationen.

Anf. 96 ERIC REJDNELL (fp) replik:

Herr talman! Bertil Zachrisson säger att man kan befara att denna överenskommelse kommer att skjutas på framtiden. Då är det ju så mycket viktigare att vi från utskottets sida trycker på att vi förväntar oss en lösning på det här området snarast.

Här sitter tre parter, och eftersom en av parterna är norsk är det kanske ganska svårt för den svenska regeringen att helt styra tidsplanen. Den press som den svenska regeringen får genom de uttalanden vi här gör borde kunna vara till hjälp för oss att ändå få fram ett underlag ganska snart.

Som Bertil Zachrisson säger, vill moderaterna stanna för 350 milj. kr. Så står det mycket riktigt i motionsyrkandet. Men vi har dock en utskottsskrivning, där vi säger att därest det skulle behövas mera pengar skall dessa tilldelas inom ramen av de 600 milj. kr. som propositionen förespråkar. I och med detta har vi angivit en klar målsättning för hur man skall kunna handlägga ärendet fortsättningsvis. Man måste komma in i bilden i den takt som behövs, så att man inte ständigt behöver lägga till så mycket pengar framöver. Det finns i socialdemokraternas skrivning ingen planering som säger att det kommer att bli 150, 100 eller kanske 500 milj. kr. till. Vi har dock den målsättningen att 600 milj. kr. är gränsen.

Anf. 97 BERTIL ZACHRISSON (s) replik:

Herr talman! Det är riktigt att problemet med de norska statsbanorna är ett mycket besvärligt problem. Men det är anmärkningsvärt att regeringen på den punkten har varit så passiv – det gäller inte bara den nuvarande regeringen utan även den föregående. Nu lär det bli någon övning framöver, enligt vad som ryktas, och det är bra att den kommer till stånd. Men det är anmärkningsvärt senfärdigt av regeringen att man inte har gått in och tagit upp förhandlingar med norrmännen om detta på ett mycket tidigare stadium.

Sedan är det så, herr Rejdnell, att det ni här säger om 150 milj. kr. resp. 100 milj. kr. för de närmaste åren bara är hugget rakt i luften. Det finns ingen målsättning för det. Ni har ingen aning om, om det blir detta belopp eller något annat. Det kan ni helt enkelt inte avgöra. Regeringen har ingen grund och ni har ännu mindre någon grund för att påstå att det är de här pengarna som behövs under åren framöver. Det är ju det utredningsarbetet skall visa oss.

Därför menar vi att den öppenhet som finns i den socialdemokratiska reservationen är det enda realistiska. Det andra är ett spel för galleriet.

Anf. 98 ERIC REJDNELL (fp) replik:

Herr talman! Om det finns någon grund eller inte kan kanske andra bedöma. Men om man lämnar öppet helt och hållet, utan att ha någon uppfattning om var gränsen bör gå, tycker jag att grunden är ganska flytande. Om man däremot säger att detta skall kunna klaras inom ramen för de 600 miljonerna och att vi skall ha utredningen klar inom denna tid, blir det en press på både regeringen och andra parter att verkligen försöka uppnå detta

*Bidrag till vissa
transporter på
malmbanan*

mål. Då har man en målsättning – i det andra fallet säger man bara: Vi får vänta och se.

Anf. 99 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Få järnvägsbanor i vårt land har en så stor betydelse för en regions näringsliv och sysselsättning som malmbanan i Norrbotten. Det är nära 100 år sedan beslutet kom om att bygga denna bana, som är och har varit en viktig förutsättning för gruv- och stålverksamheten i länet. Under senare år har frakttaxorna diskuterats vid åtskilliga tillfällen i denna kammare. Dessa taxor har för SJ varit en viktig inkomstkälla under lång tid och därmed hjälpt till att bygga ut järnvägsnätet i vårt land.

Under LKAB:s vinstrika år, då företaget pumpade in miljard efter miljard i den svenska statskassan, kunde också företaget bära höga fraktkostnader för järnmalmstransporterna. Som bekant är läget för LKAB annorlunda nu.

Kravet på att få till stånd lägre fraktkostnader efter malmbanan har under de gångna åren mötts med åtskilliga löften från de borgerliga kommunikationsministrarna.

Om man går tillbaka några år i tiden så var t. ex. den dåvarande kommunikationsministern i september 1977 uppe i Kiruna och lovade att vidta åtgärder för att få till stånd lägre frakttaxor. Vad det löftet var värt kunde konstateras knappt en månad senare då LKAB:s ekonomichef i en pressintervju meddelade att vad vi nu erfarit är att kommunikationsministerns besked inte var riktigt förankrat. Det är väl ungefär på det sättet som ärendet har behandlats sedan dess. Det har verkligen inte saknats löften, men av någon anledning har dessa löften inte varit ordentligt politiskt förankrade.

Under en period 1978 föredrog NJA att frakta en viss kvantitet järnmalm med lastbilar just på grund av de höga fraktkostnaderna på malmbanan. Det var alltså betydligt billigare att frakta malmen via landsvägstransporter sträckan Kiruna–Luleå, som är ca 35 mil, i stället för att utnyttja SJ:s transporter.

I den proposition och i det betänkande som vi nu behandlar föreslås en tillfällig lösning tills andra åtgärder kan vidtas, och det är självfallet bra att så sker – kortsiktiga lösningar är bättre än inga alls.

En viktig del i arbetet för att få ned kostnaderna är det åtgärdsprogram som nu håller på att arbetas fram i samarbete mellan LKAB, SJ och NSB. Som det står i utskottsbetänkandet skall det här arbetet redovisas för riksdagen så snart som möjligt. Målsättningen bör vara våren 1982.

Den andra viktiga delen i betänkandet är den skrivning som lyder enligt följande: "Utskottet utgår från att synpunkter av det slag som framförs i motionen" – alltså den socialdemokratiska partimotionen – "bl. a. möjligheterna att ändra prissättningsprinciperna för malmfrakterna, därvid övervägs."

Det bidrag som föreslås för 1982, alltså 350 miljoner, är en nödvändighet för att klara dessa malmfrakter. Men att, som de borgerliga vill, redan nu

*Bidrag till vissa
transporter på
malmbanan*

skriva fast fraktbidrag för de närmast kommande åren därefter är att försöka spä in i framtiden på ett orimligt sätt. Vi måste först få klarhet i vilka effekter ett åtgärdsprogram kan ha på de höga fraktpriserna, innan man kan bestämma eventuella bidrag för kommande år.

Dessutom bör, precis som det står i utskottsbetänkandet, möjligheterna att ändra prissättningsprinciperna övervägas.

Att, som den borgerliga majoriteten i utskottet redan nu vill, försöka låsa fast framtida eventuella behov av fraktnedsättning för LKAB är att undergräva en del av gruvbrytningens framtid i Norrbotten med allt vad det på sikt för med sig för sysselsättningen i detta län.

Det är beklagligt att folkpartiets representant, som nu tydligt anför de borgerliga styrkorna i detta sammanhang, står upp och talar för att låsa fast de kommande eventuella bidragen. Det är knappast förvånande – det är inte så många veckor sedan som folkpartiet på ett liknande sätt anförde de borgerliga styrkorna när det gällde att avskaffa transportstödet för viktiga delar, bl. a. för sågverken och stålindustrin i Norrbottens län.

Anf. 100 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Den proposition som vi behandlar i dag är ett bevis på att malmfraktsproblematiken äntligen tas på allvar. Det är många frågor, interpellationer och motioner som förts fram i detta ärende under senare år. Ett intensivt arbete, inte minst från fackliga organisationer inom LKAB och i Norrbotten, har gjort att frågan om de orimligt höga fraktkostnader som SJ tar ut av LKAB för malmtransporterna nu ser ut att få en lösning.

Det är beklagligt att det inte har gått att få ett helt enligt utskottet kring propositionens förslag om 600 milj. kr. fördelade på tre år. Moderater och socialdemokrater anser att man bör avvakta det utredningsarbete som pågår i samarbete mellan LKAB, NSB och SJ innan man tar ställning till beloppet.

För min del anser jag att det hade varit värdefullt för företaget att få besked i dag om vilka pengar som står till förfogande. Nu vet man bara att man får 350 milj. kr. för 1982.

På grund av moderaternas önskan att profilera sig kan LKAB i dag inte få ett besked. Eftersom jag inte heller kan acceptera socialdemokraternas uppläggning kommer jag att rösta med utskottet.

Anf. 101 ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! Det finns anledning att från moderat håll här i riksdagen förklara att vi av allmänna sparsamhetsskäl gått tillsammans med regeringspartierna i fråga om fraktnedsättningsbeloppens storlek för 1983 och 1984. Det är inte nödvändigt att koppla resultatet av den organisationsutredning beträffande malmbanan som nu pågår till storleken på fraktnedsättningsbeloppen.

Vi finner det mycket viktigt att riksdagen i dag ger till känna att den inte är villig att för åren 1983 och 1984 lämna högre bidrag till LKAB via fraktnedsättning från statens järnvägar än 150 resp. 100 milj. kr.

Hade vi stannat på den socialdemokratiska ståndpunkten – där vi var från början – hade man rent av kunnat frukta att beloppen 100 resp. 150 milj. kr. skulle bli avsevärt större i framtiden.

Det är alltså för att redan nu ge korrekt upplysning till LKAB och för att principiellt hålla fast vid att riksdagen skall iaktta sparsamhet med utgifter som ligger så pass långt fram i tiden som 1983 och 1984 som vi moderater intar vår ståndpunkt. Detta har mittenpartierna accepterat och om en stund – förhoppningsvis – tillsammans med oss gett regeringen till känna genom en skrivelse från riksdagen.

Anf. 102 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Det tycks vara så, att Rolf Clarkson och även Eva Winther har någon sorts information om hur mycket det åtgärdsprogram som skall presenteras framöver kan ge i fraktnedsättning just för LKAB.

Eftersom åtgärdsprogrammet för oss socialdemokrater är okänt, finns det kanske anledning för både Eva Winther och Rolf Clarkson att redovisa litet av vad som komma skall. Man tar ju redan nu ställning till beloppen efter 1982.

Anf. 103 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Man kan nog ändå fråga sig vad avsikten bakom den moderata motionen var. Ni ställer er ju nu bakom ett högsta tillskott på 600 milj. kr. Då måste det vara fördelningen mellan 1983 och 1984 som var det avgörande för att ni inte kunde stödja propositionen helt. Eller var ni egentligen ute efter att få skjuta till mindre?

Beträffande socialdemokraterna: Sten-Ove Sundström säger att vi måste veta mer än vad socialdemokraterna vet om framtiden. Men ni socialdemokrater har väl alltid mer pengar än regeringspartierna har.

Min utgångspunkt i dag är att det hade varit bra om företaget hade fått besked om vad som skall gälla under de närmaste åren.

Det sades tidigare i debatten att den icke-socialistiska regeringen har varit passiv. Man kan fråga sig vad man då skall kalla den tidigare socialdemokratiska regeringen, som aldrig gjort något åt frakterna. Både SJ och Gunnar Sträng tog väl tacksamt emot de vinster som kom från LKAB.

Anf. 104 ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! Jag förmodar att både Sten-Ove Sundström och Eva Winther avsiktligt missuppfattat det jag sade i mitt korta anförande. Jag sade att det inte är nödvändigt att koppla storleken av eventuella fraktnedsättningar för LKAB under åren 1983 och 1984 till den undersökning, om nödvändiga åtgärder på malmbanan, som pågår. Den moderata positionen att hålla fast vid den attityden var föranledd av att vi ville undvika att statsverket åsamkades större kostnader för 1983 eller 1984 än de av regeringen nu föreslagna 150 resp. 100 miljonerna. Nu vet LKAB att man inte kan få mer än 150 resp. 100 miljoner från riksdagen till hjälp i frakthänseende. Det tycker vi är en viktig och klar position.

Den andra ståndpunkten, som socialdemokraterna intar och som jag fruktar att även Eva Winther intar, betyder att vi får ett vida större krav på oss under de kommande åren än dessa sammanlagt 250 milj. kr. Det är det vi moderater redan i dag vill säga nej till. LKAB får hjälpas på annat sätt en via sådana fraktnedsättningsbelopp.

Anf. 105 ERIC REJDNELL (fp):

Herr talman! Sten-Ove Sundström säger att vi bestämmer bidragen för kommande år, och att detta är en låsning. Nej, det är snarare så att vi nu fastslår en princip genom ett flerårsbeslut. Men vi sätter också upp en trygghetsram på 600 milj. kr. i avvaktan på utredningsarbetet. I och med detta vet LKAB vad det skall inrätta sig efter. Man har därmed förhoppningsvis större möjligheter att kunna anpassa överenskommelsen och få utredningsarbetet att synkronisera med beslutets målinriktning, nämligen 600 milj. kr.

I propositionen var beloppen specificerade med 150 milj. kr. för år 1983 och 100 milj. kr. för år 1984. Men det är alldeles riktigt, som Rolf Clarkson nyss sade, att vi har enat oss om att den specifikationen inte är nödvändig. Vi kan lämna fältet mer öppet för att se hur de berörda själva bedömer frågan om pengarnas fördelning. Men vi har ändå satt upp en trygghetsram, omfattande 600 milj. kr., och då vet man vad man skall arbeta efter. Man svävar inte i okunnighet. Men jag förstår att Sten-Ove Sundström inte tycker om denna ram. Han ville ha mer fritt fram för att kunna ösa på med pengar allt framgent. Men vi måste försöka att få de statliga verken att på sikt någott så när gå ihop, även om det kan finnas dalgångar då vi inte klarar det. Då måste staten gå in med de medel som behövs. Det är helt riktigt.

Anf. 106 STEN-OVE SUNDSTRÖM (s):

Herr talman! Jag hoppas verkligen att jag har missuppfattat Rolf Clarkson. Jag tyckte precis att han menade att åtgärdsprogrammet inte skulle kopplas till bidragen för åren 1983 och 1984. Åtgärdsprogrammet ligger väl till grund för eventuella bidrag under de här åren. När vi får se vilken effekt programmet får går det mycket lättare att avgöra vilka medel som eventuellt måste anslås för 1983 och 1984.

I och för sig blev jag inte förvånad över Eric Rejdnells syn på de här frågorna, men jag tycker att det vore beklagligt om Eva Winther som norrbottning och mycket väl förtrogen med LKAB:s problem redan nu skulle vilja låsa fast eventuella bidrag för framtiden. Vi vet så litet om vilka förutsättningar vi har att komma till rätta med fraktproblematiken och framför allt vilka effekter åtgärdsprogrammet får. Att Eva Winther som norrbottning skulle vilja instämma i en sådan tankegång har jag väldigt svårt att förstå.

Anf. 107 EVA WINTHER (fp):

Herr talman! Jag kan hålla med Rolf Clarkson om att LKAB skall stöttas på annat sätt än genom statsstöd. Om utredningen om ett mer rationellt

*Anslag till statens
järnvägar och till
Gotlandstrafiken*

transportsystem med minskade kostnader för företagen dröjer, är det desto viktigare att SJ inte fortsätter att ta ut överpriser för malmfrakterna. Det är det viktigaste, och det är det som vi skall försöka åtgärda. Det är inte LKAB som skall ha stöd.

Anf. 108 ROLF CLARKSON (m):

Herr talman! Det är inte nödvändigt, som jag sade tidigare, Sten-Ove Sundström, att direkt koppla frågan om SJ:s framtida fraktkostnadsnedsättningar för LKAB till organisationsundersökningen av malmbanan. Det kan nämligen mycket väl tänkas att de åtgärder man anser vara nödvändiga för en effektivare transport inte kommer att kunna genomföras i den takt som vi hoppas här i dag. Då kan den omedelbara och självklara följderna bli – och det var det vi fruktade redan under utskottsbehandlingen – att kraven på mycket större bidrag till fraktkostnadsnedsättningen uppkommer. Det är genom att i dag säga nej till detta genom att maximera beloppen till 150 resp. 100 milj. kr. som vi moderater har intagit en principiell sparsamhetshållning i den här frågan.

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1 och 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls med 158 röster mot 156 för reservationen av Bertil Zachrisson m. fl.

13 § Anslag till statens järnvägar och till Gotlandstrafiken

Föredrogs trafikutskottets betänkande 1981/82:8 om tilläggsbudget I till statsbudgeten för budgetåret 1981/82 (prop. 1981/82:25 delvis).

Anf. 109 TREDJE VICE TALMANNEN:

I fråga om detta betänkande hålles gemensam överläggning för samtliga punkter. Under den gemensamma överläggningen får yrkanden framställas beträffande samtliga punkter i betänkandet.

Anf. 110 BERTIL ZACHRISSON (s):

Herr talman! Den ekonomiska utvecklingen inom SJ efter 1976 inger mycket stor oro. Vi har från socialdemokratiskt håll vid flera tillfällen haft anledning att göra kammaren uppmärksam på det förhållandet. Det är så mycket mer bekymmersamt som underskotten tycks växa i takt med den ökade trafiken i stället för tvärtom.

Järnvägen är en huvudlänk i vårt transportsystem, och i tider med krav på energisparande och ökade anspråk på kollektivtrafik växer förväntningarna

på SJ. På persontrafiksidan har SJ försökt att ambitiöst möta de förväntningarna med lågpriståg och bättre tidtabeller, men som bl. a. tredje vice talmannen illustrerade för någon dag sedan här i kammaren motsvarar SJ inte de krav som den ökade trafikströmmen ställer. Ständiga köer, ständiga trafikförseningar. Särskilt besvärligt är det vintertid i pendeltågstrafiken i de tre storstadsområdena.

En kraftigt ökande resandeström, som har kunnat förutses i flera år, har inte lett till en nödvändig utvidgning och förnyelse av vagnparken. Och det tycks fortfarande vara så att SJ planerar att möta framtiden med i stort sett samma förutsättningar som i dag.

Troligen är ändå bekymren störst på godstrafiksidan. Till en del kan den dåliga ekonomin på godsområdet bero på den allmänna lågkonjunkturen, men SJ erkänner självt öppet att nära 200 miljoners förlust kan hänföras till en ineffektiv styckegodstrafik. Det finns skäl att anta att SJ på godsområdet skulle kunna göra betydande insatser med ett effektivare investeringsprogram. Den subventionering, dold eller öppen, som i dag sker på godstrafiksidan kan inte tolereras i framtiden. I stället för att minska sin marknadsandel på godssidans behöver SJ planera för att öka den. Jag tror att jag vågar lova att riksdagen skulle vara villig att ställa upp för en sådan planering, framför allt om den ökar förutsättningarna att föra över långväga transporter från landsväg till järnväg.

Godstrafikens andel av SJ:s intäkter har sjunkit till 60 %. Det är inte bra. En förutsättning för att SJ skall kunna förbättra resultatet inom godstrafiken är att investeringsmedel ställs till förfogande, bl. a. för nya godsvagnar och för att bygga funktionella terminalsystem. SJ-koncernens resurser måste i ökad utsträckning tas i anspråk för utveckling av en bättre transportteknik med inriktning på kombinerade transporter.

Som vi påpekar i vår reservation är det också viktigt att SJ:s prispolitik på godstrafikområdet leder till ett förbättrat resultat. Därför måste SJ få förutsättningar att genomföra marknadsmässigt motiverade taxehöjningar. Fraktavtal måste tecknas på företagsekonomiska grunder, så att en osund konkurrenssituation gentemot andra transportsystem inte uppstår.

Herr talman! Jag vill med detta mycket kort motivera våra reservationer under punkterna 1 och 2 i trafikutskottets betänkande.

Ett rationellt skött och i investeringsarbetet målmedvetet framtidsinriktat SJ har alla förutsättningar för en sund ekonomi. Det är därför vi också menar att vi här i riksdagen bör ange riktlinjer för den framtida underskottstäckning som vi är beredda att acceptera.

Låt mig så, herr talman, bara i yttersta korthet beröra reservationen 3 om Rederi AB Gotlands verksamhet. Resultatutvecklingen i bolaget är oroande. Inte minst mot den bakgrunden har den höjda aktieutdelning som bolaget unnat sig väckt mycket stor förvåning. Gotlandstrafiken är av vitalt intresse inte bara för gotlänningar. Bortfall av trafik och försämrad ekonomi är ett hot mot både näringsliv och turism. Vi tycker därför från socialdemokratiskt håll att en samlad översyn av statens ansvar för Gotlandstrafiken bör komma till stånd. Därvid bör man ägna särskild uppmärksamhet åt ägar- och

*Anslag till statens
järnvägar och till
Gotlandstrafiken*

huvudmannaskapsförhållandena för Gotlandsbolaget.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de socialdemokratiska reservationerna.

Anf. 111 RUNE TORWALD (c):

Herr talman! Vi delar naturligtvis alla Bertil Zachrissons bekymmer över att SJ:s bokslut under de senare åren har visat röda siffror. Utskottet understryker därför vikten av att SJ uppfyller det uppsatta resultatkravet samt av statsmakterna ges förutsättningar att klara detta.

Jag vill påminna om att i just det syftet beslutade riksdagen i våras, på förslag av regeringen, att SJ under de närmaste fem åren skall få investeringsanslag som skall öka 5 % om året i reala termer. Det är alltså ett tecken på att regeringen delar oppositionens uppfattning att SJ inte kan ta sig ur den nuvarande svackan på något annat sätt än genom offensiva satsningar på bättre material och på upprustning av omlastningsanordningar och annat. Men man får inte heller bortse från att SJ:s dåliga resultat i stor utsträckning är en effekt av de tyvärr dåliga konjunkturen som råder, inte bara i Sverige utan i hela västvärlden. Vi har alltså en mycket lägre godsomslutning än vad man vid normala konjunkturen kunnat räkna med. Det är just detta förhållande som ger så negativa effekter.

Om vi får normala eller bättre konjunkturen under ett kommande år, kommer detta att leda till att SJ:s godsintäkter ökar betydligt. Till följd därav kommer också dess underskott att krympa. Därför menar vi att det är orimligt att, som motionärerna och reservanterna nu begär i reservation 1, riksdagen skall göra ett uttalande att SJ till täckande av sitt underskott budgetåret 1981/82 skall få högst 200 milj. kr. Det är ett uttalande som man skulle göra in blanco, utan att ha någon aning om hur konjunkturutvecklingen blir under detta budgetår. Vi hoppas naturligtvis att underskottet skall bli mindre än de 208 miljoner som prognoserna visar. Det vidtas dessutom en hel del taxeförändringar och andra åtgärder i syfte att reducera underskottet så snabbt som möjligt. Vi avstyrker alltså reservation 1 av dessa skäl.

Jag har med detta egentligen redan talat om att det inte är någon väsentlig skillnad mellan reservanternas och majoritetens inställning när det gäller att med positiva och offensiva åtgärder främja rationaliserings- och effektiviseringsarbetet. Vi har ställt ut en garanti på ett med 5 % om året i reala termer ökat investeringsutrymme under de närmaste fem åren. Jag vågar påstå att detta kommer att fullföljas i det budgetarbete som nu pågår. Mot den bakgrunden menar vi att inga ytterligare uttalanden behövs; detta visar att regeringen avser att fullfölja de förslag som framlades förra året. Med hänvisning till det finner vi inte några särskilda åtgärder från riksdagens sida påkallade med anledning av reservation 2.

Till sist några ord om Gotlandstrafiken.

I reservation 3 säger man att ett skäl för att göra en ny undersökning av frågan om i vilka former staten skall ta ansvar för Gotlandstrafiken är att aktieutdelningen har höjts och att denna höjning måste bedömas som mindre lämplig med hänsyn till de ekonomiska realiteterna i företaget. Det låter sig

sågas, särskilt om man inte vet vilka pengar det är fråga om. Därför vill jag hänvisa till vad utskottet skriver på s. 9:

”Utskottet konstaterar till en början att den förut nämnda ökningen av aktieutdelningen rör sig om ca 125 000 kr. Mera väsentligt finner utskottet att stödet i dess helhet — — höjts från 32,5 milj. kr. år 1979 till 61,7 milj. kr. år 1980. Utskottet finner det mot bakgrund härav önskvärt att ytterligare överväganden inom regeringskansliet sker i syfte att i möjligaste mån begränsa de statliga utgifterna för ändamålet.”

Jag kan tala om att en sådan utredning redan pågår för fullt på departementet. Man måste helt enkelt se vad man kan göra för att bryta den automatik som f. n. leder till att stödet till Gotlandstrafiken växer så oerhört snabbt. Mot den bakgrunden finner vi det inte erforderligt att riksdagen vidtar några särskilda åtgärder.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 112 BERTIL ZACHRISSON (s) replik:

Herr talman! Jag misstänker att Rune Torwald inte var riktigt på det klara med vad han sade; i annat fall vore det mycket anmärkningsvärt. Han sade nämligen att om konjunkturerna skulle bli dåliga får man tänka sig att ge SJ mer pengar. Han lägger ut texten så att ”man får väl se hur det blir”.

SJ har faktiskt själv uttalat en ambition att utifrån sina förutsättningar försöka begränsa underskottet till ungefär 200 milj. kr. nästa år. Men vi har litet dålig erfarenhet av SJ — när det kommer till kritan blir det i regel fråga om mer pengar. Därför säger vi att nu skall SJ strama upp sig — företaget måste sköta sina affärer, framför allt på godstrafiksiden, så att de går ihop. Men vad Rune Torwald säger är i stort sett att det kan SJ strunta i, ty det beror på konjunkturerna.

Men problemet är ju, Rune Torwald, att SJ:s godstrafik inte är rationellt organiserad. Den svarar inte mot kraven. Att SJ gör en förlust på 200 milj. kr. på styckegodstrafiken är ett exempel härpå. Styckegodstrafiken är mycket litet beroende av konjunkturerna. Det är strukturen på den trafiken som gör att den inte är lönsam. Därför måste den göras om. Och därför säger vi: Ge nu SJ ett ordentligt incitament till rationalisering av sin verksamhet, så att företaget kommer på fötter igen!

Ni pratar om att ni har samma grundinställning som vi när det gäller offensiva satsningar på SJ. Men ni gör ju ingenting. SJ har samma förutsättningar som tidigare, och de räcker inte för att ta SJ ur den kris som företaget i dag befinner sig i.

SJ:s besvär är stora. Jag hänvisar till vad den sittande talmannen uppbyggde kammaren med för några dagar sedan, och det går att ta mångfaldiga exempel på de besvär som SJ dras med är ut och år in. Det är, herr Torwald, tillräckliga bevis för att den nuvarande investeringsverksamheten inte räcker till och att den är för dåligt planerad. Det är därför vi menar att SJ måste få en effektivare inriktning.

Till sist bara ett par ord om Gotlandstrafiken. Vi har en situation när

regering, riksdag och andra säger att man skall vara sparsam, man skall ligga lågt med löner osv. Att ett företag, som går med stora underskott som vi här skall täcka, i ett sådant läge demonstrativt höjer sin aktieutdelning, måste ändå t. o. m. herr Torwald finna väl magstarkt. När det dessutom sker i en situation där förlusten ökar för företaget, tycker vi att nu är det skäl att se över Gotlandstrafiken igen och fundera på hur det statliga ansvaret för den skall se ut.

Anf. 113 RUNE TORWALD (c) replik:

Herr talman! Kanske uttryckte jag mig oklart, och jag vill då ytterligare poängtera att godstrafikens volym har stor betydelse för SJ:s totala driftsresultat. Blir det dålig godsomslutning, blir dess värre också resultatet sämre, därför att det måste finnas en basorganisation som gör att SJ kan svara upp mot det normala godsflödet.

Man kan alltså inte dra ner och anpassa godsvagnar och annat till en lågkonjunktur, för i så fall kan man inte motsvara de krav som ställs i en högkonjunktur. Det var detta jag menade.

Jag underströk också att vår ambition är – och jag vet att det är också SJ:s – att nå ett bättre resultat än den prognos som visar på 208 miljoner. Men jag vågar inte skriva ut några växlar på att de åtgärder man överväger hinner få sådan effekt att det är garanterat att underskottet håller sig under 200 miljoner. Sådana garantier kan inte Bertil Zachrisson och reservationen heller ge.

Bertil Zachrisson talar storstilat om att man gör ingenting, och han ger åsnesparkar åt SJ:s ledning som han menar är inkompetent och inte intresserad av att förbättra resultatet. Jag vågar påstå att inom utskottsmajoriteten tror vi att SJ-ledningen har den ambition som den har givit uttryck för vid våra sammanträffanden, dvs. att kunna rationalisera driften.

Jag bara konstaterar att de allmänna fraser som står i reservationen ökar i varje fall inte SJ:s förmåga att rationalisera, utan det kan bara ske med hjälp av ekonomiska insatser i form av de förbättrade investeringsanslag som regeringen har föreslagit och kommer att föreslå.

Till sist detta om aktieutdelningen. Jag kan hålla med om att det kan vara tveksamt att bolaget höjde aktieutdelningen på det sätt man gjorde. Men den summa det tog i anspråk är i detta sammanhang en nullitet och i varje fall är inte den som sådan skäl till några stora undersökningar.

Anledningen till att regeringen redan har igångsatt de utredningar som begärs i reservationen är att själva automatiken i transportstödet har lett till den mycket stora höjning av detta stöd som jag redovisade. Det är en utveckling som jag menar att vi måste göra något för att bryta, och det är regeringen i full gång med.

Anf. 114 BERTIL ZACHRISSON (s) replik:

Herr talman! Sparken mot SJ levererades av herr Torwald. Jag har sagt att SJ tror sig om – och har gjort beräkningar på det – att kunna klara en sådan rationalisering av verksamheten att underskottet, som i år är 400 milj. kr.,

nästa år inte skall behöva bli större än 200 miljoner. Herr Torwald säger att han inte tror på det. Det finns ingen anledning att tro att SJ:s beräkningar är riktiga, säger han.

Jag säger visserligen har vi har dålig erfarenhet av SJ – man ger ibland löften som man inte kan infria – men vi säger: Låt oss ställa upp bakom SJ:s eget förslag i det här sammanhanget.

Det vill inte herr Torwald, och då är det i själva verket herr Torwald som delar ut sparkar och inte jag.

Sedan är det riktigt att SJ:s investeringsverksamhet är helt avgörande för företagets förmåga att klara sina problem i framtiden. Herr Torwald säger att det bara är om man ställer upp på pengar som det kan lyckas, men det är just det ni heller inte har gjort. Ni har inte varit beredda att gå med när vi har ställt krav på att man skulle få en bättre planering av investeringsverksamheten, inriktad på just de områden som för SJ är kritiska – t. ex. pendeltågstrafiken kring de stora städerna, så att vi inte behövde ha det elände som nu råder i Stockholm, Göteborg och Malmö och på andra ställen –, att man skulle få sådana lokbeställningar att tågföringen skulle kunna bli ordentlig, att man skulle kunna få börja investera i dubbelspår i Stockholm så att förseningarna kunde bringas ned till en helt annan nivå när det gäller tågföringen över hela landet. Ni ställde inte upp på den investeringsverksamheten, och det är orsaken till att SJ befinner sig i kris.

Till sist Gotlandspengarna igen: Visst kan jag medge att aktieutdelningen är en nullitet i hela verksamheten, men håll med, herr Torwald, om att det psykologiskt sett är ett mycket olämpligt sätt att bete sig. När företagets förlust blir större ökar man aktieägarnas vinst, fastän man vet att det är skattebetalarna som får betala. Det hade sett snyggt ut, om man hade låtit bli det.

Anf. 115 RUNE TORWALD (c) replik:

Herr talman! Jag vill bara notera att de åtgärder i fråga om förbättrad planering och annat, som Bertil Zachrisson med svepande formuleringar hävdar skulle bli så lyckobringande för SJ:s resultat, i varje fall inte torde kunna påverka 1981/82 års bokslut särskilt mycket, utan det kan bara de åtgärder som är vidtagna redan i höst. Den planeringen är redan i full gång, och den påverkas inte av några pekpinna från riksdagen i det här läget.

Jag tror att SJ skall nå de mål man har satt upp, och jag vet att man arbetar målmedvetet på det. Med detta kan jag fortfarande med gott samvete tillstyrka utskottets förslag på alla punkter.

Anf. 116 INGEMAR KONRADSSON (s):

Herr talman! Får jag bara helt kort lämna en förklaring till den motion som är avlämnad i anslutning till propositionen om ägartillskott för Nora Bergslags Järnvägs AB. Det hade varit önskvärt att frågan om regleringen av de tillgångar som NBJ äger och som kan komma att ingå i den planerade museijärnvägen hade kunnat avgöras i samband med det nu aktuella ägartillskottet på 2 milj. kr. Anledningen är att NBJ hittills haft helt

orealistiska krav på förvärvssumman beträffande de aktuella tillgångarna. En fortsatt sådan inställning från bolagets sida kan komma att äventyra tillkomsten av museijärnvägen.

Järle station anses vara Sveriges äldsta järnvägsstation. Den byggdes 1854 och var klar redan två år innan järnvägen togs i bruk. Den har fortfarande en väl bevarad yttre och inre miljö. Tidstypisk är också Ervalla station från år 1900.

Riksantikvarieämbetet har gjort en landsomfattande stationsinventering. I samband med denna har stationshusen i Nora, Järle och Ervalla bedömts äga så stora värden att de bör skyddas genom kulturminnesvårdens speciallagstiftning. I lok- och vagnverkstad finns maskiner, redskap och verktyg för att klara underhåll och reparation av såväl ånglok som gengas- och diesellok och vagnar.

Statsråd, riksantikvarie och en hel rad kulturminnesvårdare har vid besök på platsen uttalat sig positivt om ett bevarande av den här järnvägen.

Nora Bergslags Veteran-Jernväg stöds av Örebro läns museum, Örebro läns tekniska museum, Tekniska muséet, riksantikvarieämbetet, SJ:s järnvägsmuseum i Gävle, statens kulturråd m. fl.

Länsstyrelsen och landstinget har nu engagerat sig för stiftelsebildning och igångsättning av verksamheten. I det läget är det ytterligt beklagligt att Nora Bergslags Järnvägs AB kan komma att äventyra hela projektet med sin orealistiska inställning till ersättningsfrågan. I bolagets nuvarande situation kan man tycka att det i stället aktivt bör medverka till tillkomsten av en museijärnväg, men tyvärr är inte det fallet.

Ett sätt att komma till rätta med problemet hade varit att i samband med tillkomsten av propositionen eller utskottsbetänkandet formulera en viljeinriktning i samma anda som motionens. När utskottet nu väljer att följa en mer principiell linje, får vi acceptera det. Samtidigt kan dock noteras att även trafikutskottet ställer sig positivt till den planerade museiverksamheten.

Måhända kan utskottsskrivningen vara tillräcklig som påtryckningsmedel mot bolaget att i fortsättningen visa litet större vilja att medverka till en konstruktiv lösning. Men ett uttalande från utskottets talesman hade varit värdefullt för de fortsatta förhandlingarna med bolaget.

Uppenbart är att anspråken på statliga medel för projektet ökar i samma mån som bolaget ställer anspråk på överlåtelsesumman. Detta hade smidigt kunnat regleras vid det här tillfället.

Herr talman! Jag har nu inget yrkande men konstaterar att vi från länet får återkomma i andra sammanhang.

I betänkandets övriga punkter yrkar jag bifall till de socialdemokratiska reservationerna.

Anf. 117 GUNHILD BOLANDER (c):

Hert talman! I konungariket Sverige ingår förutom fastlandet även en del öar, varav Gotland är den största. Men alltemellanåt känns det som om denna landsända mest är till besvär och kostar staten stora pengar. Ändå är vi en befolkning på drygt 55 000 personer som lever och arbetar på denna ö, och

vi vill försöka hävda vår rätt till någorlunda jämförbara villkor med övriga invånare i detta land. Detta förutsätter i allra första hand hyggliga kommunikationer till rättvisa priser. Och det är detta som föranlett mig att ta till orda här.

Vi behandlar alltså nu trafikutskottets betänkande nr 8 om tilläggsbudget I, där regeringen vad gäller transportstöd för Gotland föreslår en förändring av taxesättningen i färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet.

Nuvarande principer, som riksdagen fastställde i beslut år 1974, innebär att transportföretagen i landet vid godsbefordran kan tillämpa samma taxa för Gotlandstrafiken som för trafiken inom landet i övrigt och att persontaxan relateras till priset för andra klass tågresa på en motsvarande färdsträcka. Exakta uppgifter om kostnader och bakgrund i övrigt finns intagna såväl i propositionen som i trafikutskottets betänkande, varför jag inte här går närmare in på dessa.

De föreslagna ändringarna innebär ett mycket oroande avsteg från gällande taxeprinciper, som alla hittills varit överens om, nämligen att Gotlandsfärjorna är gotlänningarnas landsväg.

I både propositionen och betänkandet talar man om det naturliga i att taxesättningen i den trafikstarkaste relationen får bli normerande. Man utgår då från att detta skulle vara mellan Visby och Nynäshamn. Detta påstående vill jag ifrågasätta.

När transportstödet infördes 1974 var andelen gods via Nynäshamn ungefär dubbelt så stor som andelen gods på Oskarshamn. Sedan dess har en betydande svängning skett, och i dag är godstrafiken över Oskarshamn betydligt större. Enligt statens pris- och kartellnämnds utvärdering angående trafiken 1980 fraktades på den norra linjen – alltså mellan Visby och Nynäshamn – 148 000 ton gods, medan på den södra linjen – mellan Visby och Oskarshamn – fraktades 164 000 ton gods. Det är alltså 16 000 ton mer på den södra linjen. Det här är faktiska siffror, som är uträknade av SPK. Här höjer man transportkostnaderna på den här linjen i ett slag med 24 %.

Fraktberäkningsavståndet har satts till 150 km. Det skulle då gälla mellan Visby och Nynäshamn. Avståndet mellan Visby och Oskarshamn är 116 km.

Denna kostnadsökning försämrar naturligtvis väsentligt det gotländska näringslivets konkurrensförmåga. Ser man Gotland i förhållande till riket i övrigt, har Gotland en liten andel industri – 17 % mot rikets 31 %. Både i det näringspolitiska program som utarbetats inom länsstyrelsen och i Länsplanering 80 har uttalats att kraftiga åtgärder måste till för att skapa fler arbetstillfällen och att detta måste ske inom industrisektorn. Av det som i dag produceras på Gotland går 60 % till hemmamarknaden. Det är alltså våra kommunikationer som tidigare i viss mån hindrat industriell utveckling på ön. Gotland som marknad kan aldrig utgöra underlag för en ökad industrisektor. Vi måste följaktligen med våra industriföretag ha möjlighet att konkurrera på fastlandet, och därför är det så väsentligt med den vägprincip som är gällande.

*Anslag till statens
järnvägar och till
Gotlandstrafiken*

Onsdagen den
16 december 1981

*Anslag till statens
järnvägar och till
Gotlandstrafiken*

Den södra linjen, Visby–Oskarshamn, svarar i dag för så stora godsmängder att det verkligen inte är likgiltigt om man inför en enhetstaxa och dessutom baserar den på avståndet mellan Visby och Nynäshamn.

Vi accepterar naturligtvis de kostnadshöjningar som följer av att man höjer SJ:s taxa. Detta har inte ifrågasatts. Men vinsten för staten, om man följer förslaget, är mindre än 5 miljoner – enligt propositionen 4,7 miljoner – alltså i de sammanhangen en mycket marginell summa. Detta bör man då väga mot vad det betyder för det gotländska näringslivet och dess möjligheter att existera och utvecklas.

Från gotländskt håll beklagar man också att inga kontakter har tagits med vare sig länsstyrelsen eller kommunen i detta ärende, vilket tidigare utlovats från kommunikationsdepartementet. Möjligheten hade då funnits att få fram de siffror och det underlag som jag här har presenterat.

Den samlade översyn av statens ansvar för Gotlandstrafiken som de socialdemokratiska reservanterna här talar om är – och det sade ju också Rune Torwald – under förberedelse i departementet och kommer förhoppningsvis att resultera i en samlad trafikplan för Gotland. Jag vill vid detta tillfälle påpeka vikten av att man vid den översynen tar in också flygtrafiken. Vi måste få jämföra flygtrafiken med de snabbtåg som finns på fastlandet, eftersom detta alternativ ju inte är tillgängligt för oss.

Herr talman! Jag har med detta velat understryka att gotlänningarna inte accepterar det avsteg från vägprislinsen som förslaget innebär. Dessutom har jag här velat klargöra en del faktiska förhållanden, som jag beklagar att varken kommunikationsdepartementet eller trafikutskottet tydligt har haft kännedom om.

Mot bakgrund av vad jag tidigare har sagt om att förslaget grundar sig på felaktiga beräkningar, skulle jag egentligen ha velat föreslå en återförvisning av ärendet till utskottet för en förnyad behandling. Men jag skall avstå från detta och yrkar i stället avslag på utskottets hemställan under punkt 5, mom. 1.

Anf. 118 RUNE TORWALD (c) replik:

Herr talman! Att Gotlandsintressena företräds av en så charmerande person som nu torde vara det bästa sättet att vederlägga Gunhild Bolanders farhågor för att vi på fastlandet skulle betrakta Gotland bara som en belastning. Svaret är snarast att vi betraktar Gotland som en pärla, om också en ganska dyrbar sådan.

Motivet till de ändringar som föreslås i fraktstödet är framför allt den utveckling som jag redan tidigare har beskrivit. Mellan 1979 och 1980 har alltså transportstödet ökat från 32,5 milj. kr. till 61,7 milj. kr. Det är klart att vi inte stillatigande kan åse sådana ökningarna i en tid då staten dras med enorma underskott och måste försöka spara på alla områden. Transportrådet har därför fått i uppdrag att studera vad man med olika åtgärder – exempelvis genom att se över trafikuppläggning, taxesättning och tidtabeller – skulle kunna göra för att spara pengar. Transportrådet har då stannat för detta förslag, som ett av många. Transportrådet har också en del andra åtgärder på

gång, men de torde inte påverka statskassan, och förhoppningsvis inte heller resenärernas kassa.

Transportrådet har alltså funnit att den s. k. vägprincipen borde kunna tolkas på det viset att det inte är normalt att öar får mer än en bro. Och i detta fall har man då betraktat den trafikstarkaste förbindelsen, dvs. förbindelsen Nynäshamn–Visby, som en bro. Sedan har man räknat ut vad motsvarande landtransportkostnad skulle vara, och den har därefter fått gälla även för de södra förbindelserna, framför allt förbindelserna med Oskarshamn och Västervik.

Jag kan ha förståelse för att Gotlänningarna tycker att de mer än väl skulle ha behövt dessa 3.4 miljoner, men statskassan behöver också mer än väl spara denna slant.

Det bör kanske också tilläggas att den som använder de södra förbindelserna, som Gunhild Bolander så riktigt påpekade, har en kortare väg till fastlandet. Därmed spar de tid, och tid är också pengar i dessa dagar. Så jag tror att många resenärer vid valet mellan de olika förbindelserna kommer att finna att det ändå är intressant att köra via Oskarshamn och Västervik och att resandet där kommer att vara av ungefär samma omfattning som tidigare.

Med detta hoppas jag att jag har kunnat klarlägga var jag står i denna fråga.

Jag ser att Ingemar Konradsson har lämnat lokalen. Det finns därför ingen anledning att kommentera hans anförande.

Anf. 119 GUNHILD BOLANDER (c) replik:

Herr talman! Jag har inte så mycket att tillägga utöver vad jag tidigare sade. Men det är fel att i debatten ta in resonemanget om en broförbindelse med Gotland. En sådan är ju närmast en utopi – den kan aldrig bli verklighet. Då skall man inte heller utgå från det resonemanget, när man diskuterar frågan om våra kommunikationer.

Anf. 120 PER-AXEL NILSSON (s):

Herr talman! Får jag inledningsvis säga till herr Torwald att alla äkta pärlor är dyra.

I proposition 1981/82:25, som behandlas i trafikutskottets betänkande nr 8, anför föredraganden att olika åtgärder bör vidtagas för att minska anspråken på statsbidrag till trafiken mellan Gotland och fastlandet.

Bara detta uttalande gör att man på Gotland ställer sig frågan, om avsikten är att ytterligare belasta frakter och persontransporter med ökade kostnader för att på så sätt begränsa Gotlands utvecklingsmöjligheter. Rune Torwald sade också att det pågår en utredning i departementet för att söka minska statens ekonomiska ansvar för gotlänningarnas vägförbindelser. Om nu inte taxorna kommer att justeras, herr Torwald, skall måhända antalet färjeförbindelser mellan Gotland och fastlandet begränsas till en i veckan? Jag misstänker nästan vad som helst, när man vill dra ner kostnaderna på detta sätt och minska statens ansvar för trafiken mellan Gotland och fastlandet.

*Anslag till statens
järnvägar och till
Gotlandstrafiken*

Redan genom den nu föreslagna taxehöjningen på den södra förbindelsen har denna förbindelse diskriminerats, som så riktigt har anförts i den socialdemokratiska reservationen.

Jag har en otäck känsla av att man i utskottet inte har helt klart för sig omfattningen av transporter på den södra linjen. Gunhild Bolander lämnade en del siffror på godsmängder i ton. Jag har gjort en förfrågan hos biltransportföretagen som äger långtradarna, och jag har fått följande upplysningar:

Företag A har ca 25 transportenheter dagligen på den södra linjen. På den norra linjen, som nu skall vara normgivande, är företagets transporter begränsade till 15 enheter. Företag B uppger att på den södra linjen de dagliga transporterarna är ca 13 och på den norra ca 12.

Av dessa upplysningar framgår att det övervägande antalet transporter till och från Gotland sker på den södra linjen.

När man nu höjer taxan med över 20 % på den transportväg som har den högsta belastningen, så medför detta att de gotländska konsumenterna får räkna med ökade kostnader på bl. a. livsmedel.

Med viss rätt kan man ställa frågan: Finns det något annat län i detta land, där det anses att det allmännas ansvar för vägförbindelser rimligen inte bör omfatta mer än en förbindelse med övriga landet? Tyvärr är det åsikten i propositionen, nämligen att gotlänningarnas förbindelser med fastlandet skall begränsas just till en förbindelse och då till den som har den längsta färdsträckan och därmed det högsta priset. Utskottet är tyvärr av samma mening.

Jag har uppfattningen att man genom detta synsätt frångår tidigare principer, de principer som bygger på tanken att färjetrafiken skall jämföras med fast förbindelse mellan Gotland och fastlandet. Jag finner det också ganska märkligt att man har framlagt ett förslag om taxeändringar utan att på ett tidigare stadium ha inhämtat synpunkter från länsstyrelsen, Gotlands kommun och Gotlands näringsliv.

I den socialdemokratiska motionen och reservationen har på nytt tagits upp frågan om samhällets ansvar för Gotlandstrafiken. Jag anser att den begärda översynen är väl motiverad och bör komma till stånd snarast.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till den socialdemokratiska reservation som är fogad till trafikutskottets betänkande 1981/82:8. Jag instämmer också i Gunhild Bolanders avslagsyrkande vad gäller förslaget om taxehöjningar.

Anf. 121 BERTIL ZACHRISSON (s):

Herr talman! Jag antar att Rune Torwald senare vill komma till tals å utskottets vägnar. Jag vill bara i all korthet från socialdemokratiskt håll i utskottet säga, att om de uppgifter som har lämnats här i kammaren är riktiga – och det finns skäl att anta att det är så – skulle det betyda att både kommunikationsdepartementets uppgift och utredarens uppgift, som ligger till grund för utskottets ställningstagande, är felaktiga. Det är inte i dagens läge så lätt att avgöra om det är på detta sätt. Men är det så, finner jag det

mycket anmärkningsvärt. Det är då naturligtvis ett klandervärt handlande från departementets sida.

Det föreligger inga motioner – gotlänningarna har själva inte heller motionerat på den här punkten. Men jag vill gärna från socialdemokratiskt håll påpeka att det inte är så långt till den allmänna motionstiden. Och är de här uppgifterna riktiga, finner jag att de i varje fall från vår synpunkt sett är så anmärkningsvärda, att vi har all anledning att komma tillbaka till frågan, sedan de här uppgifterna i dag har lämnats av gotlänningarna.

Anf. 122 RUNE TORWALD (c):

Herr talman! Per-Axel Nilsson undrar vilka åtgärder som kan vidtas utan att priserna och annat drabbas. Ja, det finns en hel del åtgärder som man kan vidta för att dra ner kostnaderna. Bl. a. är ju, såvitt jag kan förstå, de här nybyggda stora färjorna egentligen alldeles för stora vintertid. Man skulle kunna genom att charta ut dessa färjor och i stället ta tillbaka andra som är billigare och bättre anpassade till vinterbehovet under vintern spara ganska stora pengar. Man skulle kunna sysselsätta de stora färjorna på trader där de behövs i sin fulla kapacitet, samtidigt som man hade en mera behovsanpassad färja mellan Nynäshamn och Visby. Jag vet att det bl. a. är sådana saker man funderar på.

Det är också fråga om huruvida avskrivningsreglerna och aktieutdelningarna är de rätta. Även om detta i det här sammanhanget har helt bagatellartade ekonomiska effekter, måste väl det hela ses över. Jag finner ingen anledning att nu gå längre.

Jag är också litet förvånad över ett par av de uppgifter som har kommit. Men jag hoppas att – och det är väl troligt – dessa uppgifter givits in till departementet, där man är i full gång med att se på dessa frågor. Och skulle uppgifterna ha bärighet, förutsätter jag att de blir beaktade under den utredning som redan pågår i departementet.

Överläggningen var härmed avslutad.

Punkt 2

Mom. 2 (uttalande om underskottstäckning vid statens järnvägar för budgetåret 1981/82)

Utskottets hemställan bifölls med 160 röster mot 141 för reservation 1 av Bertil Zachrisson m. fl. 17 ledamöter avstod från att rösta.

Mom. 3 (åtgärder för rationalisering och effektivisering vid SJ m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 141 för reservation 2 av Bertil Zachrisson m. fl. 17 ledamöter avstod från att rösta.

Punkt 5

Mom. 1 (taxesättningen i färjetrafiken mellan Gotland och fastlandet)

Utskottets hemställan bifölls med 282 röster mot 35 för det av Gunhild

Bolander under överläggningen framställda yrkandet om avslag på utskottets hemställan.

Mom. 2 (formen för statens ansvar för Gotlandstrafiken)

Utskottets hemställan bifölls med 159 röster mot 158 för reservation 3 av Bertil Zachrisson m. fl.

Övriga punkter och moment

Utskottets hemställan bifölls.

14 § Åtgärder för att främja utländska företags etablering i Sverige

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1981/82:11 om åtgärder för att främja utländska företags etablering i Sverige.

Anf. 123 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Det här betänkandet från näringsutskottet om utländska företag handlar i första hand om huruvida vi skall inrätta särskilda frizoner för utländska företag i Sverige, med olika typer av förmåner, exempelvis skatterabatter. Det är en folkpartimotion med Hadar Cars som första namn som föreslår detta som medel för att främja utländska företagsetableringar i Sverige. Det är alltså fråga om raka motsatsen till den diskriminering av utländska företag som det ibland talas om, dvs. att man här systematiskt skulle ge utländska företag fördelar i Sverige som svenska företag inte har.

Den borgerliga utskottsmajoriteten föreslår nu att motionen skall avslås, men man gör det av tekniska skäl, med hänvisning till pågående utredningar och till att regeringen i vår kommer att lägga fram en proposition om regler för utländska företag i Sverige. Vilken uppfattning utskottet har i själva sakfrågan – om man säger ja eller nej till svenska frizoner – redovisas inte.

Från socialdemokratiskt håll har vi reserverat oss därför att vi vill ha ett klart avståndstagande från riksdagens sida mot inrättandet av särskilda frizoner för utländska företag. Vi menar att det bör vara en klar svensk linje – nationellt och internationellt – att verka för att de industriella frizonerna begränsas till sin omfattning. Inrättandet av frizoner i vårt land skulle innebära en direkt diskriminering av svenska företag, som dessa utländska företag konkurrerar med. Detta följer av själva innebörden av begreppet frizon. De skattereduktioner och rabatter, den finansieringshjälp och den fria utbildning av speciell arbetskraft samt det stöd av industriområden rent allmänt som det talas om i folkpartimotionen skulle ge de utländska företagen så stora förmåner, menar vi, att det inte längre skulle vara fråga om konkurrens på lika villkor. Detta är det ena skälet till att socialdemokraterna säger nej till industriella frizoner för utländska företag.

Det andra skälet är mer övergripande och långsiktigt, men därför inte

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

mindre viktigt. Det gäller frågan om de multinationella företagens maktställning över huvud taget. Vi vill från socialdemokratiskt håll inte vara med om åtgärder, som ytterligare skulle förstärka de multinationella företagens maktställning internationellt sett. De har redan nu genom sin storlek, sin finansiella styrka och sin vittförgrenade produktionsapparat fått en allt starkare position gentemot enskilda stater och regeringar, gentemot de fackliga organisationerna och gentemot de inhemska företagen. Alltmer av världshandeln går nu i form av internleveranser av delar och halvfabrikat mellan olika enheter av internationella koncerner. Denna utveckling har ytterligare accentuerats genom frizonerna i Sydostasien.

Att gå vidare på vägen med industriella frizoner, skattebefrielser och andra förmåner för att locka till sig utländska multinationella företag skulle innebära att dessa företags redan nu starka ställning ytterligare förstärktes. De kan då fortsätta att med allt större framgång spela ut olika länder mot varandra. Slutstationen skulle sannolikt bli att de bl. a. inte betalade skatt någonstans. Det är en utveckling som socialdemokraterna och de fackliga rörelserna inte vill medverka till. Därför menar vi att det nu inte behövs ytterligare förmåner för de multinationella företagen. I stället bör uppgiften vara att verka nationellt och internationellt för att få bort denna typ av osund konkurrens mellan stater om de multinationella företagens ynnest.

De borgerliga partierna talar sig ofta varma för att frihandeln måste upprätthållas, även när den utländska konkurrensen slår hårt mot olika branscher och regioner i Sverige. Det måste vara en konkurrens på lika villkor, säger man då. Utländska företag och produkter får inte diskrimineras för att skydda svensk industri, heter det. Industriella frizoner, som folkpartimotionen kräver och övriga borgerliga partier inte tar avstånd från, innebär en diskriminering av svenska företag och deras produkter. Men då talar man från borgerligt håll inte längre om hot mot frihandelns spelregler.

Vi har nu en folkpartistisk handelsminister och en center-folkpartiregering som är sysselsatt med att hänsynslöst slå ner på varje försök att exempelvis skydda det lilla som fortfarande finns kvar av svensk tekoindustri, som lägger ut svenska försvarsorder utomlands i en utsträckning som går långt utöver upphandlingsförordningens krav. Mittenpartiernas agerande i den här frågan innebär att man går till hårt angrepp mot alla åtgärder som syftar till att skydda svensk industri och som kan tolkas som avsteg från frihandelns principer. Däremot är man tydligen beredd att överväga speciella förmåner för utländska företag. Att detta på sitt sätt får anses strida mot frihandelns principer bekymrar man sig inte om, trots att det dessutom skulle drabba de svenska företagen.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till den socialdemokratiska reservationen till näringsutskottets betänkande 11.

Anf. 124 JOHAN OLSSON (c):

Herr talman! I den motion av Hadar Cars som vi nu behandlar begärs, att regeringen skall utreda vilka åtgärder som kan vidtas för att främja utländska

Onsdagen den
16 december 1981

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

företags etablering i Sverige. Den motionen har väckt stor uppmärksamhet, måste man säga. Särskilt har frågan om frizoner diskuterats mycket och föranlett reservationer. Jag vill påminna om att i motionen omnämns frizoner på endast två rader, där det sägs att frizoner är något som växer fram.

Utskottet har på sedvanligt sätt redovisat ärendet utförligt och tagit fram underlag för vad som är aktuellt i den debatt som nu pågår. Som sed och praxis är inom näringsutskottet har dess majoritet nu inte tagit ställning i sakfrågan, eftersom denna är under utredning i olika sammanhang. Vi vet också att en proposition i ärendet förbereds inom regeringen. För inte länge sedan utlovades i en interpellationsdebatt här i riksdagen att det skall komma ett förslag på det nya året. Därför föreslår utskottet att riksdagen avslår motionen. Utskottet "finner det angeläget att Sveriges internationella konkurrensförutsättningar inte försämrats". Reservanterna vill ta bort den meningen i utskottets skrivning. Jag frågar: Varför?

Utskottet säger vidare: "Därför finner utskottet att utvecklingen mot ett ökande antal frizoner i USA och Europa förtjänar att uppmärksammas av statsmakterna. Utskottet förutsätter att regeringen på lämpligt sätt bevakar denna utveckling och dess betydelse för svensk utrikeshandel." Detta får givetvis uppfattas så, att man skall följa utvecklingen och bevaka den i både positiv och negativ riktning. Skulle negativa tendenser göra sig gällande, skall de självfallet också uppmärksammas av regeringen och kunna föranleda åtgärder.

Jag tycker att reservationen är en skuggboxning mot utskottets yttrande. Utskottsmajoriteten och reservanterna är ju i stort inne på samma linje. Tids nog får vi ta upp de här frågorna, när de på sedvanligt sätt är beredda och regeringen har presenterat ett förslag i ärendet.

Eftersom det ändå har avgivits en reservation, där man särskilt tar upp frågan om frizoner o. d., har Birgitta Hambracus och jag funnit det angeläget att markera att utskottets skrivning inte innebär att utskottet på något sätt tar ställning för frizoner. Vi vill starkt poängtera att det är en viktig princip att utlandsägda och svenska företag måste arbeta under likartade villkor och att utlandsägda företag skall följa lagar och regler i det land vilket de verkar. Detta är inte några nyheter utan självklara saker, men vi har velat föra dem på tal, eftersom det har fogats en reservation till betänkandet. Utskottsmajoritetens yttrande ger inte något på hand för utsvävningar i riktning mot att gynna frizoner eller för att åstadkomma regler som gynnar utländska företag på bekostnad av svenska företag.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till utskottets förslag.

Anf. 125 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Motionens upphovsman Hadar Cars befinner sig inte här i kammaren, trots att han är uppsatt på talarlistan. Det kanske gör att den här överläggningen blir något mer fridsam än den eljest skulle ha blivit.

Det är riktigt att det från två av centerpartiets representanter i näringsutskottet finns en markering i form av ett särskilt yttrande, där de

närmar sig den socialdemokratiska ståndpunkten i frågan. Det är bara att beklaga att de inte har tagit steget fullt ut. Det faktum att man inrättar en frizon för utländska företag innebär just att man är inriktad på att ge förmåner till dessa utländska företag som inte inhemska företag har, speciellt som man i motionen har understrukit åtgärder i form av skattebefrielse, finansieringshjälp och liknande.

Jag noterar alltså det centerpartistiska särskilda yttrandet, som dock inte alla centerpartister står bakom. Det gör att man kanske ändå kan vänta sig en positiv utveckling och att det inte kommer något förslag om en utvidgning av nuvarande regler om frihamnar. Vi har på socialdemokratiskt håll ingenting emot existerande lagstiftning när det gäller frihamnar, som kan medföra fördelar i särskilda sammanhang. Men vi finner det oacceptabelt att gå därutöver – något som den folkpartistiska motionen öppnar en dörr för och som utskottets majoritetsskrivning inte tar avstånd från.

Jag vill fråga Johan Olsson som närmaste representant för det särskilda yttrandet om det är helt klart, vad honom och Birgitta Hambraeus anbelangar, att ni inte kommer att acceptera någon form av frizoner som innebär speciella förmåner till utländska företag som svenska företag inte har.

Anf. 126 JOHAN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Lennart Pettersson säger att vi skulle ha kunnat ta steget fullt ut och med anledning av motionen göra ett klart ställningstagande i sakfrågan. Jag vill upprepa att det inte är vanligt att man här i kammaren, därför att det dyker upp en motion i ett ärende, tar ställning i en sakfråga, allra helst om frågan är under utredning på flera olika håll. Vi har i vårt betänkande nämnt vilka utredningar som sysslar med detta område. Vi vet också att regeringen bereder det här frågekomplexet och kommer att lägga fram förslag i ärendet.

Jag vill dessutom säga att majoritetsyttrandet inte på något sätt tar ställning för frizoner. Därför är reservationen i och för sig onödig. Det finns inte något i utskottsbetänkandet som ger stöd för uppfattningen att utskottsmajoriteten vill utveckla någon form av frizoner i det här landet. Vi står för det särskilda yttrandet, och jag kan säga att det inte är någon risk för att regeringen kommer att lägga fram förslag som skulle strida mot uppfattningen att vi måste behandla utlandsägda företag på samma sätt som vi behandlar svenska företag.

Anf. 127 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Johan Olsson säger att den här frågan är under utredning. Jag vill då ställa frågan till Johan Olsson: Var inom regeringskansliet håller man på med att utreda frågan om vi skall ha industriella frizoner eller inte? Finns det någon sådan utredning är det en uppseendeväckande upplysning.

Vad som pågår är, såvitt jag förstår, beredning av de förslag som en kommitté lagt fram och som handlar om kontroll av utländska företag i Sverige. Syftet med det arbetet är i första hand att avlösa 1916 års lagstiftning

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

med en ny och modernare.

Frizonerna är alltså inte under utredning och bör enligt min mening inte heller vara det. Det är uppenbart att detta både ur svenska företags synpunkt och i internationella perspektiv är klart negativt och olämpligt. Centerpartiet borde därför omedelbart ha kunnat avvisa tanken att vi i det här landet skulle gå in för något slags sydoststatsmodell för att främja utländska etableringar.

Anf. 128 JOHAN OLSSON (c) replik:

Herr talman! Det ställningstagande det här gäller har centerpartiet redan gjort i och med det vi har anfört i vårt särskilda yttrande. Lennart Pettersson kan alltså vara lugn.

Det pågår beredningsarbete kring de multinationella företagen och de problem som sammanhänger med dem. Det finns flera utredningar, t. ex. direktinvesteringskommittén, som sysslar med effekterna av utländska etableringar i i-länder. Det lär vara svårt att undgå i det beredningsarbetet att också diskutera de områden som detta ärende gäller.

Vidare har länsstyrelsen i Östergötlands län tagit initiativ i sammanhanget, och man har nu en stor utredning på gång. Syftet är att det skall göras en framställning till regeringen om möjligheterna att skapa någon form av frihamn eller frizon i Norrköping. Det tvingar regeringen att pröva frågan i hela dess vidd. Frågan är väckt och kommer upp, och man har även från Tjörns kommun tagit initiativ i denna riktning.

Jag upprepar att frågan är aktualiserad i regeringen, och regeringen får pröva även den i samband med behandlingen av de multinationella företagens problem.

Tredje vice talmannen anmälde att Lennart Pettersson anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 129 CHRISTER EIREFELDT (fp):

Herr talman! Orsaken till ändringen på talarlistan är att Hadar Cars, som är huvudansvarig för motionen 1980/81:1387, tyvärr är sjuk i dag. Jag skall därför redogöra för vad som ligger bakom motionens synpunkter.

Det viktigaste skälet, Lennart Pettersson, till motionen är att vi vill fästa uppmärksamheten på att det måste undvikas att utländska företag som är verksamma i Sverige skall särbehandlas på ett sådant sätt att investeringarna styrs bort från vårt land och till våra konkurrentländer. Precis som Johan Olsson påpekade är frizonidén en väldigt liten del av vår motion. På ett helt annat sätt än vad som sker här hemma satsas det nämligen i dag i dessa konkurrentländer för att man skall dra till sig utländska företag och investeringar. För mig som liberal är det självklart att vi måste göra allt för att bevara och utveckla frihandeln men också att det är nödvändigt med breda kontaktytor mellan länderna när det gäller industriell verksamhet. Inte minst gäller det för ett litet land som vårt.

Med den utgångspunkten är det synnerligen värdefullt att utskottet

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

enhålligt har skrivit under på att utländska direktinvesteringar medför fördelar för vårt land och att det inte bara handlar om kapital utan också om överförande av t. ex. avancerad teknologi och kunnskap av olika slag. Utskottets klara uttalande på den här punkten förtjänar att uppmärksammas inte minst som en motvikt till alla de tendenser till svensk isolering och högfärd som i dag dominerar debatten om våra kontakter med andra nationer. Alltför ofta möter vi i dag tecken på protektionism, mer eller mindre öppet uttalad.

Det har sagts många gånger och tål att sägas igen: Sverige är ett litet land som är mer beroende av öppna gränser och en öppen ekonomi än de flesta andra länder. För vår egen industri är det därför nödvändigt att vi har tillgång till världsmarknaden och inte möts av restriktioner av olika slag. Därför finns det ett samband mellan de här frågorna och motionens syfte, alltså att efterlysa åtgärder som främjar utländska företags etableringar i Sverige. Om vi inte klarar det, utan rent av väljer den motsatta vägen och i stället negativt särbehandlar utlandsägda företag, leder det inte bara till att vi går miste om utländska investeringar. Det finns dessutom en uppenbar risk att svenska företag utomlands blir utsatta för samma åtgärder och att deras möjligheter att bygga upp en effektiv produktion och marknadsföring försvåras.

Som framgår av betänkandet arbetade 1979 ungefär 106 000 personer i utlandsägda dotterföretag. Av dessa är drygt hälften anställda inom tillverkningsindustrin. Dessutom medför naturligtvis de utländska företagens verksamhet indirekt arbetstillfällen hos svenska underleverantörer och återförsäljare. De är i själva verket förutsättningen för ett stort antal mindre och medelstora svenska företag.

Sverige har utan tvivel stor anledning att värna om den utlandsägda företagssektorn. Vi behöver all den seriösa industri vi kan få, oavsett om den bär svensk eller utländsk ursprungsbeteckning.

I utskottsbetänkandet pekar man också på att det i vissa fall kan uppstå negativa effekter som en följd både av utländska investeringar i Sverige och svenska investeringar utomlands. Jag tycker att vi har all anledning att konstatera det, och flera utredningar har ju också – precis som påpekats – till uppgift att ta fram ett bättre underlag för att bedöma de här problemen. Men jag tycker att man borde få en bättre balans mellan åtgärder som minskar intresset för Sverige som investeringsland och aktiviteter som förbättrar det intresset för Sverige.

Förutom avvikande mening när det gäller avsnittet om s. k. frizoner, som jag strax skall återkomma till, har utskottets socialdemokrater i sin text uteslutit följande mening: "Det är därför också av största vikt för svensk utrikeshandel att Sverige med avseende på utländska företags etablering i vårt land tillämpar en icke diskriminerande behandling inom ramen för de internationella avtal och konventioner som Sverige har anslutit sig till."

Jag tycker det är en central slutsats i utskottets skrivning och har svårt att förstå vad det är i den meningen som reservanterna inte kan acceptera.

Slutligen, herr talman, några ord om det här med frizoner eller exportzoner, som vi aktualiserar i motionen. Med tanke på den utveckling

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

dessa har haft i såväl USA som Europa tycker jag, precis som utskottsmajoriteten skriver, att de "förtjänar att uppmärksammas". Vi kan inte blunda för den omfattning de har fått och vad den här etableringen betyder i t. ex. USA men också i Storbritannien. Jag tycker alltså att det finns skäl att titta på den här möjligheten i det pågående utvecklingsarbetet, självklart också här inom ramen för de avtal som Sverige har skrivit under.

Detta avser inte, Lennart Pettersson, enbart utländska företag – samma möjligheter finns även för svenska företag. Det är alltså inte fråga om någon diskriminering av svenska företag. Vi kan naturligtvis inte heller inrätta zoner som vi undantar från t. ex. svensk arbetsmarknadslagstiftning. Men personligen tycker jag att det finns exempel på hur sådana här kalla det gärna utökade frihamnar kan användas för t. ex. administrativa förenklingar, utan att det behöver betyda avsteg från principen om konkurrens på lika villkor. Men jag vill betona att detta är något som man måste titta närmare på, och det är det vi vill att man skall göra.

Intressant är också att det finns väl förberedda projekt som siktar in sig på svenska frizoner. Norrköping har nämnts och har, så vitt jag kan förstå, utmärkta förutsättningar. Där arbetar redan en arbetsgrupp med att ta fram ett konkret förslag. Wallhamn på Tjörn har också visat intresse för att medverka i ett pilotprojekt. Från mina egna breddgrader kan jag berätta att i Falkenberg finns det också utmärkta förutsättningar. Där finns ett välbeläget område som omfattar 140 000 kvadratmeter med tillgång till hamn och järnväg, vi har E6 och nära till flygplatsen i Halmstad.

Herr talman! När det gäller både den viktiga principfrågan i motionen – att vi måste underlätta för utländska företag att etablera sig i Sverige inom ramen för våra internationella åtaganden – och tankarna på exportzoner tycker jag att utskottsmajoritetens skrivning väl täcker motionens syfte. Jag har därför inget annat yrkande än utskottets.

I detta anförande instämde Kerstin Ekman (fp).

Anf. 130 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Christer Eirefelt talar om svensk isolering och högfärd och för fram den folkpartistiska uppfattningen att frizonerna skulle vara ett medel att bryta denna tingens beklagliga ordning. Jag kan inte inse att frizonsfrågan har den dimensionen. Vi är en del i en internationell arbetsfördelning, och vi kommer att vara det även om vi inte ger utländska företag specifika fördelar som svenska företag inte har. I stort sett halva vår industriproduktion säljs utanför landets gränser. Jag vill påminna om vad folkpartiet ofta talar om, nämligen att värna om frihandelsprinciper. I dem ligger även att värna om de svenska företagens rätt till lika behandling. Frizonerna passar inte in i det mönstret.

Christer Eirefelt tog upp de norrköpingska propåerna. Det är självklart att man kämpar för att öka sysselsättningen i en kommun som har det besvärligt. Det är naturligtvis kommunalmännens uppgift att göra det. Vi har från socialdemokratiskt håll inga invändningar mot en sådan framstöt från

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

Norrköpings kommun, om den håller sig inom ramen för existerande lagar och om svenska företag inte diskrimineras. Men det kan inte vara en rimlig näringspolitisk linje här i landet att man successivt skapar allt fler "öar", där man ger speciella förmåner till utländska företag – även om ett eller annat svenskt företag skulle kunna slinka med – med skattebefrielse, med kanske en annan arbetslagstiftning, med andra regler i övrigt, som det litet vagt antyds i den folktoppartistiska motionen.

Detta kan inte vara en rimlig linje i ett utvecklat land som Sverige. Låt de här sydoststatsmodellerna förbli där de redan finns och utvidga inte deras tillämpningsområde!

Huruvida man skall fästa "största vikt" vid utländska företags etableringar i Sverige eller, som vi möjligen hade velat ha i sammanhanget, fästa "stor vikt" vid det, kan man naturligtvis tvista om. Självklart har utländska investeringar i rimlig omfattning betydelse också för svensk sysselsättning.

Anf. 131 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Herr talman! Jag vill betona att det viktigaste i motionen är inte just detaljen med frizoner utan det är att vi vill påpeka hur viktiga de här utländska företagen är för svensk industri. De tillför oss möjligheter till arbete, de tillför oss teknologi, osv. De är helt enkelt livsviktiga, och vi måste värna också om de företagen, precis som vi värnar om våra svenska företag.

När det sedan gäller frizonstanken är det självklart att vi måste titta på hur den skulle kunna anpassas till svenska förhållanden. Det är detta vi vill att man utreder. Vi kan inte stoppa huvudet i sanden, när vi ser utvecklingen i andra länder, också i industriländer liknande våra – USA, Storbritannien osv.

Jag tror dessutom, på grundval av det jag har kunnat läsa mig till, att det går att tillåta vissa saker i dessa så att säga utökade frihamnar utan att konkurrensen snedvrider. Det kan handla om att utöver en viss lagring av varan tillåta t. ex. monteringsarbete för att slippa kostsamma frakter, det kan vara att man i frizonerna anpassar varan till det importerande landets särskilda bestämmelser, osv.

Anf. 132 LENNART PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Bara helt kort: Vi märker nu att Christer Eirefelt tonar ner vad som faktiskt står i motionen om skatterabatter och liknande. Motionen handlade i och för sig om mycket annat, men det var just kring frizonerna som den stora diskussionen inom näringsutskottet stod. Vi hade faktiskt särskilda hearings på den här punkten.

Frizonerna har blivit en viktig fråga, med all rätt, för näringsutskottet. Vi har från socialdemokratiskt håll velat markera en klar inställning redan från början.

Anf. 133 CHRISTER EIREFELT (fp) replik:

Herr talman! Det är riktigt att vi i motionen pekar på åtgärder som vidtas i våra konkurrentländer, men precis som jag sagt förut, är det bara med några rader vi nämner frizonerna. Vi vet alldeles för litet om hur det här verkar, och det är detta vi vill få litet mer kunskap om.

Anf. 134 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Det är en händelse som ser ut som en tanke, att krav på speciella förmåner för multinationellt kapital nu reses också i den svenska riksdagen. Det är ett tecken på den liberalistiska våg som styrs och frammanas av de nya övernationella stormakter som vuxit fram i den kapitalistiska delen av världen.

Exterritoriella rättigheter, dvs. områden med särskilda befogenheter eller förmåner för privat affärsverksamhet och produktion, har alltid utgjort led i exploatering och undertryckande av folken i världen. Så har det varit sedan opiumkrigets dagar, och så är det i dagens frizoner, där det multinationella kapitalets företrädare spelar herrefolk.

Vad som behandlas i det här ärendet är bara en blygsam trevare i riktning mot frizoner och exterritoriella rättigheter, en trevare som gömt sig bakom det gamla hederliga frihamnsbegreppet. Men i verkligheten är denna trevare ett litet försök till test från de intressen vilka driver upprättandet av frizoner, specialförmåner och angrepp på fackföreningar – "union busting" – som delar av det multinationella kapitalets politik. Det är uppseendeväckande att just folkpartiet vill öppna slussarna för etablering av sådana företag, om vilka vi ofta vet att de direkt vägrar underordna sig svensk lagstiftning. Det är en illustration till vad folkpartiet menar med medborgerliga och fackliga fri- och rättigheter.

Den ekonomiska krisen har en rad särdrag jämfört med tidigare kriser inom det ekonomiska systemet. Den är på ett annat sätt hela systemets angelägenhet, dvs. en angelägenhet för den grupp av multinationella imperier som är ledande inom systemet. Dessa imperier går inte gärna i direkt konfrontation med varandra. Därför drivs de att på andra vägar söka undvika fall i sina profitkvoter som följd av krisen. En sådan metod är att omgruppera kapital geografiskt. En annan är att expropriera eller slå ut de nationella kapitalen. En tredje är att skärpa exploateringsgraden, då främst i tredje världen. Upprättandet av zoner med speciella förmåner och delvis lösgjorda från nationalstatlig överhöghet tjäna sådana syften. Bakom detta finns redan en mycket mer långtgående strategi. De multinationella grupperna eftersträvar nu övernationella lösningar, omgrupperingar och strukturförändringar i det ekonomiska systemet. Här föreligger ett hot mot varje nationell självständighet. Strategin riktar sig nämligen direkt mot de nationella staternas suveränitet.

Med denna korta exposé, herr talman, har jag velat visa att exterritorialrättigheterna således både har en historia och står för en framtida maktpolitisk strävan.

Den internationella arbetarklassen, de demokratiska krafterna i världen,

fackföreningsrörelsen, kampen för frigörelse från ekonomiskt beroende och imperialism står alla i skarpaste motsättning till denna strävan. Det är vpk:s utgångspunkt för ställningstaganden i denna fråga i Sverige.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

Anf. 135 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Regeringen förbereder just nu en proposition om utländska företags villkor i vårt land. Det finns därför ingen anledning för riksdagen att sätta i gång nya utredningar med anledning av Hadar Cars motion.

Utskottet har påpekat att utländska direktinvesteringar i Sverige medför både fördelar och negativa effekter. Det är närmast de negativa effekterna som föranleder den aktuella propositionen.

Den ekonomiska kris som världen upplever kan delvis vara orsakad av den accelererande internationaliseringen och kapploppningen mellan allt större multinationella eller, mer korrekt uttryckt, transnationella företag. Ett företag är ju enligt spelets regler skyldigt att först och främst se till sitt eget väl. Jag kan därför inte förstå den naiva förtröstan vissa frihandelsvänner hyser inför att dessa bolags agerande också skall gynna helheten. En del av dem behärskar större ekonomier än hela nationers. De flyttar arbeten och pengar över gränserna som det passar dem bäst, oberoende av vad som är bra för de länder som de verkar i.

Mellan en fjärdedel och hälften av världshandeln äger enligt uppgift rum inom de transnationella företagen. Det betyder att utrikeshandelsstatistiken blir missvisande, vår bytesbalans svår att uppskatta och de enskilda ländernas försök att hålla reda på sin ekonomiska utveckling allt omöjligare.

En av fördelarna med ökat utländskt inflytande på vårt näringsliv skulle vara att vi därigenom får tillgång till modern, avancerad teknik. Jag tror inte att det är så mycken glädje med en sådan sorts teknisk utveckling som kräver så stora ekonomiska investeringar att ett litet land inte har råd att lära sig behärska det man blir beroende av.

I stället för en alltmer lössläppt frihandel tror jag på regionala handelsöverenskommelser i tillräckligt liten skala för att de skall kunna vara överblickbara och för att människor skall känna att de förstår och har grepp om sin försörjning.

Norden är t. ex. lagom stort och har tillräckligt med råvaror och arbetsvilja, infrastruktur, kunskap och gemensamma traditioner och värderingar för att kunna bygga upp en trygg basförsörjning på en hög teknisk nivå. Självfallet är det också önskvärt med ett samarbete med andra länder i ömsesidig generositet och öppenhet för att komplettera varandras näringsliv.

Jag är medveten om att vårt land efter 1950-talet blivit allt mer beroende av export och import. Jag tycker att ett sådant beroende är olyckligt, eftersom vårt lands självbestämmande försvagas när vårt näringsliv mer och mer utarmas.

Svenska företag blir alltmer beroende av importerade komponenter. Nästan hälften av den svenska tekoindustrins insatsvaror t. ex. är importerade. Man använder 0 % råvaror från Sverige i våra kläder! Volvo och

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

Luxor, för att ta ytterligare två exempel, importerar ca 70 % av sina delar. Volvo köper för över 6 miljarder kronor utifrån om året, och dess svensktillverkade produktionsmaterial är knappt värt hälften. Luxor importerar bildrör och större delen av lösa insatskomponenter, vilket innebär att endast lindnings- och monteringsarbeten utförs inom landet.

Sverige håller på att bli en enda stor sammansättningsfabrik. Vi blir alltmer beroende av s. k. "svarta lådor", komponenter som allt färre förstår och som inte kan repareras, bara bytas ut om någon vill sälja reservdelar till oss. Risker tycks överhängande att exportzoner – en fråga som aktualiseras i den här motionen – skulle ytterligare snabba på denna negativa utveckling. En av finesserna med dessa exportzoner skulle ju vara att man tullfritt tillåter import till området. Det blir alltså nu ännu fördelaktigare än förut att köpa insatsvaror utifrån och sätta ihop dem i exportzonen i stället för att främja tillverkningen inom landet.

Jag utgår från att regeringens proposition, som vi kan vänta i vår, kommer att belysa och ta ställning till dessa frågor, som är så viktiga för vårt fortsatta självbestämmande och för våra möjligheter att medverka i samarbetet mellan folken på ett sätt som överensstämmer med våra värderingar.

Jag yrkar därför bifall till utskottsmajoritetens förslag.

Under detta anförande övertog talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 136 KARL BJÖRZÉN (m):

Herr talman! Det kanske verkar överaskande för många att det blir så lång debatt om motiveringen för en hemställan om avslag på en enskild motion. Men det är tydligen ett stort intresse för dessa frågor, och eftersom representanter för alla övriga partier nu har deltagit i debatten, vill jag med några ord redogöra för moderata samlingspartiets inställning.

Vår inställning är positiv till det mesta som står i den folkpartimotion som nu behandlas. Jag har därmed inte sagt att vi skriver under på alla detaljer i motionen. Det har dock inte varti särskilt svårt för oss att medverka till en positiv skrivning från utskottet.

Vi vet att den materiella standard som har uppnåtts i vårt land och i flertalet andra västerländska industriländer har möjliggjorts genom en långtgående arbetsfördelning och specialisering. Vi är också helt övertygade om att den utvecklingen kommer att fortsätta både nationellt och internationellt. Kostnadsläget i vårt land är högt och hemmamarknaden är liten. Därför kommer det att bli allt nödvändigare för oss att koncentrera insatserna till de områden där vi har möjligheter att konkurrera internationellt. Vi kommer också i fortsättningen att i allra högsta grad vara beroende av det internationella varuutbytet.

Vad utskottet säger i sin motivering handlar, som Johan Olsson påpekade, väldigt litet om frizonerna, en fråga som ändå har upptagit en stor del av debatten. Under utskottsbehandlingen tryckte vi moderater på det som Christer Eirefelt här påpekade och som också står i utskottsbetänkandet,

nämligen att det är av största vikt för svensk utrikeshandel att Sverige med avseende på utländska företags etablering i vårt land tillämpar en icke diskriminerande behandling inom ramen för de internationella avtal och konventioner som Sverige har anslutit sig till.

Därför tycker vi det är naturligt att utskottets betänkande utmynnar i att man förutsätter att regeringen på lämpligt sätt bevakar denna utveckling men samtidigt påpekar att en utgångspunkt bör vara att utländska företag inte ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter. Detta skall vara en huvudlinje.

Beräffande frihandelszonerna vill jag säga några ord, eftersom de har upptagit en stor del av debatten. Det är beklagligt att socialdemokraterna på det här stadiet och alldeles i onödan låst sig så hårt som åtminstone Lennart Pettersson har gjort i debatten. Man gör större problem av det här än jag tror det finns anledning att göra. Det verkade på Lennart Pettersson och även på Birgitta Hambræus som om de framför sig såg multijättar som via frizoner skulle sluka vårt stackars lilla land. Jag tror inte att det är multijättarna som behöver frizonerna och som kommer att utnyttja dem – multijättarna behöver inte sådana hjälpmedel – utan att det framför allt är mindre och starkt specialiserade företag som kan ha nytta av frizoner som trappsteg på grund av att de kanske inte har finansiella möjligheter att ordna utlands-etableringar på annat sätt. Eftersom vi ändå måste räkna med att importera åtskilliga varor och komponenter, kan frizoner på längre sikt vara till fördel för oss, om vi kan utnyttja en sådan möjlighet att utan diskriminering av svenska företag få större delen av importkomponenterna producerade inom landet genom att ge dessa företag möjligheter till hjälp i starten. Det kan medföra att vi tillför vårt land mera kapital, underlättar tekniköverföring och kunskapsöverföring och får positiva effekter på sysselsättning, produktion och betalningsbalans.

Jag tycker därför att det vore värdefullt om socialdemokraterna kunde ta det litet lugnt och ompröva de här frågorna innan det blir dags att ta någon avgörande ställning till problemen.

Med detta vill jag yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 137 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Som en vanlig liten landsortsriksdagsman är jag obevandrad i den högre parlamentariska taktiken, och utifrån det nödgas jag ställa en fråga.

Här har moderaten Björzén först gått upp och sagt att han har en så *positiv* inställning till den folktopartistiska motionen att han därför tänker stödja utskottsbetänkandet. Sedan har centerpartisten Hambræus gått upp och givit uttryck för starkt *negativa* ståndpunkter visavi den folktopartistiska motionen och sagt att hon av *den* anledningen finner sig kunna rösta på samma betänkande som Karl Björzén har stött.

För mig är den logiken på något sätt dunkel. Hur kan Birgitta Hambræus vilja rösta på något som skulle uttrycka en *positiv* inställning till den folktopartistiska motionen?

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

Onsdagen den
16 december 1981

*Åtgärder för att
främja utländska
företags etablering
i Sverige*

Anf. 138 LENNART PETTERSSON (s):

Herr talman! Karl Björzén för moderaterna beklagar att man på socialdemokratiskt håll har låst sig i den här frågan. Speciellt beklagar han då min ringa persons inlägg i debatten. Jag vill bara säga att vi från socialdemokratiskt håll funnit det angeläget att redovisa en klar linje i frågan. Jag kan inte finna någon anledning att tro att det i den finns någonting som för vare sig frihandeln eller det svenska näringslivets intressen framåt genom att man satsar på frizoner för utländska företag. Detta har vi också redovisat i vår reservation – det är bara att läsa innantill – så det är ingenting som jag har stått här och hittat på.

Sedan försöker Karl Björzén slå blå dunster i ögonen på oss när det gäller vilka som är intresserade av frizonerna. Det är inte de stora multinationella företagen, säger han, utan det är små utländska företag, som vi ändå importerar varor från. Det finns ingenting i den internationella erfarenheten som bekräftar detta, tvärtom. Jag har här en utredning från kommerskollegium, som tar upp de exportfrizoner som finns i andra länder, då speciellt i u-länderna. Sammanställningen är en provkarta på de största multinationella företagen på många områden. Jag kan nämna bara några namn: Fairchild, Motorola, Texas Instruments, National, Hewlett Packard och Aircor. Hela vägen är det likadant – stora, multinationella, framför allt amerikanska företag utnyttjar sig av dessa zoner för att ytterligare öka sina vinster och därigenom stärka sin finansiella och även politiska maktställning.

Anf. 139 BIRGITTA HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Jörn Svensson är ingalunda någon ovan talare i denna kammare, och han är väl förtrogen med hur utskotten brukar arbeta. Det är inte konstigt att vi samtidigt som vi har yrkat avslag på en motion inte har bundit oss åt något håll i den sakfråga som här tas upp, eftersom regeringen just nu behandlar de multinationella företagens villkor i Sverige. Det är inte alls konstigt att man kan hoppas och tro olika saker när det gäller utgången av denna behandling. Själv känner jag mig fullständigt trygg. En regering där centerpartiet medverkar kommer inte att lägga fram en proposition med förslag om att i vårt land inrätta nya exportzoner av det slag som här har beskrivits.

Anf. 140 KARL BJÖRZÉN (m):

Herr talman! Lennart Pettersson säger att man från socialdemokratiskt håll var angelägen om att redovisa en klar linje. Det har jag all respekt för. Det är naturligtvis hedervärt att klart redovisa sina synpunkter. Därför har jag också varit angelägen om att någon från moderata samlingspartiet här skulle redovisa våra synpunkter.

Jag hoppas att läsningen på den socialdemokratiska sidan när det gäller frizonerna inte är så hård att man inte i lugn och ro kan tänka över saken, till dess att det på allvar blir dags att ta ställning till dessa frågor.

När det gäller synen på frizonerna är jag övertygad om att Lennart Pettersson ändå vet att det är ganska stor skillnad på de zoner som finns i en

del u-länder och de frizoner som eventuellt skulle kunna bli aktuella i vårt land. Det är i själva verket en mycket stor skillnad på dessa zoner, och jag tror inte att vi nu i detalj behöver gå in i den diskussionen.

Anf. 141 JÖRN SVENSSON (vpk):

Herr talman! Birgitta Hambracus hoppas och tror i det moderata sällskapet. Hon känner sig centerpartistiskt trygg i det moderata sällskapet. Just det! Är det inte det som ända sedan 1976 har varit centerpartiets tragedi?

Överläggningen var härmed avslutad.

Utskottets hemställan med godkännande av utskottets motivering bifölls med 158 röster mot 157 för bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen av Ingvar Svanberg m. fl.

15 § Byggnadsmaterialindustrin och byggnadsindustrin

Föredrogs näringsutskottets betänkande 1981/82:14 om byggnadsmaterialindustrin och byggnadsindustrin.

Anf. 142 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Hela byggämnesindustrin har sedan många år tillbaka kännetecknats av en långt gående kapitalkoncentration, där samma ägare ofta äger råvaror och behärskar förädlingen fram till färdig produkt, alltså färdig byggnad. Ägandeförhållandena, den tekniska strukturen och prispolitiken inom byggnadsmaterialindustrin har gett stora profiter till byggmaterialtillverkarna och har inneburit kraftiga prisstegringar, som slagit igenom i allt högre byggkostnader och höjda hyror.

Profitterna på byggmaterial och därav följande höga byggkostnader betyder inte bara högre boendekostnader. Även annan samhällsbyggnad som skolor, sjukhus, gator och vägar fördyras. De borgerliga regeringarna har lika litet som tidigare socialdemokratiska regeringar på allvar försökt ändra på dessa förhållanden – tvärtom har man underlättat en tilltagande monopolisering och koncentration.

Den nedläggning av arbetsplatser, koncentration av tillverkningen till ett fåtal orter och flyttning utomlands av en del av verksamheten som varit utmärkande drag för hela 1970-talet har som bekant fortsatt. Den kraftiga nedskärningen av bostadsbyggandet och offentligt byggande som skett under senare år har förvärrat situationen. Redovisningen i näringsutskottets betänkande visar bl. a. på den mycket kraftiga ökningen av priserna på byggnadsmaterial. Kostnaderna för bostadsbyggande har ökat mera än den allmänna prisnivån.

I den vpk-motion som nu behandlas har vi också anfört exempel på de stora kostnadsökningarna och hur dessa slår igenom i ökade boendekostnader.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Byggnadsmaterial-
industrin och
byggnadsindustrin*

Onsdagen den
16 december 1981

*Byggnadsmaterial-
industrin och
byggnadsindustrin*

Det har i ett tiotal utredningar på ungefär lika många år så klart dokumenterats vari en stor del av dessa kostnadsökningar består, att det inte borde vara nödvändigt med ytterligare utredningar på detta område. Näringsutskottet säger bl. a. att det nu finns en särskild utredare för en ny utredning, byggprisutredningen, som skall utreda prisutvecklingen inom bostadsbyggandet och dess orsaker. Fråga är – då utredningen nu skall fortsätta – om inte byggkostnadsutredningens arbete borde vidgas från en enmansutredning till en utredningskommitté med representanter för riksdagspartierna. Utredningen bör enligt min mening få tilläggsdirektiv att snabbt lägga fram förslag som kan stoppa och förhindra fortsatta prisstegringar.

Herr talman! Vår motions yrkande om prisstopp är nu, efter ca tre månaders prisstopp på byggnadsmaterial, mycket aktuellt, då det allmänna prisstoppet upphör den 20 december. Ändå avstyrks yrkandet med en hänvisning till ett uttalande från finansutskottet om att förlängningen av tillämpningstiden för skilda slag av prisreglerande åtgärder *möjliggör* för regeringen att vidta åtgärder. Har utskottet – förutsatt att man nu vill ha prisstopp och åtgärder för sänkning av priserna på byggnadsmaterial – förtroende för regeringen i detta avseende, så har vi från vpk däremot utifrån tidigare erfarenheter inte sådant förtroende. Vi vill därför ha sådana beslut som kan garantera åtgärder i den riktning vi föreslagit.

Vi har vidare i vår motion tagit upp frågan om ökat samhällsinflytande över byggnadsmaterialindustrin och framhållit att monopolstrukturen måste brytas. Även om denna viktiga sektor i samhället nu har betydande svårigheter, av skäl som jag förut berört, är det viktigt att öka samhällsinflytandet, inte minst för att vi inte skall stå helt avrustade den dag regering och riksdagsmajoritet äntligen kommer underfund med betydelsen och nödvändigheten av ett ökat bostadsbyggande.

Som näringsutskottet nu mycket riktigt konstaterar har motioner om byggnadsmaterialindustrin förekommit varje år under 1970-talet. Det har oftast varit fråga om vpk-motioner, som avslagits av riksdagsmajoriteten. Några förändringar i positiv riktning, dvs. innebärande ökat samhällsinflytande och mindre monopolisering, har det emellertid inte blivit.

Vi har därför återkommit ännu en gång, och anledning kommer troligen att finnas att aktualisera dessa frågor på nytt. Vi har vid tidigare tillfällen efterlyst det för ett par år sedan mycket omtalade näringspolitiska program för byggsektorn som den dåvarande borgerliga regeringen skulle presentera redan för tre år sedan. Vi har tidigare inte fått svar på vart detta program har tagit vägen eller om det kommer ett sådant. Men jag vill ändå återkomma och upprepa den frågan, och jag hoppas att utskottets talesman har något besked att ge. Ett svar på den frågan har faktiskt intresse inte bara för mig och mitt parti utan också för de omkring 600 000 människor som sysselsätts totalt inom byggbranschen. Det är ungefär 20 % av landets totalt förvärvsarbete som har intresse av vad man tänker göra åt den krissituation som hela byggbranschen befinner sig i och när man tänker göra det.

Herr talman! Våra förslag och synpunkter i motionen sammanfaller helt

med vad jag här uppehållit mig vid. Men det finns i det här sammanhanget anledning att särskilt markera den krissituation som hela byggbranschen befinner sig i med de följdverkningar som detta får.

Ett bifall till vpk-motionen skulle verksamt kunna bidra till att stoppa upp den nuvarande utvecklingen på detta område och leda in den på riktigare spår. Det skulle kunna bidra till att stimulera ett ökat byggande vad gäller både bostäder och offentligt byggande, och det skulle över huvud taget få för det svenska samhället positiva effekter.

Jag yrkar bifall till vpk-motionen 605.

Anf. 143 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Vpk har tre yrkanden i sin motion 1980/81:605. Det första yrkandet, om prisstopp på byggnadsmaterial, är redan tillgodosett. Samtidigt måste konstateras att ett prisstopp aldrig löser de långsiktiga prishöjningsproblemen. Prisstoppet måste vara tidsbegränsade. Endast åtgärder som praktiskt begränsar kostnadsstegringarna kan varaktigt ge fördelaktigare prisförhållanden. Så är regeringens ekonomiska program ett åtgärdsprogram som aktivt syftar till att öka produktionen och begränsa kostnadsökningarna. Liknande effekter kan vi förvänta oss av den ansvarsfulla avtalsuppgörelse som arbetsmarknadens parter träffade för snart ett år sedan.

Med detta har jag i princip också besvarat det andra yrkandet i vpk:s motion om att regeringen skall vidta kostnadssänkande åtgärder. Den ekonomiska politiken syftar till att dämpa inflationen, alltså att begränsa kostnadsutvecklingen. Specifikt finns inom byggsektorn möjligheter till utveckling och förenklingar som kan sänka kostnaderna. Dessa måste i första hand drivas av branschen själv, men självfallet skall statsmakterna främja detta. De stora kostnadsökningar som vi kan konstatera bakåt i tiden har i hög grad internationella orsaker.

Ett effektivt sätt att förhindra en positiv utveckling skulle vara att biträda vpk:s tredje yrkande, om förstärkning av byggnadsindustrin. Ett förstärkande skulle tveklöst leda till minskade möjligheter att positivt utveckla och anpassa byggnadsindustrin och byggverksamheten till den aktuella dagssituationen och det mycket angelägna kravet på kostnadspress. Omfattningen av nybyggnationen har sin naturliga begränsning. Vi kan inte bygga mer än vi rationellt kan nyttja. Däremot finns det i dag ett angeläget område – det gäller upprustning av befintliga byggnader och samtidigt en omfattande energihushållning, som kan ge möjligheter till förräntning av nedlagda byggkostnader.

Utskottet behandlar också centermotionen 1980/81:1398 om ökade resurser för utveckling av förädlade byggprodukter och system för export.

Vi har tveklöst ett mycket gott tekniskt kunnande inom svensk byggindustri och svensk byggverksamhet. Detta har också resulterat i omfattande svensk entreprenadverksamhet i utlandet. Det har gått sämre att exportera t. ex. svenska trähus. Detta kan till en del bero på att det har saknats en samordning av de var för sig mycket kvalificerade trähusfabrikerna, en

samordning av produktionsteknik och gemensamma produktionsinsatser i stora exportorder. Svenska trähus är av mycket hög kvalitet. I något längre serier skulle de sannolikt också kunna vara konkurrenskraftiga på exportmarknaden. Detta kräver inte sammanslagning av företag men däremot ett omfattande samarbete, som hittills inte fungerat fullt ut. Det ankommer alltså i första hand på branschen att utveckla och samordna exportansträngningarna. Självfallet kommer regeringen att följa utvecklingen på detta område.

Något uttalande har inte utskottet funnit motiverat.

Herr talman! Jag yrkar med detta bifall till utskottets hemställan på alla punkter.

Anf. 144 TORE CLAESON (vpk):

Herr talman! Låt mig först notera att Ivar Franzén inte hade något att säga beträffande det näringspolitiska program för byggsektorn som tidigare har aviserats ifrån den borgerliga regeringen och som man i olika sammanhang har gjort ett ganska stort nummer av. Ett näringspolitiskt program för byggnadssektorn behövs, och det är inte utan intressé – som jag sade förut – att få reda på vart det har tagit vägen och om och när det kommer.

Ivar Franzén säger att detta med ett prisstopp är en överloppsgärning eftersom det redan är verkställt. Men jag försökte tala om att det allmänna prisstoppet upphör den 20 december. Ivar Franzén. Därför är det synnerligt aktuellt med ett uttalande om prisstopp på byggnadsmaterial – som skall gälla inte bara under tiden fram till den 20 december utan också fortsättningsvis.

Det förhållandet att regeringen har möjlighet att ingripa med prisreglerande åtgärder – genom den förlängning av prisregleringslagen som beslutades tidigt i höstas – garanterar på intet sätt att regeringen verkligen kommer att använda sig av de möjligheterna.

Det har varit ett enda hattande på det här området under praktiskt taget hela 1970-talet ifrån de olika regeringarnas sida, med priskontroll hit och prisreglerande åtgärder dit, allt kortsiktigt utan någon riktig konsekvens eller sammanhållning då det gäller de olika områden som berörs inom hela byggsektorn. Och nu behövs det faktiskt ett samordnande grepp, och det krävs att man verkligen gör någonting konkret på det här området.

Att ett förstatligande av byggmaterialindustrin, särskilt den tunga, mest monopoliserade delen, skulle kunna ge negativa effekter både beträffande prisutvecklingen och i övrigt får naturligtvis stå för Ivar Franzéns räkning. Men jag kan inte se att det på något enda område skulle vara negativt om samhället fick större inflytande och större möjligheter att styra utvecklingen. Och när det gäller det här området finns det verkligen ingen anledning för de borgerliga partierna att känna särskilt stor tillfredsställelse – tvärtom. Om det någonstans har gått snett sedan 1960-talet och framöver så är det just inom byggnadsindustrin.

Det skulle säkert behövas många slags åtgärder för att komma till rätta med detta problem. Jag kan nämna några som jag i hastigheten noterade då

Ivar Franzén talade. Jag tror att det nu skulle behövas ökade resurser till statens pris- och kartellnämnd för att den på ett bättre sätt skulle kunna jobba med dessa frågor. Jag tror att en etableringskontroll skulle behöva införas inom byggbranschen. Det behövs effektivare kostnadskontroll och effektivare kontroll över huvud taget av prisutvecklingen. Gemensamt för dessa olika åtgärder är att uppgifterna skulle underlättas om vi hade ett större samhällsinflytande över hela byggbranschen. Det skulle, som jag förut sagt, vara positivt, inte negativt, för de flesta människorna i landet. Inte minst för hyresgästernas vidkommande skulle det vara mycket positivt.

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Information till
invandrare inför
1982 års kommunalval*

Överläggningen var härmed avslutad.

Mom. 1-3 (prisstopp för byggnadsmaterial, m. m.)

Utskottets hemställan bifölls med 296 röster mot 17 för motion 1980/81:605 av Lars Werner m. fl.

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

16 § Information till invandrare inför 1982 års kommunalval

Föredrogs arbetsmarknadsutskottets betänkande 1981/82:9 om anslag på tilläggsbudget I till information till invandrare inför 1982 års kommunalval (prop. 1981/82:25 delvis).

Anf. 145 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Regeringen har i propositionen nr 25 om anslag på tilläggsbudget I till information till invandrare inför 1982 års kommunalval begärt att riksdagen skall anvisa totalt 6,5 milj. kr. för dylika ändamål.

I den moderata motionen nr 119 har vi yrkat att riksdagen skall avslå förslaget i den del det avser anslaget till de politiska partierna. Detta skulle innebära en besparing av statens utgifter på 5 milj. kr.

I vår motion har vi emellertid tillstyrkt propositionen i den del som gäller de medel som staten själv skall använda för nämnda ändamål. Vi har också – såväl i motionen som i reservationen nr 2 – noga understrukt att vi icke på något sätt ifrågasätter värdet och omfattningen av den information som skall ges till invandrarna inför 1982 års kommunalval. Vi anser att partiernas kostnader därvidlag kan rymmas inom de totala resurser som partierna förfogar över.

Dessa resurser är – trots den samhällsekonomiska situationen – icke blygsamma. För innevarande budgetår har staten anvisat 69,1 milj. kr. Till detta kommer anslagen från kommuner och landsting. För 1980 utgick enligt uppgift som jag inhämtat 102 milj. kr. från kommunerna, och för 1981 beräknas landstingens stöd uppgå till 53,3 milj. kr. Sedan dessa sammanställningar gjorts, har partistödet räknats upp ytterligare. Vi skall också ha i

*Information till
invandrare inför
1982 års kommu-
nalval*

minnet att det är den kommunala sektorn som i första hand har ökat sina utgifter på det här området under senare år, och det är denna del av den offentliga sektorn som bidrar till att finansiera den lokala politiska verksamheten och därmed också informationen till invandrarna.

Man kan således påstå, att staten, landstingen och kommunerna totalt anslår ca 225 milj. kr. varje år till de politiska partierna. Man kan också, som i motion nr 119, hävda att partierna genom omprioriteringar av sina redan stora resurser bör kunna klara de i sig självklara uppgifterna att svara för invandrarinformation.

Debatten, herr talman, gäller således icke invandrarinformation som sådan – utan den fråga som vi har tagit upp är hur mycket av skattebetalarnas medel som skall anslås till de politiska partierna. Mot bakgrund av det ansträngda statsfinansiella läget anser moderata samlingspartiet att det inte är försvarligt med ytterligare sådana bidrag.

Enligt riksrevisionsverkets fjärde budgetprognos för innevarande budgetår beräknas i förhållande till närmast föregående prognos budgetunderskottet öka med ca 1,4 miljarder till totalt ca 78,5 miljarder. Även om regeringen skulle lyckas uppnå det av riksdagen fastställda sparmålet på 12 miljarder kronor måste man räkna med en fortsatt ökning av budgetunderskottet, främst beroende på de stigande kostnaderna för räntor på statsskulden. För nästa år räknar man med att kostnaderna ökar med ca 10 miljarder kronor. Det innebär att den sammanlagda räntebördan blir omkring 36 miljarder kronor.

I en situation där Sverige lånar av utlandet till sin välfärd och räntan nu är den tredje största – snart den andra – utgiftsposten i statsbudgeten, kan det inte vara rimligt att de politiska partierna tar emot ökande anslag från skattemedel. Snarare borde partierna själva gå i spetsen när det gäller att begränsa utgiftsexpansionen. Den, som kräver sparsamhet av andra, borde själv först visa återhållsamhet.

Utskottsmajoriteten – dvs. socialdemokraterna i arbetsmarknadsutskottet – har inte nöjt sig med regeringens förslag utan redovisar återigen ett överbud. Som framgår av betänkandet är det den del som skall gå till partierna som socialdemokraterna vill höja med ytterligare 2 milj. kr. utöver regeringens förslag. När man tar del av detta bör man ha i minnet att LO nyligen – enligt uppgifter i massmedia – har förklarat att man skall satsa 16 milj. kr. för att bidra till socialdemokraternas valrörelse nästa år. Dessa 16 miljoner är vad enbart LO centralt kommer att anslå, dvs. toppen på isberget. Vad som sedan ges av fackförbund m. fl. regionalt och lokalt kommer till dessutom. Vad slutsumman kan bli kan vi i nuläget inte överblicka.

Samtidigt som socialdemokraterna i annat sammanhang kritiserar budgetunderskottet och den stora utlandsupplåningen, har vi här i kammaren sett att de motsatt sig det ena besparingsförslaget efter det andra. Därutöver har de presterat en rad överbud, av vilka det nu aktuella utskottsförslaget är ett exempel bland många.

Detta är, herr talman, inget prov på ansvarsfull politik. I stället borde man

ta vara på varje möjlighet att begränsa den offentliga utgiftsexpansionen – om man på allvar vill bidra till att skapa balans i den svenska ekonomin. Med det anförda ber jag att få yrka bifall till reservation 2.

I detta anförande instämde Sonja Rembo (m).

Anf. 146 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Kommunal rösträtt för invandrare som inte är svenska medborgare är en ganska unik företeelse. Det är samtidigt ett värdefullt inslag i vår demokrati. Grundtanken bakom detta är att den kommunala verksamheten berör alla i kommunen boende på ett mycket omedelbart sätt och även på kort sikt, och därför är det rimligt att invandrarna får vara med och påverka kommunalpolitiken genom att utöva rösträtt. Men förutsättningen för att invandrarnas politiska inflytande på det här sättet skall bli en realitet är naturligtvis att man kan nå ut ordentligt med politisk information till dem, så att de har en verklig möjlighet att ta ställning, att välja mellan de politiska alternativ som bjuds.

I och för sig är det här ett naturligt led i de politiska partiernas ansvar. Det är de politiska partierna i vårt samhälle som skall svara för huvuddelen av den politiska informationen till alla röstberättigade, oavsett om de är svenska medborgare eller invandrare med kommunal rösträtt. Men vi måste vara på det klara med att än så länge i varje fall finns det behov av särskilda insatser för att nå ut till gruppen invandrare som inte är svenska medborgare. Det behövs dels därför att detta med kommunal rösträtt är någonting nytt och någonting ovanligt och att det således föreligger en risk att många röstberättigade inte är på det klara med att de faktiskt *är* röstberättigade i kommunalvalen. Det behövs också särskilda insatser med hänsyn till att det här är en grupp som genom sina mera begränsade kunskaper i svenska språket, och kanske med kortare erfarenhet av det svenska samhället, har svårare att sätta sig in i de politiska budskapen och är svårare att nå för de politiska partierna.

På sikt bör man kanske ändå låta det här stödet till information till invandrare inför kommunalvalen ingå i det allmänna partistödet och på det sättet bli en integrerad del av den politiska verksamheten. Men än så länge är det naturligt att vi har särskilda stödåtgärder just för den här gruppen röstberättigade i kommunalvalen. Att behovet verkligen finns avspeglas också i att vi har ett lägre valdeltagande bland invandrare än bland svenska medborgare. Därför är det nu med tillfredsställelse vi har konstaterat att regeringen har föreslagit att det även inför 1982 års val skall ställas ett särskilt anslag till förfogande för information till invandrarna. Beloppet 5 miljoner innebär i reala termer ett något lägre belopp än vid föregående val. Men det är ganska naturligt, tycker jag, eftersom det då var första gången de här bestämmelserna gällde och informationsbehovet därmed blev särskilt stort.

Socialdemokraterna föreslår ändå att beloppet skall räknas upp. Det är klart att det skulle kunna nyttiggöras mera pengar för ändamålet – det är en

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Information till
invandrare inför
1982 års kommunalval*

Onsdagen den
16 december 1981

*Information till
invandrare inför
1982 års kommu-
nalval*

självklarhet i och för sig. Men jag tycker att det är en rimlig avvägning som regeringen har gjort.

Litet svårare har jag att förstå den moderata inställningen – moderaterna vill ju slopa bidraget helt. Det är möjligt att moderata samlingspartiet har svårt att veta var man skall göra av sina pengar. Men jag tror att det är en allmän uppfattning att behovet av informationsinsatser är så stort över lag att partierna behöver de resurser som de kan få för det här ändamålet.

Vi tror i alla fall att ju mer partierna kan informera, desto mera upplysta blir väljarna och desto större förutsättningar har de att göra ett klokt val. Vi stöder alltså de förslag som regeringen lagt fram om medel till politiska partier med 5 milj. kr., medel till lokala informationsprojekt med 1 milj. kr. – där vi förutsätter att man också kommer att ta vara på invandrarorganisationernas möjligheter att nå ut till sina medlemmar – och 0,5 milj. kr. till valundersökning.

Av den anledningen vill jag, herr talman, yrka bifall till reservation 1 i det föreliggande utskottsbetänkandet.

Anf. 147 ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! Jag har en gång tidigare i dag försökt yrka bifall till hemställan i ett utskottsbetänkande. Det var inte riktigt så lyckat den gången, men nu ber jag att få göra det. Jag yrkar också avslag på de två reservationer som mina borgerliga utskottskamrater här har talat för.

Det första invandrarvalet i Sverige år 1976 rönt ett väldigt stort intresse från många, både här hemma och utomlands. Valdeltagandet blev också över förväntan. Mer än 60 % av invandrarna deltog i valet. Det andra invandrarvalet, den 16 september 1979, blev däremot från valdeltagandesynpunkt en stor besvikelse för många. Valdeltagandet var omkring 10 % lägre än vid det första valet. Det har gjorts en del eftervalsundersökningar, och många har funderat över orsakerna. Det finns de som påstår att de mest intresserade invandrarna under mellanvalsperioden hade hunnit bli svenska medborgare och att det var en bidragande orsak. Det finns de som hävdar att man tappade intresset från både svenska massmedias och de politiska partiernas sida efter det första valet, som mera hade nyhetens behag. Det ligger kanske tyvärr en del i det. Det finns också de som hävdar att invandrargrupper förleddes att tro att det egentligen inte spelade någon roll om de röstade i kommunal- och landstingsvalen, eftersom de inte hade någon rösträtt i riksdagsvalet. Jag hoppas att det inte var på det sättet.

Det är en viktig politisk rättighet som invandrarna i det här landet har uppnått genom rätten att rösta i kommunal- och landstingsvalen. Och det är en uppgift för samhället att medverka till att de hinder som finns för att invandrarna skall kunna utnyttja rösträtten undanröjs. Det är mot den bakgrunden vi skall se förslaget om att ge särskilda statliga medel för att via olika kanaler informera invandrarna.

Jag tycker nog att det hade varit på sin plats om Sten Svensson i sitt inlägg hade ägnat en del av sin tid åt att tala om just det här problemet. För det är trots allt inte någon stor ekonomisk-politisk debatt som vi skall ha i

kammaren i dag; det är en debatt om hur vi skall kunna få invandrarna att i större utsträckning delta i valet.

Herr talman! I arbetsmarknadsutskottets betänkande sägs att det är väsentligt att den information som vi ger invandrarna inför det här valet kan bli av minst samma omfattning som den var under den förra valrörelsen. Mot bakgrund av de siffror som jag nyss nämnde, som visade ett sjunkande valdeltagande 1979 jämfört med 1976, tror jag att detta är oerhört viktigt. Utskottet tillstyrker därför också den socialdemokratiska motionen, som innebär en höjning av det i propositionen föreslagna statliga bidraget till de politiska partierna med 2 milj. kr. till totalt 7 milj. kr. Utskottsmajoriteten säger också att stödet till de s. k. informationsprojekten i första hand bör komma invandrarnas egna organisationer till del. Vi tycker att riksdagen bör göra ett särskilt uttalande om detta.

Det finns redovisningar av hur de politiska partierna satsade sina pengar i valrörelserna 1976 och 1979. Var och en av oss som företräder olika politiska partier har väl en uppfattning om vad vi själva har gjort. Får jag för socialdemokraternas del bara redovisa att en mycket stor del, närmare 80 %, av de särskilda medel som vi fick för detta ändamål delades ut till de lokala och regionala organisationerna för att de skulle sprida skriftlig och muntlig information. Vi har försökt att få åtminstone en del av vår information översatt till de flesta stora invandrarspråken. Men vi är klart medvetna om att vi inte på långt när har nått ut till alla de små invandrargrupperna.

Moderaterna säger i sitt yrkande om avslag på förslaget att pengar över huvud taget skall ges till de politiska partierna för den här typen av information, att partierna själva bör omfördela sina medel. Det sade Sten Svensson också här från talarstolen.

Låt mig då konstatera att åtminstone för det parti jag tillhör är det självfallet – centralt, regionalt och lokalt – att satsa oerhört mycket mer på information till invandrarna än de pengar som vi får i speciellt riktade statliga bidrag för detta! Det är självklart för oss att göra det, och det är självklart för oss att också satsa på invandrarverksamhet under mellanvalsåren. Det är självklart av många olika skäl, bl. a. därför att vi som medlemmar i vårt parti har ganska många invandrare. Bara i Stockholms läns partidistrikt finns ett 20-tal socialdemokratiska invandrarföreningar.

Valdeltagandet bland invandrarna i 1979 års val upplevdes av många som en besvikelse. Men trots det vill jag konstatera att 50 % valdeltagande inte är så dåligt. Det finns väldigt många hinder för en del invandrare att utnyttja rösträtten. Mot den bakgrunden är det inte så dåligt att hälften av dem ändå har utnyttjat sin rösträtt. Hindren tror jag är speciellt stora när det gäller att ta del av den skriftliga informationen.

Men det måste naturligtvis vara ett stort intresse för oss alla att medverka till att valdeltagandet blir högre. Det är ett demokratiskt intresse i sig att människor som har rösträtt också utnyttjar den. Här har de politiska partierna ett mycket stort ansvar. Om vi skall lyckas bibehålla och helst också öka deltagandet bland våra invandrargrupper i höstens kommunal- och landstingsval, är jag helt övertygad om att det kommer att krävas mycket

Onsdagen den
16 december 1981

*Information till
invandrare inför
1982 års kommunalval*

stora både personella och ekonomiska resurser från de politiska partierna, långt utöver de miljoner som vi i dag talar om.

Herr talman! Det är inte för att avbörda de politiska partierna deras ansvar för informationen till invandrarna som utskottsmajoriteten föreslår att 7 milj. kr. ges i statliga bidrag till de politiska partierna. Vi lever i en ekonomisk snålblåst. Vi måste vara sparsamma med de tillgångar som samhället har, men vi får för den skull, menar utskottsmajoriteten, inte vidta åtgärder som man kan befara leder till att människor här i landet får mindre möjligheter att utnyttja sina demokratiska rättigheter, att påverka det politiska skeendet.

Därför, herr talman, vill jag återigen yrka bifall till utskottets hemställan.

Anf. 148 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Anna-Greta Leijon kritiserade mig för att jag inte hade ägnat mig åt att belysa informationen till invandrarna som sådan. Jag markerade dock i mitt inlägg att vi inte på något sätt har ifrågasatt vare sig värdet eller omfattningen av en sådan information. Att ge den är en självklar uppgift.

Dessutom tar vi inte upp en debatt i kammaren om vi är eniga i utskottet i en sakfråga, och det är vi ju i det här fallet. Jag vill påpeka för Anna-Greta Leijon det som redovisas i betänkandet, att det när det gäller de anslag som skall ges till statens egen informationsverksamhet råder total enighet i utskottet om att dessa pengar skall utgå på det sätt som regeringen har föreslagit. Det finns inga ändringsyrkanden eller några markeringar av annat slag. Låt mig därför slå fast att vi är eniga i den bedömningen!

Vad vi däremot har blivit oeniga om är hur stor del som ytterligare skall ges av skattemedel till de politiska partierna. Vi har från vår sida menat att det bör vara möjligt för partierna att göra omprioriteringar av sina resurser. Jag skall ge ett konkret exempel för att belysa vartåt vi syftar. Moderata samlingspartiets kommunkretsar har på många håll i landet tagit initiativ till överläggningar med de övriga partierna om att avstå från affischering inför nästa val. Vi hoppas på att man skall ta upp vårt förslag, som framförts på lokal och regional nivå, på ett positivt sätt. Detta skulle kunna ge en hel del besparingar, med andra ord: frigöra resurser som skulle kunna användas för information till invandrare. Dessutom skulle ett sådant förslag, om det genomfördes, vara positivt från miljösynpunkt.

Anna-Greta Leijon sade att hon inte ville ta upp någon ekonomisk debatt. Jag får väl notera detta, men låt mig, herr talman, ändå konstatera att för socialdemokraterna borde det inte vara några större problem med tanke på de ekonomiska resurser som kommer att stå till förfogande i nästa val – inte bara anslagen från stat och kommun, utan också, som jag nämnde i mitt anförande, de pengar som LO kommer att anslå.

Anf. 149 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag vill understryka att allt det som Anna-Greta Leijon sade om vikten av information till invandrare kan jag instämma fullt ut i. Det är väl

helt klart att det anslag vi nu diskuterar bara är ett relativt begränsat bidrag till de informationsinsatser som vi som politiska partier måste göra och som också invandrarorganisationer och samhällsorgan skall ge till invandrare för att så att säga lägga grunden för det politiska val som måste träffas. Det faktum att vi har hamnat på olika belopp tror jag alltså inte är ett uttryck för någon väsentlig skillnad i intresset för att ge god information till invandrare.

Det finns naturligtvis ingen absolut sanning om vad som är den exakt riktiga summa som skall anslås i det här sammanhanget. Jag kan när det gäller det förslag som regeringen har lagt konstatera att socialdemokraterna har begärt att summan skulle vara väsentligt större, medan moderaterna har begärt att den skulle vara väsentligt mindre. Det antyder att regeringens förslag på den här punkten var ganska väl avvägt.

Anf. 150 ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! Först till Sten Svensson: Jag tror faktiskt inte att det är en realistisk utgångspunkt att säga att informationen till invandrarna inför nästa val kommer att bli av samma omfattning som förut, om man tar bort det statliga bidrag som har funnits.

Sedan det här med affischering. Man kan visserligen tycka att det inte alltid är så prydligt med de många valaffischerna – ur miljösynpunkt kan jag kanske hålla med Sten Svensson – och man kan undra vad affischeringen egentligen har för funktion. Jag har läst vetenskapliga undersökningar som visar – jag tror inte att jag minns fel – att affischernas egentligen enda funktion är att göra människor uppmärksamma på att det är val, på att det finns olika partier och på vilka de partierna är. Ur just den synpunkten skulle det förmodligen vara en mycket dålig politik, om man tänker på invandrarna, att ta bort affischerna. Affischerna spelar kanske en större roll som politisk information bland invandrargrupperna än bland valberättigade i övrigt.

Det finns naturligtvis inte, Pär Granstedt, någon absolut sanning om vilket belopp som är det riktiga. Men vi kan konstatera att de 5 milj. kr. som regeringen nu föreslår är samma summa som den som gavs vid förra valrörelsen. Vi vet alla att inflationen har härjat ganska friskt sedan 1979. 5 milj. kr. i dag är alltså värt mycket mindre än år 1979.

Vi känner också till, tyvärr, att valdeltagandet bland invandrargrupperna minskade år 1979 jämfört med år 1976. Det finns alltså starka skäl att satsa på en ordentlig information till dem den här gången. Det krävs enligt vår mening en satsning av minst samma omfattning som vid förra valet. Jag hoppas också att man lämnar information på ett bättre sätt än då. Därför har vi socialdemokrater föreslagit en höjning av beloppet.

Anf. 151 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Jag är naturligtvis medveten om att detta belopp i reala termer blir något lägre än de resurser som vi ställde till förfogande vid det förra valtillfället. Det sade jag också i mitt inledningsanförande, varför det inte är någon nyhet i och för sig. Men jag tror inte att det är alldeles orimligt

att acceptera en sådan nedtrappning. För det första är det nu tredje gången som invandrarna ges möjlighet till information av detta slag, och det innebär – får man förmoda – att den har blivit välkänd. För det andra är det naturligtvis en realitet att vi måste lära oss att bättre hushålla med resurserna, något som drabbar all samhällelig verksamhet och alla samhällliga stödåtgärder. Kravet på större effektivitet i penninganvändningen och bättre hushållning med våra ekonomiska resurser gäller naturligtvis också för informationsinsatser. Vi måste noga se över hur vi använder informationspengarna och försöka få ut mer av de kronor som vi satsar.

Det är en bister verklighet som jag vet att socialdemokraterna har mycket svårt att finna sig i på de flesta områden. Därför är jag i och för sig inte förvånad över att socialdemokraterna har svårt att finna sig i neddragningen på detta område till följd av den krassa ekonomiska verkligheten. Men vi måste ändå leva med den, och jag tycker att den avvägning som har gjorts är ganska vettig.

Anf. 152 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Jag nämnde ett exempel på en åtgärd, som kunde vidtas lokalt eller regionalt för en bättre resursanvändning. Jag konstaterar att förseningen hittills inte i första hand har drabbat invandrargrupperna. Min uppfattning är snarare den att man med mer målgruppsinriktad verksamhet kan åstadkomma en effektivare information till invandrarna. Den är i sig mycket angelägen, vilket jag många gånger tidigare har betonat.

Jag konstaterar att Anna-Greta Leijon inte på något sätt har velat kommentera mina synpunkter på det statsfinansiella läget, vilket borde utgöra en allvarlig utgångspunkt för bedömningen av detta ärende. Tror Anna-Greta Leijon verkligen inte mer på sitt partis politik än att hon måste slå vakt om varje tänkbar krona i anslag från stat och kommun inför nästa års valrörelse? Kan hon inte tänka sig att socialdemokraterna inom den ram man redan förfogar över, bl. a. till följd av betydande anslag från LO, gör en omprioritering av resurserna till förmån för invandrarinformationen?

Anf. 153 ANNA-GRETA LEIJON (s):

Herr talman! Får jag för klarhetens skull säga att vi faktiskt inte tänkt att vi skulle ha alla de här sju miljonerna själva.

Pär Granstedt säger att man kan räkna med att det blir lättare att informera den här gången, eftersom det nu är det tredje valet där invandrare utan svenskt medborgarskap har rösträtt till kommunal- och landstingsvalen. Man kan väl tycka att det borde vara på det sättet. Men samtidigt är det ju så, att nya invandrargrupper får rösträtt också den här gången, och säkert har en del av de mest välinformerade av dem redan hunnit bli svenska medborgare. Jag vet också att vi har fått en ganska stor förändring i invandarmönstret under de senaste åren, med grupper av människor vilka kommer från andra kulturer än den som är vår egen och vilka har helt annorlunda språk. Även detta gör att vi kommer att möta nya svårigheter i informationen när vi den här gången – från alla politiska partier – skall gå ut och försöka ge

invandrarna en så god kunskap som möjligt om det politiska valsystemet och om våra resp. program.

Jag har, Sten Svensson, både i mitt inledande anförande och senare sagt att statsfinanserna är en viktig fråga, men att jag menar att den debatt som vi just nu för inte skall vara en ekonomisk-politisk debatt. Trots allt handlar det här ärendet om ganska litet pengar – 2 milj. kr. – medan budgetunderskottet i samhället är på 80 eller 90 miljarder – eller vad det nu blir, om regeringen räknar rätt. Jag tror inte att de statsfinansiella skälen väger så väldigt tungt just när det gäller det här ärendet.

Låt mig avsluta anförandet med att säga att det ur demokratisk synpunkt är viktigt att vi får ett högre valdeltagande bland våra invandrare. Utskottetsmajoriteten har gjort bedömningen att vi för att kunna nå dithän behöver sprida en information av minst samma omfattning som den vi lämnade 1979 och att det därför är rimligt att höja det statliga bidrag som utgår till partierna för detta ändamål med 2 milj. kr. till totalt 7 milj. kr.

Jag vill också säga att utskottsmajoriteten har ytterligare ett yrkande. Det gäller pengarna till de särskilda informationsprojekten. Vi anser det angeläget att riksdagen där gör den markeringen att dessa pengar i första hand bör gå till invandrarnas egna organisationer.

Anf. 154 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! Anna-Greta Leijon hänvisar till att det kommer nya invandrargrupper som blir röstberättigade. Det tycker jag närmast är en självklarhet, och det är ju därför som vi behöver de här pengarna.

Jag tror inte att de pengar, som vi nu anslår, i första hand behövs för att tala om för dem som redan har röstat kommunalt en eller två gånger att de får rösta även den här tredje gången. Det är just de nya invandrargrupperna som vi i första rummet vänder oss till, så jag ser inte det som något särskilt anmärkningsvärt konstaterande.

Får jag till sist bara passa på att säga att det, när det gäller den särskilda markering som socialdemokraterna vill ha av att den miljon för lokala projekt, som anslås, framför allt skall gå till invandrarorganisationerna, är en självklarhet att invandrarorganisationerna skall spela en viktig roll. Detta har ju också markerats i vår reservation, varför jag inte tycker det finns någon anledning att ta någon större strid på den punkten. Vi har inte tyckt att vi behöver skriva till regeringen om den typen av självklarheter.

Anf. 155 STEN SVENSSON (m):

Herr talman! Även om Anna-Greta Leijon tycker att beloppet inte är särskilt stort, borde hon ha förståelse för argumentet att vi politiker i dagens statsfinansiella läge skall föregå med gott exempel när det gäller att visa återhållsamhet.

Anf. 156 Statsrådet KARIN ANDERSSON:

Herr talman! Jag skall inte göra något långt inlägg. Jag hade inte tänkt gå in i debatten – alla väntar på votering – men jag vill understryka hur viktigt jag

Onsdagen den
16 december 1981

*Meddelande om
interpellation*

anser denna fråga vara. Det är en demokratisk rättighet, som vi har tillförsäkrat invandrarna, att de skall få delta i kommunal- och landstingsvalen. Det är då också nödvändigt att vi ser till att de får den information som krävs för att de skall kunna riktigt delta i valet. Därom är väl alla överens, även om inte alla vill ta konsekvenserna därav.

Jag begärde egentligen ordet för att något kommentera det som Anna-Greta Leijon tog upp. Det är viktigt att den extra miljon som är anslagen, att fördelas av invandrarverket, skall gå till invandrarnas egna organisationer. Vi är helt överens på den punkten. Och är detta inte tillräckligt klart utsagt i propositionen, så kan jag försäkra Anna-Greta Leijon att min intention hela tiden har varit att det är så pengarna skall användas, eftersom det är självklart att det är invandrarnas egna organisationer som är den bästa informationskanalen i detta avseende. Så kommer alltså också att ske, oavsett vilket beslut riksdagen fattar.

Överläggningen var härmed avslutad.

I kontrapositionsvoteringen biträdades reservation 1 av Elver Jonsson m. fl. med 103 röster mot 64 för reservation 2 av Sten Svensson m. fl. 148 ledamöter avstod från att rösta.

I huvudvoteringen bifölls utskottets hemställan med 158 röster mot 157 för reservation 1 av Elver Jonsson m. fl.

17 § Föredrags

Finansutskottets betänkande

1981/82:13 om riksbankens avdelningskontor

Utskottets hemställan bifölls.

18 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas kl. 19.30.

19 § Meddelande om interpellation

Meddelades att följande interpellation framställdes

den 16 december

1981/82:104 av *Raul Blücher* (vpk) till industriministern om utvecklingen inom livsmedelsindustrin, m. m.:

Wasabröd AB i Filipstad med ca 1 200 anställda skall enligt uppgift säljas till det i Schweiz stationerade transnationella bolaget Sandoz AG. Förhandlingar om övertagandet skall ha slutförts under veckoslutet 12-13 december 1981.

För de anställda på Wasabröd kom beskedet om övertagandet som en

fullständig överraskning. Enligt tidningsuppgifter dagen efter de slutförda förhandlingarna mellan Sandoz och Svenska Knäcke hade t. ex. Livsmedelsarbetareförbundets klubbordförande vid Wasabröd inte känt till att förhandlingarna ägde rum.

Sandoz är ett av de stora transnationella bolagen med växande intressen inom livsmedelssektorn.

Övertagandet av Wasabröd är den senaste länken i en rad liknande övertaganden av svenska livsmedelsföretag under de senaste åren. Så har t. ex. Unilever – världens största livsmedelsföretag – lagt under sig Margarinbolaget, Blå Band, Bongs och Bjäre. Svensk livsmedelsproduktion håller på att bli till övervägande del utlandsägd och dominerad av stora transnationella bolag. Detta innebär samtidigt en monopolisering med de följer detta har för konkurrens, prissättning, arbetsmarknad och svensk beredskap.

Med hänvisning till ovanstående vill jag till industriministern ställa följande frågor:

1. Hur ser industriministern på utvecklingen i stort inom livsmedelssektorn i Sverige?
2. Vill industriministern medverka till att i enlighet med principerna i den arbetsrättsliga lagstiftningen fackföreningar alltid informeras om försäljning av företag till utländska ägare?
3. Avser regeringen vidtaga några åtgärder för att motverka utförsäljningen av svensk livsmedelsindustri?

20 § Kammaren åtskildes kl. 18.02.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert

Nr 53

Onsdagen den
16 december 1981

*Meddelande om
interpellation*